

Redaktionelt forord

I Danmark har vi et af de bedst fungerende demokratier i verden. Vi mener, at det fungerer så godt, at vi gerne rejser ud i verden og fortæller andre, hvordan de skal indrette sig for at blive en lille smule mere som os i Danmark. Danmark er imidlertid også et land, hvor tilliden til vore folkevalgte politikere er for nedadgående. Og det går hurtigt. Fra 2010 har vi fra år til år kunnet konstatere, at tilliden til vore politikere bare falder og falder. Dog ikke lige meget alle steder. Tidligere fordelte mistilliden til politikerne sig nogenlunde jævnt mellem befolkningsgrupperne. Over de seneste år er der imidlertid opstået en polarisering mellem dem, der er i arbejde, og dem, der befinder sig på kanten af arbejdsmarkedet. Det ser endvidere ud til, at befolkningens mistillid til politikerne først og fremmest rammer de gamle partier – Venstre, Socialdemokratiet, de Konservative og de Radikale – mens nye partier er dukket op, som lever af mistilliden. Det gælder måske især Enhedslisten, Dansk Folkeparti, Alternativet og Liberal Alliance.

Det er bestemt heller ikke noget helt taknemmeligt job til være folkevalgt politiker. Bliver man for længe på posten, kan man risikere at blive kaldt for en pamper, der klistrer til taburetten. Bliver man derimod for kort tid på posten, kan man helt sikkert kritiseres for at være en såkaldt karrieropolitiker, der har benyttet den folkevalgte forsamling som springbræt til lukrative poster andre steder i samfundet. Har man som politiker en kort

uddannelse, risikerer man at falde igennem i medierne og i de teknisk vanskelige debatter i udvalgene og Folketingsalen. Har man derimod en lang uddannelse, lyder kritikken, at man blot er endnu en DJØF'er, der vil teknokratisere og afpolitisere det politiske rum. Holder man fast i sit parti, lyder der beskyldning om, at man er partisoldat, kanonføde og betonpolitiker. Beslutter man sig så som folkevalgt politiker for at skifte parti midt i valgperioden, ligger det lige for at blive kritiseret for at være troløs, beregnende og illoyal. Hertil kommer, at de betingelser, man som politiker arbejder under – aflønning, pension, tillæg og diæter – konstant er til debat i befolkningen og kilde til mistro. I årevis har man talt om levebrødspolitikere (Hvidt, 1972). Endelig betyder det selvfølgelig noget, at dansk politik er en rodet affære. Der skal hele tiden indgås mudrede kompromisser på tværs af partiskel og med deltagelse af en lang række forskelligartede samfundsaktører. Det er heller ikke helt uvæsentligt, at politikerne i mange henseender står uden mulighed for reelt at styre Danmark. Danmark og danskerne styres i ganske stor udstrækning udefra, via internationale organisationer og globale markeder. Alle disse forhold, og flere endnu, støtter ikke op omkring en forestilling om styringsdygtige, ansvarlige, ærlige og visionære politikere.

Set i lyset af disse vanskelige vilkår har vi besluttet at hellige et helt temanummer af *Økonomi & Politik* til at komme til en lidt

dybere forståelse af, hvem vore politikere er, og hvilke vilkår de arbejder under. Med *Mark Blach-Ørsten* og *Ida Willig* som gæsteredaktører kommer vi bl.a. til at diskutere, hvad der blev af den gode gamle kaldsetik, og hvilke konsekvenser den politiske professionalisering kan tænkes at få. Vi kommer også til at få en dybere forståelse af de komplekse karrieremønstre i den politiske verden, herunder rekruttering og forfremmelse. Endelig skal vi læse om svingdørspolitikere og populisme,

og vi skal rundt om det allestedsnærværende spørgsmål: Hvad gør vi, hvis de helt centrale politikere misrøgter deres embede?

Martin Marcussen
Ansvarshavende redaktør for
Økonomi & Politik

Litteratur

Hvidt, Kristian (1972), »Politiker – hverv eller erhverv«, *Økonomi & Politik*, 46(4): 357-74.

Bagom karrierепolitikerен. Fra bureaukratisk til teknokratisk professionalisering af politik

Anders Esmark, lektor, Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet, ae@ifs.ku.dk

Artiklen sætter fokus på karrierепolitikere som professionelle politikere og dermed det underliggende spørgsmål om politikens professionalisering. Denne tilgang til spørgsmålet følger i udgangspunktet Webers klassiske diskussion af karrierепolitikerен som udtryk for en bureaukratisering af det politiske system. Artiklen argumenterer imidlertid også for, at professionaliseringen i væsentligt omfang er skiftet fra en *bureaukratisk* til en *teknokratisk* logik. Dette omslag har væsentlige konsekvenser for det egentlige anliggende bag interessen for karrierепolitikerens løbebane: Hvordan det er muligt at fastholde en kaldsetik for 'uprofessionelle' politikere som modsvaret til professionaliseringen. Både bureaukratisk og teknokratisk dominans medfører i den sammenhæng væsentlige udfordringer, men sidstnævnte har ændret og skærpet professionaliseringens udfordring af det politiske system markant, hvilket er en medvirkende årsag til populismens aktuelle fremgang.

Levebrødspolitikere i ministerkontorerne

Fornøjelsen over international opmærksomhed var blandet med en god del forargelse, da Anders Fogh Rasmussen forlod dansk politik til fordel for posten som NATO's generalsekretær i 2009. Ved at forlade posten i utide til fordel for en stilling som international topembedsmand blev Fogh den første, der fulgte karrierепolitikerens vej direkte ud af statsministerkontoret. At Anders Fogh Rasmussen efter at have forladt NATO har fungeret som konsulent med løs tilknytning

til Boston Consulting Group, eget konsulentfirma og rådgivningsopgaver for den ukrainske præsident, har blot bestyrket billedet af den professionelle politikers karriereforløb. Helle Thorning-Schmidt var efter alt at dømme tæt på at gøre Anders Fogh Rasmussen kunststykket efter, men i stedet for en toppost i EU eller FN arbejder den seneste afgåede danske statsminister i dag i organisationen *Save the Children*.

Anders Fogh Rasmussen og Helle Thorning-Schmidt er hverken de første eller sidste, der har gjort politik til en levevej. Men ved at gå fra landets (de facto) vigtigste politiske post til fordel for politiske stillinger uden for de folkevalgte rækker, i sidstnævntes tilfælde dog med et tabt valg og et kort mellem spil i bagagen, inkarnerer de mere end nogen andre karrierепolitikerens løbebane, skarpt forfulgt af tidligere fagministre, så som Margrethe Vestager, Karen Hækkerup og Bjarne Corydon (se også Blach-Ørsten, Willig og Pedersens artikel i dette temanummer). Denne løbebane handler selvfølgelig ikke blot om vejen ud af Folketinget og/eller ministerkontoret, men også om vejen ind. Alle de nævnte er kandidater i statskundskab eller økonomi og har stort set udelukkende beskæftiget sig med politik i en eller anden form siden afslutningen af deres uddannelse.

Det er dermed nærliggende at betragte denne kreds af toppolitikere som arketyper på den 'politiske klasse' af karrierepolitikere, der generelt anses som en udfordring for det repræsentative demokrati (Beyme, 1993; Borchert og Zeiss, 2003; Stolz, 2010; Allen og Cairney, 2017; Norris og Lovenduski, 1995). Empirisk set bygger diskussionen om den politiske klasse videre på en lang tradition for studier af nationale parlamentarikeres socialøkonomiske baggrund og karriereforløb (Mellors, 1978; Saalfeld og Müller, 1997; Norris, 1997; Best og Cotta, 2000; Best o.a., 2001). Den politiske klasse antages her at være karakteriseret ved en 'instrumentel' og 'direkte' vej til det nationale parlament gennem politiske stillinger i forvaltningen, partiernes stabsafdelinger, interesseorganisationer og tænketanke, i modsætning til den 'traditionelle' og 'indirekte' vej via fag og arbejde uden for det politiske system (Carney, 2007; Allen, 2013; se også Flemming Christiansens bidrag til dette temanummer).

Debatten om denne politiske klasse savner imidlertid ofte blik for det mere grundlæggende spørgsmål om professionalisering af det politiske system, der gemmer sig bag karrierepolitikernes uddannelse, løbebane og løn. Det overordnede argument i denne artikel er, at denne professionalisering historisk set har taget to former, henholdsvis *bureaukratisk* og *teknokratisk* professionalisering. Denne tilgang til spørgsmålet følger i udgangspunktet Webers klassiske diskussion af politik som profession, men bygger også videre på denne og fremhæver en af Weber uforudset overgang fra et bureaukratisk til et teknokratisk domineret politisk system. Dette skifte har væsentlige konsekvenser for den problematik, der siden Weber har været det egentlige anliggende bag interessen for karrierepolitikeren: spørgsmålet om, hvilken plads politikens professionalisering efterlader til en mere 'ægte' og 'uprofessionel' politik drevet af et politisk kald.

I første del af artiklen udvikles en samlet model for det fremførte argument med udgangspunkt i Webers diskussion af politik som karriere og kald. Herefter uddybes Webers analyse af professionalisering som et udtryk for bureaukratisering og bureaukratisk dominans, der leder til 'ledelsesløst' demokrati og fravær af egentlig politik. Denne modstilling af karriere- og kaldspolitikeren er stadig grundlæggende for opfattelsen af politikens professionalisering og de forskellige muligheder for at sætte grænser for denne. Sidste del af artiklen argumenter imidlertid for en forvriddning af denne akse i retning af en relation mellem teknokrati og populisme, der ikke på samme måde indebærer en mulighed for et demokratisk forsvarligt kompromis.

Hvad er problemet? Webers kaldsetik

Webers berømte tale ved Universitetet i München i 1918 er et uomgængeligt referencepunkt for politikens professionssociologi, hvis man da kan tale om en sådan. Selve sondringen mellem karriere- og kaldspolitikere skyldes i høj grad den dobbelttydige titel 'Politik als Beruf', der i første del af talen dækker over en undersøgelse af politik som profession, men i anden halvdel af talen bevæger sig tilbage mod spørgsmålet om det politiske kald. De sidste ord i talen efterlader ingen tvivl om, at spørgsmålet om det politiske kald er afgørende: 'Politik betyder kraftfuld og langsom boring af hårde brædder. Det kræver både passion og perspektiv' – og kun den politiker, der, som Weber siger, har et 'vedholdende hjerte' og kæmper for det umulige under mottoet 'på trods af!', selv når verden er for stupid eller snæversynet, er virkelig 'kaldet' til politik ('hat den »Beruf« zur Politik') (Weber, 1921: 450).

Anledningen til denne patosfyldte salut er Webers opfattelse af, at den grasserende professionalisering af politik i Tyskland, såvel som U.S.A. og Storbritannien, har skabt et '... ledelsesløst demokrati, det vil sige en regering af professionelle politikere uden kald,

uden de indre karismatiske kvaliteter, der skaber en leder' (Weber, 1921: 434). Denne formulering henviser til Webers velkendte idealtyper, henholdsvis karismatisk autoritet, traditionel autoritet og rationel-legal autoritet. Professionel politik er baseret på sidstnævnte, mens det politiske kald altså knyttes til førstnævnte. Denne indholdsbestemmelse af det politiske kald som besiddelse af karismatisk autoritet er langt fra normativt entydig efter aktuelle standarder. Webers alternativ til det ledelsesløse demokrati er således et såkaldt 'førerdemokrati', hvor karismatiske politiske ledere kan sidestilles med 'helte' (Weber, 1921: 450) i besiddelse af en karismatisk og personlig autoritet, der går i lige linje fra krigsherrer, feudale fyrster og oprørsledere til demokratisk valgte ledere (Weber, 1921: 398).

Disse sentenser om førerdemokrati og Webers bidrag til Weimarepublikkens ekstraordinære præsidentielle beføjelser er sidenhen blevet grundsten i udlægningen af Webers tale som et forsvar for exceptionelle og stærke politiske ledere med vidtgående beføjelser, sammenfattet i Habermas' berygtede karakteristik af Carl Schmitt som både 'Det Tredje Riges kronjurist' og Webers 'sande arvtager' (Stanton, 2016: 332). Selv om denne udlægning ikke er helt ubegrundet, er der også tale om en vis grad af forvanskning i lyset af begivenhederne, der fulgte (Kalyvas, 2002; Satkunanandan, 2014). Weber er nok elitist uden megen tro på muligheden for udstrakt selvstyre i det moderne massedemokrati, men argumentet for karismatisk autoritet og førerdemokrati er, den historisk uheldige formulering til trods, ikke et indlæg for autoritære regimer. Grundproblemet er og bliver udviklingen af et demokratisk alternativ til det ledelsesløse demokrati, professionaliseringen af politik har frembragt.

Nøglen til dette alternativ er ikke nødvendigvis de mere bombastiske udtalelser om karismatisk autoritet og ledere som helte, men

i højere grad muligheden for en politisk ledelse baseret på kombinationen af 'passion' og 'perspektiv'. Denne formulering er en opsummering af Webers etik for udøvelse af det politiske kald, der mere formelt kan defineres som evnen til at balancere to 'fundamentalt forskellige' og sågar 'absolut modsatrettede' etiske principper: sags- eller formålsetikken ('Gesinnungsethik') og ansvarlighedsetikken ('Verantwortungsethik') (Weber, 1921: 441). Hvor formålsetikken indebærer en passioneret dedikation til en sag, ultimative mål og værdier, indebærer ansvarlighedsetikken en 'sans for proportioner' og en forpligtelse til at forholde sig til de reelle konsekvenser af enhver politisk beslutning med koncentration og kølig distance til verden og sig selv.

Kun den, der formår at inkarnere *begge* principper, er kaldet til politik (Weber, 1921: 449). De to etiske principper er i udgangspunktet enkle og forholdsvis generelle, men får i det politiske liv sin særlige betydning fra det forhold, at politik som Weber til stædighed understregede i sidste ende handler om magt understøttet af vold (Weber, 1921: 439). Pointen med at insistere på en balance mellem de to principper er således, at politik baseret alene på det ene af principperne leder til uholdbar og ødelæggende anvendelse af de politiske magtmidler. Weber synes at se fraværet af en ansvarlighedsetik som det største problem i den sammenhæng og giver to eksempler herpå, henholdsvis magtpolitikeren og moralpolitikeren.

Magtpolitikeren kendetegn reduktionen af politik til en art teater af larmende effekter med sig selv i hovedrollen. Dette teater er ikke blot pralende og tomt, men indebærer også en blasert attitude over for menneskelige konsekvenser og en dyb ligegyldighed over for de potentielt tragiske konsekvenser af enhver politisk handling (Weber, 1921: 437). Magtpolitikeren forfængelighed leder til en perverteret form af formålsetikken, hvor politikeren bliver sin egen sag og

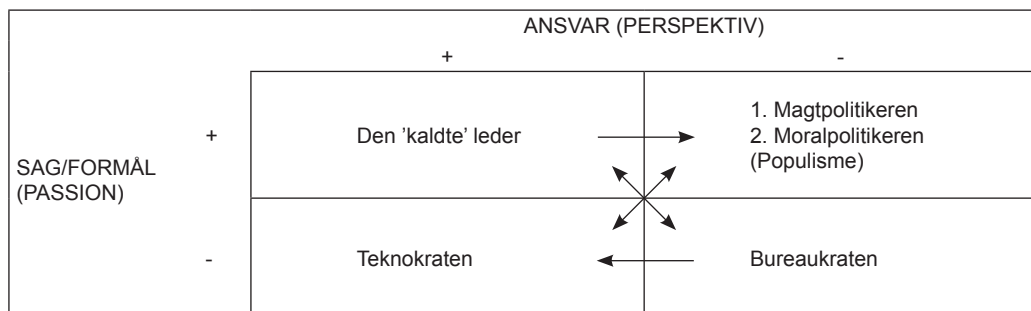
magtens ydre kendetegn bliver et mål i sig selv. Heroverfor repræsenterer moralpolitikeren en mere rendyrket form af formålsetikkens tro på ultimative mål, uanset om disse er nationale, humanitære, kulturelle, religiøse mv. (Weber, 1921: 437). Problemet med moralpolitikeren er imidlertid, at radikaliseringen af denne tro uden modvægt fra ansvarlighedsetikken uvægerligt ender med den velkendte retfærdiggørelse af et hvilket som helst middel med målet. Den absolutte formålsetik kommer i Webers udlægning klartest til udtryk i politikerenes 'profetiske' rolle i religiøse og revolutionære bevægelser (Weber, 1921: 443).

Weber tager imidlertid ikke spørgsmålet om en tilsvarende forvanskning af ansvarlighedsetikken uden modvægt fra formålsetikken op. Som det fremgår af figur 1 nedenfor, kan dette imidlertid i høj grad siges at være kendetegnende for den teknokratiske tilgang til politik, der er kendetegnet ved en radikal afvisning af ideologi, interesser, værdier og parlamentarisk politik koblet med vedholdende understregning af ansvarlighed og nødvendighedens politik. Dermed fremstår teknokrati som den manglende brik i Webers puslespil og det fuldendte modbillede til moral- og magtpolitikeren. Vi kan nu identificere to akser mellem karriere- og kaldspolitikeren, der kan opsummeres således:

Den centrale akse i Webers diskussion af politik som profession og kald er tydeligvis forholdet mellem bureaukraten og den politiske leder, eller mere generelt mellem bureaukratisering af det politiske system og politisk ledelse. Denne relation er præget af fuldendt symmetri, hvor bureaukraten administrerer politik 'sine ira et studio' (*uden vrede/lidenskab eller partiskhed*) med et upersonligt ansvar over for regler og procedurer, mens det netop er den politiske leders opgave at bedrive politik 'ira et studium' (*med vrede/lidenskab og partiskhed*) under et ultimativt personligt ansvar (Weber, 1921: 415).

I de seneste årtier har professionalisering af politik imidlertid bevæget sig væk fra den bureaukratiske logik i retning af en teknokratisk logik, der kan beskrives som en radikalisering (og pervertering) af ansvarlighedsetikken uden modvægt fra sags- og formålsetikken. Denne bevægelse har på sin side skubbet politik i retning af den form for magt- og moralpolitik, vi aktuelt slås med i form af populisme. Udviklingen af denne ikke mindre symmetriske relation er i sagens natur ikke en del af Webers analyse, men bygger ikke desto mindre videre på hans oprindelige analyse af politikens professionalisering. Denne uddybes således nedenfor, inden vi bevæger os videre til den teknokratiske udgave af professionel politik og den populistiske modreaktion.

Figur 1: Karriere- og kaldspolitikens to akser

Professionalisering og bureaukratisk dominans

Webers analyse af politikens professionalisering starter med den besnærende simple definition, at den professionelle politiker lever *af* politik, i modsætning til at leve *for* politik (Weber, 1921: 404). Weber lægger ud med at sondre mellem deltidspolitikere og fuldtidspolitikere. Sondringen leve for vs. af politik henviser således kun til fuldtidspolitikere og tjener ene og alene til at skelne økonomisk uafhængige fra afhængige politikere. At leve for politik har således intet med kaldspolitik at gøre, men henviser til politikere med egne (betragtelige) midler, både af adelig og borgelig baggrund, og i videre forstand til det plutokratiske system. At leve af politik henviser herefter til den egentligt professionelle politiker, der er afhængig af at genere indkomst fra det politiske virke. Denne sidste type fuldtidspolitikere findes grundlæggende i to former: som ejer eller lejer af et indtægts-givende politisk embede (et 'præbende') og som modtager af løn og pension i den moderne forstand.

Den historiske overgang fra plutokrati og ældre belønningssystemer til moderne aflønning er stadig det absolut afgørende kriterium for studiet af professionelle politikere blandt nationale parlamentarikere, og Weber er i videre forstand bredt anerkendt som ophavsmand til det moderne studie af politik som profession og den grundlæggende tese om professionaliseringens uundgåelighed i det moderne politiske system (Borchert, 2003: 11). Ikke desto mindre bliver sammenhængen mellem denne tese og analysen af det politiske systems bureaukratisering altovervejende ignoreret eller direkte modsagt, eksempelvis ved at fremhæve, at 'partibureaukraten' modsat Webers antagelse 'ikke blev arketyper på den professionelle politiker' (Borchert, 2003: 4). Det er til dels rigtigt, men også en noget overfladisk tilsidesættelse af Webers egentlige analyse, der ganske vist tilskriver partisekretæren uforholdsmæssigt meget plads set i

bagklogskabens lys, men mere grundlæggende kan sammenfattes i den påstand, at professionalisering og bureaukratisering er én og samme dynamik, og at bureaukratiseringen i udgangspunktet må forventes at række fra forvaltning og partier langt ind i parlamentet.

Webers analyse af bureaukrati er spredt ud over flere værker og vinkler, men kan sammenfattes i påstanden om, at den bureaukratiske organisationsform er udtryk for det moderne samfunds gennemgribende rationalisering, og dermed 'den mest rationelle måde at udøve autoritet over mennesker på vi har kendskab til ... overlegen i sin præcision, sin stabilitet, sin stringente disciplin og sin pålidelighed' (Weber, 1978: 223). Af samme grund 'er udviklingen af den moderne organisation på alle områder slet og ret identisk med den bureaukratiske administrations udvikling og spredning' (Weber, 1978: 223). Professionaliseringen af politik er i den forstand blot et udtryk for bureaukratiets uomgængelighed i det moderne og gennemorganiserede samfund. Som bekendt har bureaukratiets fremmarch i første omgang intet at gøre med partier, men derimod med forvaltningen.

Professionalisering starter i Webers optik med fremkomsten af en politikertype, der søger et politisk embede i regeringsmagts tjeneste snarere end magten selv (Weber, 1921: 402). Professionaliseringens mest basale dynamik er således ikke aflønning i sig selv, men udskillelsen af den selvstændige funktion i forhold til den egentlige regeringsmagt, der giver anledning til aflønningen. I sin mest begrænsede og oprindelige forstand består denne funktion i *politisk rådgivning*, og Weber giver et kort historisk vue over de forskellige grupper og klasser, der har varetaget denne funktion (præsteskab, litterater, filosoffer, adelen, borgerskabet mv.). I det kontinentale Europas moderne historie er der imidlertid en helt bestemt og selvstændig type på spil: den universitetsuddannede jurist (Weber, 1921: 413). Dermed lægges politisk rådgivning i

hænderne på den kvintessentielle bureaukrat og inkarnationen af den rationel-legale autoritet, det monokratiske bureaukrati bygger på (Weber, 1978: 220).

I videre forstand er denne rådgivende funktion kernen i udviklingen af et embedsmandsvælde ('Beamtentum') baseret på specialiseret ekspertise i lov, finanser og krig, der historisk har understøttet enevældige monarkers kamp med adelen, men i samme moment også har formået at begrænse monarkens formelle suverænitæt til reelt dilettanteri og amatørisme. Embedsmandsvældets rolle i kampen mellem monarki og parlamentarisme er en historie for sig, der falder forskelligt ud afhængigt af omstændighederne, men ud fra en ekstern betragtning leder til det samme resultat: embedsmandsvældet bliver til den moderne forvaltning, baseret på en klar sondring mellem administration og politik. Denne 'latente kamp mellem et ekspertvælde af fagembedsmænd' og 'autokrati' ændrer sig først, som Weber skriver, i det øjeblik begge parter stilles over for parlamentarisme og 'partiledernes magtaspirationer' (Weber, 1921: 409). Denne udvikling har to konsekvenser.

For det første gøres forvaltningen til et redskab i 'politikens udvikling til en virksomhed, der kræver træning i kampen for magt og i denne kamps metoder sådan som de er udviklet af moderne partipolitik' (Weber, 1921: 410). Denne funktion kræver på sin side en intern opdeling af forvaltningen i fagembedsmænd og 'politiske' embedsmænd, der stadig er et fundamentalt spørgsmål for indretning af enhver forvaltning. Denne udvikling placerer den partipolitiske funktion hos de politiske embedsmænd, men tenderer af samme grund til at fremstille fagembedsmænd som neutrale administratorer, desuagtet at forvaltningen i sin helhed selvsagt er politisk. I den forstand er der blot tale om en opsplitning af det rådgivende ekspertvælde i to funktioner, henholdsvis den saglige indsigt i politikens

substans og den partipolitiske kamp om magten.

Den anden og væsentligere konsekvens er tilføjelsen af partierne selv til varetagelse af disse funktioner. Det moderne partiapparat er i Webers optik et lige så indlysende udtryk for det monokratiske bureaukratis dominans som forvaltningen. Det samme gælder fagbevægelser og interesseorganisationer, der for Weber ikke er væsensforskellige fra partier. Det moderne parti er med Webers ord et 'barn af den udstrakte valgret' og således opbygget ud fra nødvendigheden af at 'gøre kur til og organisere masserne og at udvikle den yderste grad af enhed, fælles retning og disciplin' (Weber, 1921: 422). Politiske partier er bureaukratiske 'maskiner', der kan sørge for den nødvendige mobilisering, koordination og kommunikation i moderne partipolitik, og hvad Weber kalder enten folkeligt demokrati eller 'plebejerdemokrati', alt afhængig af hvordan 'plebiszitär' nu oversættes (Weber, 1921: 423). Det er set i dette lys, at partisekretæren indtager en så fremtrædende rolle i Webers analyse og sågar kaldes en 'plebiszitär' diktator, der reelt 'står over parlamentet' (Weber, 1921: 426).

Dette er muligvis nok et misvisende billede af dagens partisekretærer, men Webers grundlæggende sammenkædning af professionalisering og store bureaukratiske organisationers dominans i det politiske system har ikke mistet relevans. Når karrierepolitikeren 'instrumentelle' vej ud og ind af parlamentet er så afgørende, handler det grundlæggende stadig om, hvorvidt den professionelle politiker dermed bliver et brohoved for bureaukratisk dominans over parlamentet. Den professionelle politikeres særlige uddannelsesbaggrund og kredsløbet af politiske stillinger i forvaltningen, partiernes stabsafdelinger og interesseorganisationer er i denne optik grundlæggende udtryk for formning og udvikling af bureaukratisk indstilling og forståelse af politik. At den professionelle poli-

tiker på denne måde er styret af bureaukratisk logik i større eller mindre grad, kan, afhængig af hvilken svingdør der benyttes, kædes sammen med bureaukratisk dominans i form af forvaltningens ekspertvælde, partiernes ensrettede og kontrollerende kampagneberedskab eller ressourcestærke interesseorganisationernes lobbyisme og købekraft.

Tilsvarende kan kritikken af professionalisering med fordel tage udgangspunkt i Webers oprindelige modstilling af bureaukratisering og den politiske kaldsetik. Problemet med professionalisering er således forstået ikke så meget et spørgsmål om fraværet af repræsentativitet i parlamentets sammensætning som det forhold, at professionalisering gør parlamentarikere og menige politikere 'sjælløse' og 'intellektuelt proletariserede' og reducerer dem til rent 'stemmekvæg' (Weber, 1921: 433). Webers karakteristik af det 'ledelsesløse demokrati' er i sidste ende en udbygning af hans bureaukratisk kritik, og kaldsetikken er tilsvarende et forsøg på at generobre et rum for egentlig og ægte politik uden for bureaukratiets 'jernbur'. Webers analyse og kritik af bureaukratiet kæder således karriere- og kaldspolitikeren sammen i en akse, der ganske vist langt fra altid er i balance, men ikke desto mindre kan ordnes i et demokratisk fungerende kompromis mellem politisk ledelse og bureaukrati. Webers forudseenhed til trods er det imidlertid også klart, at grundproblemet bag professionaliseringen af politik i dag ikke alene er et spørgsmål om bureaukratisk dominans.

Teknokratiet tager over

Hvad Weber beskrev som bureaukratisk dominans, er i høj grad blevet til et spørgsmål om teknokratisk dominans. Weber brugte ikke selv begrebet teknokrati, men opfatter mere generelt vægningen af 'teknisk ekspertise' som et aspekt af bureaukratiets succes. Denne beskrivelse er også dækkende indtil et vist punkt, men ikke desto mindre indtræder der i 1960'erne og 70'erne en 'ny eller an-

den fase i den »rationalisering«, Max Weber allerede havde udlagt som grundlaget for udviklingen af bureaukratisk dominans' (Habermas, 1971: 62). Denne 'anden fase' i samfundets rationalisering indebærer et grundlæggende skifte fra Webers 'decisionistiske' model til en 'teknokratisk' model, hvor forholdet mellem rådgivning og politisk ledelse fundamentalt 'vendes på hovedet' og 'sidstnævnte fremstår alene som en agent for den videnskabelige intelligentsia, der til enhver tid påtager sig at udrede de objektive implikationer og nødvendigheder af tilgængelige teknikker og ressourcer, såvel optimale strategier og regler for kontrol' (Habermas, 1971: 63).

Med andre ord afviser teknokratiet præcis det kompromis mellem bureaukrati og demokrati, der ligger til grund for Webers akse mellem karriere- og kaldspolitik. Det teknokratiske projekt accepterer ikke et underordningsforhold til parlament og valgte ledere, men er derimod radikalt antipolitisk, antiideologisk og sågar antidemokratisk. Hvor bureaukrati nok er *apolitisk*, hvilket også er forudsætningen for en balance med demokrati og parlamentarisme, søger det teknokratiske projekt en langt mere gennemgribende og aggressiv *depolitisering* af det politiske system: 'fremskridt kun kan opnås gennem 'depolitiseren' af problemer' (Ridley, 1966: 43). Der går således en lige linje fra den oprindelige formulering af teknokratisk antipolitik til den aktuelle debat om depolitisering, forstået som den opfattelse, at politik 'blot forhindrer implementeringen af de teknisk bedste løsninger på enhver udfordring ... mangler den tekniske ekspertise og specialiserede viden, der er nødvendig for optimale beslutninger om offentlig politik; er dyr, ineffektiv, bureaukratisk og lukket om sig selv i et omfang der nærmest er trættende' (Hay, 2007: 93).

Grundlæggende bygger det teknokratiske projekt på en videnskabeligt-teknologisk rationalitet, der er 'dybt nedfældet i vores

kulturelle historie, i særdeleshed i den moderne vestlige traditions videnskabelige og teknologiske verdensbillede' (Fischer, 1990: 59). Dette ægteskab mellem teknologisk progressivisme og videnskabelig rationalitet, eller 'teknologiens videnskabeliggørelse', er selvfølgelig en del af oplysningstanken, men får mere specifik politisk og økonomisk betydning med industrisamfundets opbygning af en 'feedback relation' mellem teknologi og videnskab og dermed 'sammensvejsningen af videnskab, teknologi og industriel udnyttelse til et samlet system' (Habermas, 1971: 104). Dette system og dets idealisering af teknisk viden, ingeniørkunst, mekanik og maskiner udstyrer teknokratiet med den grundlæggende forståelse, at 'teknologiens produktive potentiale indeholder et løfte om et fuldendt samfund. Teknologiens relation til videnskab og videnskabens dynamik har modernitetens tiltrækkende skær. Teknologiens effektivitet og det perfekte ægteskab mellem menneske og maskine er en model for samfundet' og dermed nøglen til 'økonomisk overflod, social fred og stærk regeringsmagt' (Kuisel, 1981: 76).

Urkilden til denne vision antages som regel at være Saint-Simons ophøjelse af industrialisme til politisk teori, men selve begrebet teknokrati kan dog henføres til en obskur californisk ingeniør ved navn Smyth, der definerede teknokrati som 'national industriel styring' (Smyth, 1919). At Smyth var ingeniør, er langt fra noget tilfælde. De tekniske videnskaber og ingeniører er inkarnationen af den teknologisk-videnskabelige rationalitet i det industrielle samfund og dermed de bedst egnede til at organisere, lede og styre samfundet i kraft af deres indsigt i de bærende industrielle produktionsteknologier og -metoder. Det industrielle teknokrati kan i den forstand forstås som en udvidelse af ingeniørens tekniske ekspertise til social ingeniørkunst, planlægning og gennemgribende organisering og styring af samfundet ud fra den industrielle produktionsmodel.

Dette projekt er samtidig grunden til, at det historisk set har været svært at skille teknokratisk fra bureaukratisk dominans. I denne tidlige version kan det teknokratiske projekt sågar siges at have forstærket bureaukratiske organisationers udbredelse og indgriben i samfundet i forsøget på at udøve planlægning, industriel styring og effektiv social ingeniørkunst. Resultatet er en udvikling fra rene bureaukratier til maskinbureaukratier, kontorfabrikker og hvad der rammende er blevet kaldt 'teknobureaukrati', det vil sige en organisationsform, hvor det teknokratiske projekt er i stand til at 'opnå støtte fra det bureaukratiske maskineri eller manipulere dets fundamentale principper' (Meynaud, 1968: 65). I teknobureaukratiet tildeles teknokrater den 'vitale opgave at tilpasse bureaukratiske organisationer, til den teknokratiske mission for samfundet (Fischer, 1990: 64), hvilket på politisk niveau svarer til udviklingen af en 'administrativ stat' designet til varetagelsen af teknokratiske styring (Fischer, 1990: 25) ud fra en idé om staten som 'organ for en gennemgribende rational administration' (Habermas, 1971: 64).

Det hører dog også med til historien, at den oprindelige industrielle variant af det teknokratiske projekt efter at have nået en form for højdepunkt i 1960'erne og 1970'erne stort set er opgivet, hvilket også afspejles i en drastisk faldende akademisk interesse for teknokrati som idé og styreform. Når der ikke desto mindre er grund til at holde fokus på emnet, skyldes det, at det teknokratiske projekt snarere end blot at blive lagt på historiens mødding har ændret sig i retning af en mere tilbagetrukket og underspillet postindustriel variant. Denne udgave af det teknokratiske projekt kan defineres som en kombination af netværksstyring, risikostyring og resultatstyring, der i mindst lige så høj grad som den industrielle variant af det teknokratiske projekt har haft indflydelse på offentlige reformer og politik gennem de seneste tre til fire årtier (Esmark, 2017). Denne postindustrielle

udgave af det teknokratiske projekt er ikke så åbenlyst antidemokratiske som tidligere, men har omvendt forladt 'teknoburekratiet' til fordel for en radikalt antibureaukratisk position.

Heraf følger den antagelse, at politikens professionalisering i dag skal ses som et udtryk for teknokratisk snarere end bureaukratisk dominans. Eller sagt med andre ord: det afgørende kendetegn ved professionelle politikere i dag er ikke nødvendigvis så meget, at de er 'sjælløse' levebrødspolitikere, som det forhold, at de er medlemmer af, hvad der er blevet kaldt 'teknostrukturen' (Galbraith, 1967). Begrebet er oprindeligt møntet på de ingeniører, der stod så centralt i det industrielle teknokrati, men er sidenhen vokset betragteligt i takt med det postindustrielle teknokratiske udvikling. Et af de senest opdaterede forslag lyder således: 'set fra dette perspektiv er det teknostrukturen – policy planlæggere, økonomer, ingeniører, managementspecialister, computereksperter, samfundsforskere og teknologer – der skaber og håndterer den information, der er afgørende for nutidige institutioners stabilitet og effektivitet' (Fischer, 1990: 110). En yderligere opdatering vil formentlig føje kommunikatorer, risikoeksperter og evalueringsspecialister til dette grundruds af teknostrukturen.

Selvom den postindustrielle teknostruktur i høj grad har base i vidensinstitutioner, herunder universiteter, tænketanke og konsulentbureauer, er det ikke muligt entydigt at sondre mellem bureaukratiske og teknokratiske karrierefølger og uddannelsesbaggrunde. Teknostrukturen breder sig også over forvaltning, partier, interesseorganisationer og virksomheder. I sidste ende er tilhørsforholdet til teknostrukturen et spørgsmål om den teknologisk-videnskabelige rationalitet, der definerer den teknokratiske tilgang til politik. Ifølge Bell er teknokraters værdisystem således baseret på en 'logisk, praktisk, problemløsende, instrumentel og disciplineret

tilgang til målsætninger' såvel som 'kalkulation, præcision, måling og systemkoncepter' (Bell, 1974: 349). Putnam opsummerer de politiske implikationer af dette værdisystem mere direkte i sin opstilling af seks teknokratiske 'ledestjerner': 1) en apolitisk rolle, hvor politik erstattes med teknisk viden, 2) en skeptisk og ligefrem fjendtlig indstilling over for politik og politikere, 3) en ringeagt over for demokratisk åbenhed og lighed, tenderende til autokrati og absolutisme, 4) troen på, at politiske konflikter skyldes misforståelser eller forstillelse, 5) en afvisning af ideologi eller moral til fordel for pragmatisk politik og 6) troen på, at teknologisk fremskridt gør spørgsmål om social retfærdighed irrelevante (Putnam, 1977). Selv om det postindustrielle teknokrati ikke flager helt så åbenlyst og aggressivt med disse standpunkter, er de imidlertid stadig essensen af det teknokratiske projekt.

Den populistiske modreaktion

I sin skelsættende analyse af 'hvorfor vi hader politik' hævder Colin Hay, at politikere, i runde tal siden 1980'erne, har bekendt sig til den opfattelse, at 'politik er et patogen; depolitiserings er modgiften' (2007: 93). Uanset at Hay ikke selv anvender begrebet teknokrati, indgår det kvintessentielt teknokratiske princip om depolitiserings således i aktuel politik med uformindsket styrke. Et væsentligt aspekt ved Hays analyse er påstanden om, at denne opfattelse ikke blot findes blandt de tekniske eksperter i forvaltning, partier, vidensinstitutioner og virksomheder, men i vidt omfang er overtaget af parlamentarikerne selv, der nærmest snubler over sig selv for at erklære politikens fallit og behovet for at udvise ansvarlighed ved at føre videnskabelig og evidensbaseret politik. Et muligt resultat af denne indslusning af de folkevalgte i teknostrukturen er den politiske defaultisme og mistillid, Hay beskriver (2007). I de ti år, der er gået siden Hays analyse, er det imidlertid også blevet klart, at teknokratisk depoliti-

sering mere eller mindre systematisk har ledt til en populistisk modreaktion.

Det er således kendetegnende, at debatten om teknokrati efter at have været stort set uddød i en årrække nu er på vej tilbage af bagdøren som en følge af den eksplosivt voksende interesse i populisme (Müller, 2016; Urbinati, 2014). Som politisk projekt er populisme teknokratiets diametrale modsætning og rettet punkt for punkt mod den teknokratiske tilgang til politik. Populisme afviser således den teknokratiske insisteren på videnskabelige nødvendigheder med post-faktuel politik og følelser, ligesom populismens påstand om at repræsentere det ægte folk over for eliteerne er rettet mod bedrevidende eksperter, der har ført 'nødvendighedens politik' hen over hovedet på den brede befolkning. Brexit og de populistiske partiers udbredte EU-modstand skyldes således, at EU er det 'ultimate teknokratiske projekt', der har ledt til et populistisk tilbageslag på det nationale niveau (Schmidt, 2006). Trump kan på sin side siges at være resultatet af en amerikansk politik, der længe har været præget af destruktivt samspil mellem teknokrati og populisme (Fukuyama, 2014).

Som vist i figur 1 kan relationen mellem teknokrati og populisme forstås som en forvriddning af Webers 'decisionistiske' akse mellem karriere- og kaldspolitikeren. På den ene side afviser teknokratiet sager, ideologier og værdier på langt mere radikal facon end den bureaukratiske villighed til at stille sig i forskellige ideologiers og sagers tjeneste. På den anden side repræsenterer teknokratiet en radikaliseret og perverteret udgave af ansvarlighedsetikken i form af 'ansvarlighedens politik' baseret på et postulat om videnskabelige nødvendigheder og sandheder. Denne forskydning trækker på sin side den 'uprofessionelle' politik i retning af den pervertering af kaldspolitikken, Weber beskrev som moralpolitik og magtpolitik. Den populistiske radikaliserende af modsvaret til den professionelle

politik består således både i en forvanskning af sagesetikken til en moralsk absolutisme og forvanskning af personligt ansvar til politisk teater for magtfuldkomne leder i rollen som profetiske inkarnationer af folket.

Den symmetriske relation mellem teknokrati og populisme kommer også til udtryk i en fælles afvisning af partipolitikens relevans og demokratiske legitimitet, om end af komplet modsatte grunde (Bickerton og Accetti, 2017). Hvor det netop er partipolitikken og det parlamentariske spil, der binder bureaukrati og politisk ledelse sammen i et skrøbeligt demokratisk kompromis, spejler populismen teknokratiets afvisning af politik i sit forsøg på at etablere en ny politik uden om traditionelle partier og parlamentariske spilleregler. Af samme grund pågår der aktuelt en diskussion om, hvorvidt populismen er et nødvendigt svar på teknokratisk dominans og ligefrem en nøgle til revitalisering af demokratiet. Her kan der findes en vis grad af opbakning til den tanke, at populismen udgør en nødvendig radikaliserende netop set i lyset af teknokratiets mere aggressive depolitiserende (Laclau, 2005). Dette standpunkt afhænger selvfølgelig af smidigheden i de anvendte demokratistandarder, men den ovenstående analyse peger snarere på, at vejen ud af den aktuelle dødsspiral af teknokrati og populisme i højere grad afhænger af en form for tilbagetrækning til den oprindelige akse mellem bureaukrati og politisk ledelse – hvilket er en udvikling de folkevalgte må tage det primære ansvar for.

Bagom karrierepolitikeren

Artiklen har argumenteret for, at der bag analysen og kritikken af karrierepolitikeres særlige uddannelsesbaggrund og løbebane ligger et mere strukturelt spørgsmål om professionaliseringen af politik og demokratiske grænser herfor. Dette er i første omgang et forsøg på at rejse spørgsmålet om, hvad der i videre forstand er på spil i de mange studier af nationale parlamentarikeres baggrund og karriere-

forløb. Dette argument hviler selvsagt på en antagelse om en sammenhæng mellem den professionelle politikers løbebane, indstillingen til politik og ultimativt den førte politik. Det interessante ved Anders Fogh Rasmussen, Helle Thorning-Schmidt og Bjarne Corydon er så at sige ikke deres karriere i sig selv, men deres teknokratiske politik. Denne sammenhæng er ikke i sig selv kontroversiel, men er derimod forudsætningen for enhver kritisk interesse i karrierpolitikere. Empirisk set er det imidlertid også klart, at den videre udvikling af argumentet vil kræve inddragelse af andre metoder end de altdominerende kohortestudier af nationale parlamentarikere og en nuancering af den aktuelle forståelse af den politiske profession såvel som mere præcise sondringer end kontrasten mellem direkte og indirekte veje til parlamentet og permanent vs. lejlighedsvis beskæftigelse med politik.

Literatur

- Allen, Peter (2013), »Linking Pre-Parliamentary Political Experience and the Career Trajectories of the 1997 General Election Cohort«, *Parliamentary Affairs*, 66(4): 685-707.
- Allen, Peter og Paul Cairney (2017), »What Do We Mean When We Talk about the 'Political Class'?«, *Political Studies Review*, 15(1): 18-27
- Bell, Daniel (1974), *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, New York Basic Books.
- Best, Heinrich og Maurizio Cotta, red., (2000), *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000*, Oxford: Oxford University Press.
- Best, Heinrich, Valerie Cromwell, Christopher Hausmann og Michael Rush (2001), »The Transformation of Legislative Elites: The Cases of Britain and Germany since the 1860s«, *Journal of Legislative Studies*, 7(3): 65-91.
- Beyme, Klaus von (1993), *Die politische Klasse im Parteienstaat*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bickerton, Christopher og Carlo Invernizzi Accetti (2017), »Populism and technocracy: opposites or complements?«, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 20(2): 186-206.
- Borchert, Jens (2003), »Professional Politicians: Towards a Comparative Perspective« i Jens Borchert og Jürgen Zeiss, red., *The Political Class in Advanced Democracies: A Comparative Handbook*, Oxford: Oxford University Press, pp. 1-25.
- Borchert, Jens og Jürgen Zeiss, red., (2003), *The Political Class in Advanced Democracies: A Comparative Handbook*, Oxford: Oxford University Press.
- Carney, Paul (2007), »The Professionalisation of MPs: Refining the 'Politics-Facilitating' Explanation«, *Parliamentary Affairs*, 60(2): 212-33.
- Esmark, Anders (2017), »Maybe It Is Time to Re-discover Technocracy? : An Old Framework for a New Analysis of Administrative Reforms in the Governance Era«, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 27(3): 501-16.
- Fischer, Frank (1990), *Technocracy and the Politics of Expertise*, Newbury Park/London/New Delhi: Sage.
- Fukuyama, Francis (2014), *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalisation of Democracy*, New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Galbraith, John Kenneth (1967), *The New Industrial State*, Princeton: Princeton University Press.
- Habermas, Jürgen (1971), *Toward a Rational Society*, London: Heinemann.
- Hay, Colin (2007), *Why We Hate Politics*, Cambridge: Polity.
- Kalyvas, Andreas (2002), »Charismatic Politics and the Symbolic Foundations of Power in Max Weber«, *New German Critique*, 85: 67-103.
- Kuisel, Richard F. (1981), *Capitalism and the state in modern France. Renovation and economic management in the twentieth century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Laclau, Ernesto (2005), *On Populist Reason*, London: Verso.
- Mellors, Colin (1978), *The British MP: A Socio-economic Study of the House of Commons*, Farnborough: Saxon House.
- Meynaud, Jean (1968), *Technocracy*, New York: Free Press.
- Müller, Jan-Werner (2016), *Was ist Populismus?*, Berlin: Suhrkamp.
- Norris, Pippa (1997), *Passages to Power*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa og Joni Lovenduski (1995), *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Putnam, Robert (1977), »Elite Transformation in Advanced Industrial Societies: An Empirical As-

- essment of the Theory of Technocracy», *Comparative Political Studies*, 10(3): 383-412.
- Ridley, F.F. (1966), »French Technocracy and Comparative Government«, *Political Studies*, 14(1): 34-52.
- Satkunanandan, Shalini (2014), »Max Weber and the ethos of politics beyond calculation«, *American Political Science Review*, 108(1): 169-81.
- Schmidt, Vivien (2006), *Democracy in Europe: the EU and national politics*, Oxford: Oxford University Press.
- Smyth, William Henry (1919), »Technocracy – Ways and Means to Gain Industrial Democracy«, *Industrial Management*, 57: 385-9.
- Stanton, Timothy (2016), »Popular sovereignty in an age of mass democracy: politics, parliament and parties in Weber, Kelsen, Schmitt and beyond« i Richard Bourke og Quentin Skinner, red., *Popular Sovereignty in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 320-58.
- Stolz, Klaus (2010), *Towards a regional political class?: professional politicians and regional institutions in Catalonia and Scotland*, Manchester: Manchester University Press.
- Saalfeld, Thomas og Wolfgang C. Müller, red., (1997), *Members of Parliament in Western Europe: Roles and Behaviour*, London: Frank Cass.
- Urbinati, Nadia (2014), *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People*, Cambridge: Harvard University Press.
- Weber, Max (1921), »Politik als Beruf« i Max Weber, red., *Gesammelte Politische Schriften*. München: Drei Masken Verlag, pp. 396-450.
- Weber, Max (1978), *Economy and Society*, Los Angeles: University of California Press.

Fra politiker til policy professionel – En analyse af danske politikeres karriereveje efter Folketinget fra 1981 til 2015

Mark Blach-Ørsten, professor (mso), Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet, oersten@ruc.dk

Ida Willig, professor (mso), Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet, idaw@ruc.dk

Leif Hemming Pedersen, ekstern lektor, Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet, hemming@ruc.dk

I 1996 problematiserede socialdemokraten Erling Olsen professionaliseringen af dansk politik. Han påpegede, at flere politikere forlod Folketinget og blev ansat som lobbyister i PR-bureauer. Denne udvikling beskrives i den internationale litteratur som en 'svingdør' mellem politik og det private erhvervsliv. Svenske studier beskriver udviklingen som en stigende markedsgørelse af politisk viden og fremhæver, at svingdøren ikke kun fungerer mellem politik og PR-branchen, men også i forhold til stillinger hos tænketanke, fagforeninger og interesseorganisationer. Denne artikel præsenterer resultaterne af et studie af danske politikeres karriereveje, efter at de har forladt Folketinget. Studiet viser, at langt størstedelen af politikere, der forlod Folketinget i perioden 1981-2015, fandt beskæftigelse *uden* for de nævnte jobtyper. Studiet identificerer dog også et begrænset marked for politisk viden. På dette marked er kendskab til det politiske system og adgang til det politiske system eftertragtede egenskaber. Aftagerne er især interesseorganisationer og virksomheder, der beskæftiger sig med lobbyisme.

Svingdøren i dansk politik

I 1996 problematiserede den socialdemokratiske politiker Erling Olsen den stigende professionalisering af dansk politik ved at

påpege, at stadig flere politikere forlod Folketinget for at blive ansat som lobbyister (Rechman og Larsen-Ledet, 1998; Blach-Ørsten et al., 2017). Populært betegnes jobskifte mellem politik og lobbyvirksomhed som en 'svingdør' (Selling, 2015). Begrebet 'svingdør', der er lånt fra amerikanske studier, hentyder til, at et stigende antal politikere skulle benytte sig af en såkaldt svingdør mellem politik og lobbyvirksomhed (LaPira og Herschel, 2014). I denne beskrivelse ligger også en antagelse om, at trafikken mellem politik og lobbyvirksomhed kan være endog meget problematisk, da det antages, at politikere i deres nye stillinger kan benytte sig af gamle kontakter i f.eks. centraladministrationen og dermed opnå en unfair konkurrencemæssig fordel i deres bestræbelser på at få politisk indflydelse (Rechman og Larsen-Ledet, 1999). Således viser studier fra USA, at et stort antal politikere fra begge kamre i Kongressen efter valget i 2012 skiftede jobbet som offentligt valgt ud med en ansættelse som privat lobbyist (Lazarus et al., 2016).

I Sverige viser studier af den svenske svingdør, at der kun er en begrænset trafik mellem politik og lobbyisme (Selling, 2015). Af de lobbyister, som det svenske studie har registreret i foråret 2012, er det syv procent, der har en fortid i den svenske rigsdag (Garsten m.fl. 2015, Selling, 2015). Sammenlignet med de amerikanske tal betegner de svenske forskere dette tal som beskedent. På denne baggrund foreslår de svenske forskere også, at man i analyser af svingdøren ikke kun fokuserer på jobbet som lobbyist i PR-branchen/kommunikationsbranchen. I stedet foreslås et udvidet fokus på en ny og fremvoksende gruppe af personer, som de svenske forskere benævner 'de policy-professionelle'. De 'policy-professionelle' defineres som en gruppe af personer, der sidder i stillinger, hvor formålet er at påvirke politiske beslutninger, men samtidig er gruppen af policy-professionelle ikke offentligt valgt (Garsten et al., 2015; Svallfors, 2016b). De policy-professionelle arbejder blandt andet som lobbyister, men finder også ansættelse i inden for det offentlige/politiske system samt i tænketanke, fagforeninger og interesseorganisationer.

Resten af denne artikel er bygget op på følgende måde: Først vil teorien om de policy-professionelle blive præsenteret og diskuteret. Her vil det blive fremhævet, at de policy-professionelle kan være ansat både inden for det offentlige politiske system og inden for det private erhvervsliv (Josefsson, 2017). Dernæst rettes fokus mod analysen af danske politikeres karriereveje, efter at de har forladt Folketinget. Her vil der være et særligt fokus på de politikere, der efter deres karriere i Folketinget har fundet beskæftigelse inden for de stillingskategorier, der normalt associeres med de policy-professionelle inden for det private erhvervsliv. Afslutningsvis diskuteres det, om skiftet fra politiker til policy professionel udgør en demokratisk udfordring.

De policy-professionelle og markedsgørelsen af politisk viden

Overordnet set skal studiet af de policy-professionelle ses som en gren af de studier, der undersøger professionaliseringen af politik (se også Esmarks artikel i dette nummer). Studiet af denne professionalisering er dog vidtrækkende og mangesidigt og refererer ikke alene til studiet af politikeres professionalisering, men også til studier af professionalisering af embedsværket og professionalisering af den politiske kommunikation mere generelt (Lilleker og Negrine, 2002; Negrine og Lilleker, 2002). Begrebet 'de policy-professionelle' tilskrives den amerikanske forsker Hugh Heclø (1978), men har især vundet frem i den senere tid på baggrund af en række svenske studier (Grasten et al., 2015; Selling, 2015; Svallfors, 2016a, 2016b, 2016c), se dog også Aagaard (2017) for dansk anvendelse. De policy-professionelle er »personer, der er beskæftiget med at påvirke politik og politisk beslutningstagning på steder som regeringskontorer, politiske partier, interesseorganisationer, PR-bureauer og tænketanke. De adskiller sig fra almindelige politikere, idet de er ansatte og ikke valgte. Men de adskiller sig også fra embedsmænd og offentlige administratorer, fordi de ikke er upartiske og ansat på baggrund af merit, men i stedet er ansat til at fremme bestemte værdier og interesser« (Svallfors, 2016a: 57, egen oversættelse).

Ifølge Svallfors (2016b) har de policy professionelle tre kernefunktioner: For det første arbejder de med 'problemformulering', hvilket vil sige, at de arbejder med at identificere og frame sociale problemer ved brug af for eksempel forskning og anden relevant informationsindsamling. For det andet arbejder de med 'procesekspertise', hvilket består af et veludviklet kendskab til den politiske proces og de væsentligste politiske aktører inden for forskellige områder. Endelig arbejder de med 'informationsadgang', hvilket betyder, at de, ofte via deres netværk, ved, hvordan de skal

skaffe sig hurtig adgang til relevant information i f.eks. centraladministrationen.

Beskrivelsen af de policy-professionelle, deres virke og roller minder på mange måder om de senere års debat om forskellige former for politiske rådgivere (se f.eks. Craft, 2015). Men hvor debatten om politiske rådgivere typisk er rettet mod arbejdet i centraladministrationen og partierne, inkluderer diskussionen om de policy-professionelle en langt større gruppe af personer med flere forskellige typer af stillingsbetegnelser (Garsten et al., 2015). Dette gør gruppen af policy-professionelle til en langt mere heterogen størrelse end gruppen af politiske rådgivere. Fordelen ved denne tilgang er, at det gør det muligt at inddrage en lang række andre sfærer af samfundet i analysen af de policy-professionelle og således bedre vurdere, i hvor høj grad denne nye gruppe af aktører har bredt sig til forskellige typer af organisationer og virksomheder (Svallfors, 2016a). Ulempen kan være, at begrebet på denne måde bliver for inkluderende. For eksempel skelnes der ikke mellem policy-professionelle, der er ansat inden for det offentlige politiske system, og dem, som er ansat inden for det private erhvervsliv. Dette kan gøre begrebet mindre anvendeligt som overordnet begreb, hævder Karlsson (2015) i en kritik af de svenske studier. For at komme dette problem i møde foreslår Josefsson (2017), at man i højere grad skelner mellem forskellige ansættelsesforhold, som policy-professionelle kan arbejde under. Josefsson (2017:13) foreslår således, at der skelnes mellem ansættelse inden for det offentlige politiske system (den offentlige makten), det vil sige inden for pressetjenester, ministerier, kommuner m.v., og de policy-professionelle, der er privat ansat i tænketanke, fagforeninger, interesseorganisationer og hos virksomheder, der beskæftiger sig med lobbyisme.

Inspireret af dette fokuseres der i denne artikel udelukkende på de 'policy-professionelle', der er ansat inden for det private er-

hvervsliv. Med denne operationalisering af begrebet træder det kritiske potentiale i forskningen om de policy-professionelle også tydeligere frem. En ambition inden for denne forskning er at tydeliggøre, hvordan der med tiden er opstået et marked for 'politisk viden', hvor politiske aktører, for eksempel tidligere politikere, kan sælge deres kendskab og kontakt til det politiske system til private aktører (Tyllström, 2013). Det er også dette fokus, der binder forskning i policy-professionelle sammen med internationale studier af den såkaldte svingdør (Selling, 2015). At politisk viden, insider kendskab, netværk mv. i stigende grad er blevet til en vare, der kan sælges på det marked, skyldes især to ting: En forandring af det korporative system i retning af mindre indflydelse til de klassiske korporative organer og en stigende medialisering af politikken, som blandt andet føder et krav om konstant håndtering af medier samt rådgivning af politiske aktører om medieoptræden (Allern, 2011, 2015; Blach-Ørsten et al., 2017).

Studier af afkorporatisering i Danmark, Norge og Sverige viser, at de klassiske korporative strukturer, typisk målt efter det antal af udvalg, hvor der sidder repræsentanter for både arbejdsgivere og arbejdstagere, har været svagt nedadgående i alle de tre lande (Öberg et al., 2011). I Sverige startede tendensen allerede i 1970'erne, men faldet har samlet set været ret begrænset. I Norge og Danmark skete faldet først i 1980'erne, men har til gengæld været noget kraftigere end i Sverige (Öberg et al., 2011). Med faldet i den korporative indflydelse søger aktører at opnå indflydelse på andre måder, blandt andet via forskellige former for lobbyisme (Rommevedt et al., 2013; Allern, 2015). Lobbyisme forstås i denne kontekst som en uformel og ikke institutionaliseret kontakt (i forhold til deltagelse i korporative udvalg) mellem organiserede interesser og beslutningstagere (Christensen og Rommevedt, 1999). Da denne uformelle kontakt ofte kræver både ad-

gang til og viden om et ministeriums interne mekanismer, er det netop her, spørgsmålet om, hvordan politisk viden kan omsættes til en konkurrencemæssig fordel for en privat aktør, aktualiseres. Af denne årsag fylder lobbyisme en stor del af debatten om de policy-professionelle, selv om begrebet også inkluderer andre jobtyper (Svallfors. 2016b).

Politikkens medialisering har også været fokus for stor forskningsinteresse (Ström-bäck, 2008; Blach-Ørsten, 2016). Politik-kens medialisering betyder for det første, at nyhedsmediernes er blevet helt centrale, når det drejer sig om, hvor befolkningen får sine oplysninger om politik fra. For det andet betyder politik-kens medialisering, at nyhedsmediernes i høj grad præsenterer politik som en serie af konfliktfyldte enkeltsager eller skandaler (Blach-Ørsten, 2011). Og for det tredje betyder politik-kens medialisering, at den politiske kommunikation i højere grad bliver påvirket af nyhedsmediernes logik, og at både politikere og den politiske kommunikation således professionaliseres (Esmark og Blach-Ørsten, 2011). Nyhedsmediernes bliver således en afgørende arena for politisk indflydelse (Binderkrantz, 2011). I dette landskab, hvor der er konstant kamp om medieopmærksomheden, spiller de policy-professionelle en stor rolle i forhold til både at vinkle og præsentere politiske budskaber på en måde, der er attraktiv for nyhedsmediernes, og samtidig spiller de rollen som rådgivere for de politiske aktører, der ikke blot selv opsøger, men også bliver opsøgt af nyhedsmediernes (Svallfors, 2016b).

Samlet set viser forskning, at de policy-professionelle ses som en ny og fremvoksende gruppe af aktører, der arbejder med at påvirke politik uden samtidig selv at være demokratisk valgte. Det er blevet konstateret, at de policy-professionelle, i den svenske udlægning, inkluderer aktører, der er ansat inden for både det offentlige politiske system og det private erhvervsliv. Denne meget brede brug af be-

grebet er imidlertid blevet kritiseret af andre forskere, og inspireret af denne kritik fokuseres i denne artikel og analyse udelukkende på svingdøren mellem politik og det private erhvervsliv. Dermed sættes et tydeligere fokus på en central pointe i de nyere svenske studier af de policy-professionelle; at deres udbredelse skyldes en gradvis markedsføring af politisk viden. Denne markedsføring, der er muliggjort af både afkorporatisering og medialisering af politikken, har skabt et marked for politisk viden, hvor f.eks. tidligere politikere kan sælges deres politiske erfaring og kontakter til private aktører. Forskning i både Sverige og Norge viser, at dette forekommer i begge lande i et vist omfang (Allern, 2011, 2015; Selling. 2015).

I det følgende vil der blive fokuseret nærmere på, hvordan dette fænomen udspiller sig i Danmark. Dette vil ske gennem en analyse af det videre karriereforløb for de politikere, der har forladt dansk politik fra valget i 1981 til og med valget i 2015.

586 folketingspolitikeres karriereforløb

Analysen af 'svingdørsaktiviteten' i dansk politik tager udgangspunkt i et datasæt, som er opbygget på baggrund af en gennemgang af de efterfølgende karriereforløb for de danske folketingspolitikere, der har forladt Folketinget siden valget i 1981 til og med valget i 2015 (se tabel 1) (Blach-Ørsten, m.fl. 2017). Samlet set har 613 politikere forladt Folketinget i denne periode, fordi de enten ikke er blevet genvalgt, ikke har ønsket at genopstille eller er stoppet som folketingsmedlemmer som resultat af sygdom, jobskifte m.m. Ved at samle informationer gennem cv'er, avisartikler, pressemeddelelser, sociale medier som Facebook og LinkedIn, officielle hjemmesider for Folketinget og andre offentlige instanser samt *Kraks Blå Bog* og i enkelte tilfælde via personlig korrespondance er det lykkedes at kortlægge 589 efterfølgende karriereforløb. Det har imidlertid ikke været muligt at finde informationer om 24 politikere, hvor-

af størstedelen (37 pct.) er tidligere medlemmer af Folketinget for Fremskridtspartiet, der altså ikke har opnået samme opmærksomhed som andre tidligere MF'ere gennem f.eks. fødselsdagsportrætter og jobskiftenotitser i medierne (Blach-Ørsten et. al., 2017).

I kodningen er der registreret op til ni efterfølgende jobpositioner per politiker, og disse jobpositioner er blevet inddelt i ti forskellige typer af jobs, som det fremgår af tabel 1. I alt er 1094 jobpositioner er på denne måde blevet registreret. Er en given politiker i sin efterfølgende karriere blevet valgt/genvalgt til et folkevalgt organ, er dette kun blevet registreret som én jobposition, selvom det indebærer genvalg for flere valgperioder i træk. 48 personer/politikere er dog blevet registreret to gange blandt de 589 karriereforløb, fordi de både har været valgt til – og har forladt – Folketinget to gange i dataperioden (Blach-Ørsten et. al., 2017). Da mange af disse tidligere politikere er blevet valgt til et utal af bestyrelsesposter og andre tillidspositioner i deres efterfølgende karrierer, har vi fravalgt at medtælle disse som egentlige jobpositioner, selvom vi er bevidste om, at disse poster i visse tilfælde også er betalte poster. Kodningen har dog medtalt bestyrelsesposter som jobpositioner i de få tilfælde, hvor det involverer bestyrelsesposter i én af de organisationer, der ifølge Binderkrantz, Christiansen og Pedersen (2014) er Danmarks mest indflydelsesrige: DI, Dansk Erhverv, Landbrug og Fødevarer LO, 3F, FOA, Kommuners Landsforening, Danske Regioner og Forbrugerrådet.

En kortlægning, der baserer sig på en research af offentligt tilgængelige dokumenter, indebærer naturligvis en vurdering, når en bestemt jobposition skal kategoriseres i henhold til jobtyperne. Det er ikke altid klart, hvad et bestemt job går ud på, eller præcis hvor grænserne går mellem jobtyper, særligt i forbindelse med jobpositioner, der involverer PR og PA. Dette er også en teoretisk

udfordring (Merkelsen, 2007). I kodningen er der skelnet mellem Public Relations (en virksomheds kommercielle relationer) og Public Affairs (en virksomheds ikke kommercielle, men politiske relationer). Et eksempel fra datasættet er den unge venstrepolitiker Mads Rørvig, der i databasen er registreret som ansat i en interesseorganisation. På kodningstidspunktet (foråret 2016) var han ansat i en nyopstartet afdeling i Finansrådet med fokus på PR. Denne afdeling har siden skiftet navn til at være en afdeling for Public Affairs og ville således i dag falde under lobbyismekategorien. Tidligere finansminister Bjarne Corydon er et andet eksempel. Han er ansat i det internationale konsulentbureau McKinsey, der tilbyder en lang række ydelser. I databasen er han dog kategoriseret som lobbyist, blandt andet på baggrund af denne jobbeskrivelse på McKinseys hjemmeside, hvor den tidligere finansministers kontakt til andre finansministre blandt andet understreges. Udgangspunktet har i disse tilfælde været, at en jobposition (som ikke er i et decideret lobbyistfirma) kun er blevet kodet som lobbyisme, såfremt det tydeligt fremgår i tilgængelige jobbeskrivelser, at en vigtig del af jobbet omhandler PA/lobbyisme.

I forbindelse med denne artikel er en analyse af den relevante medieomtale også blevet foretaget. Dette er sket via søgninger i Infomedia i forbindelse med udvalgte politikeres jobskifte. Formålet med denne analyse er at undersøge, hvilke (om nogen) af de kvalifikationer Svallfors (2016b) tilskriver de policy-professionelle, der italesættes i forbindelse med en politikers jobskifte. Der er alene søgt efter omtale af udvalgte politikere i perioden 2000-2015, da det er i denne periode flest politikere har forladt Folketinget og skiftet til de jobkategorier, der er fokus for denne analyse.

Af tabel 1 nedenfor fremgår den endelige fordeling af de jobpositioner (n=1.094), som politikere har haft, efter at de har forladt

Folketinget. Analysen viser, at langt størstedelen af de jobpositioner, som politikerne, der forlader Folketinget, efterfølgende finder beskæftigelse inden for, falder uden for de stillingskategorier, der normalt associeres med privatansatte policy-professionelle (89 pct.). I stedet vender de tilbage til stillinger som f.eks. politimænd, lærere, journalister, kommunikationsansatte, embedsmænd eller fortsætter en politisk karriere i lokalt eller regionalt regi (Blach-Ørsten m.fl., 2017). Kun 11 pct. af de registrerede jobpositioner falder således inden for kategorien af stillinger, der associeres med policy-professionelle i det private erhvervsliv.

De policy professionelle

I analysen har vi fokus på følgende fire typer af stillinger, der forbindes begrebet policy-professionelle og den stigende markeds-gørelse af politisk viden. Det drejer sig om stillinger i interesseorganisationer, fagforeninger, tænketanke samt forskellige typer af lobbyvirksomhed. Under betegnelsen 'interesseorganisation' inkluderer vi erhvervsorganisationer, men også de såkaldte ideelle organisationer (f.eks. humanitære organisationer) og identitetsorganisationer (f.eks. patientorganisationer). Fagforeninger derimod optræder i deres egen selvstændige kategori. Under betegnelsen 'lobbyvirksomhed' søger vi at indfange en række forskellige stillinger,

Tablet 1: Efterfølgende jobpositioner for MF'ere fordelt på valgperioder

Type af jobposition	Valgperiode													Total
	1981-84	1984-87	1987-88	1988-90	1990-94	1994-98	1998-01	2001-05	2005-07	2007-11	2011-15	2015-		
Lobbyvirksomhed	0	1	0	0	0	2	2	1	8	4	5	1	24	
Interesseorganisation	1	6	1	8	0	3	6	6	8	10	7	1	57	
Fagforening	5	4	6	3	0	0	2	1	3	0	0	0	24	
Tænketank	0	0	0	1	0	0	1	0	3	4	1	0	10	
Journalistik	2	2	1	4	2	2	7	1	2	0	1	0	24	
Kommunikation	1	0	0	2	0	3	1	0	4	4	1	0	16	
Embedsmand	4	6	1	2	1	2	9	0	1	0	0	0	26	
Andet (ikke-policy-professionelle jobs, privat erhvervsliv, under uddannelse mv.)	57	37	23	32	33	35	52	26	37	36	20	0	388	
Folkevalgt (kommunalt, regionalt, EU, MF-afløser, mv.)	29	30	16	19	27	32	36	44	28	36	22	0	319	
Politisk udpeget (kommissioner, udvalg, mv.)	33	36	18	26	22	14	19	11	9	10	8	0	206	
Total	132	122	66	97	85	93	135	90	103	104	65	2	1094	
Antallet af politikere, som ikke genopstillede eller ikke blev genvalgt ved det efterfølgende valg	49	47	26	44	52	51	70	62	53	73	60	2	589	

Note: Tabellen indikerer, hvilke typer af jobs politikerne, der ikke har valgt at genopstille eller ikke er blevet genvalgt i et givet valgår, har opnået i deres efterfølgende karriere.

der alle har det til fælles, at de har lobbyisme/ Public Affairs som hovedfokus. Det er blandt andet stillinger i PR-bureauer og kommunikationsbureauer, hvor jobtitlerne kan være lobbyist, Public Affairs-chef, Public Affairs Manager eller konsulent, men også stillinger i forskellige konsulentbureauer og virksomheder, hvor titlen eller jobbeskrivelsen refererer til begreberne PA eller lobbyisme. Ser vi på tallene i vores database og tabel 1, er resultatet følgende:

Tabel 2: De policy professionelle 1981-2016

Ansættelse	Stillinger
Interesseorganisationer	57
Lobbyvirksomhed	24
Fagforeninger	24
Tænketanke	10
I alt	115*

* Disse 115 stillinger er blevet varetaget af 82 tidligere politikere, hvoraf enkelte altså har haft flere stillinger inden for de pågældende områder.

Interesseorganisationer

I vores datasæt har 46 politikere haft 57 stillinger i forskellige former for interesseorganisationer i perioden fra 1981 til 2016. Dette gør skiftet fra folkevalgt til en stilling i en interesseorganisation til det mest hyppigt forekommende jobskifte inden for kategorien af policy-professionelle job. Af de 46 politikere er 20 kvinder (43 pct.), mens 26 (57 pct.) er mænd. Politikerne kommer fra næsten alle af Folketingets partier, men størstedelen kommer dog fra henholdsvis Venstre (12 politikere, 26 pct.) og Socialdemokratiet (10 politikere, 22 pct.). Det Konservative Folkeparti kommer på 3.-pladsen med 7 politikere svarende til 15 pct. af den samlede population. Endelig er det værd at bemærke, at 28 af politikerne (61 pct.), der skifter job til en interesseorganisation, har en lang videregående uddannelse bag sig, mens 18 politikere (39 pct.)

kommer til jobbet i en interesseorganisation med ministererfaring i bagagen.

En af de første politikere i vores analyse, der foretager dette skift, er Tage Dræby fra de Radikale. Dræby bliver valgt til Folketinget for sidste gang ved valget i 1981 og finder efterfølgende ansættelse som direktør for Foreningen af Rådgivende Ingeniører. Blandt de 46 politikere findes mange fremtrædende politikere, der har haft et eller flere job i en interesseorganisation, blandt andet: Anne Birgitte Lundholdt (Danske Slagterier, Veterinærmedicinsk Industriforening), Jann Sjørnsen (Caritas Danmark), Gitte Seeberg (WWF), Lene Espersen (Danske Arkitektvirksomheder), Mimi Jakobsen (Red Barnet), Uffe Elleman Jensen (International Crisis Group), Poul Nyrup Ramussen (Det Sociale Netværk) og senest Helle Thorning Schmidt (Save the Children).

Et af de i nyhedsmedierne mere omtalte skifte fra politik til interesseorganisation fandt sted i oktober 2014, da daværende justitsminister Karen Hækkerup skiftede fra minister til direktør for interesseorganisationen Landbrug & Fødevarer. Karen Hækkerup havde tidligere i en kortere periode også bestridt posten som fødevareminister og her forhandlet og samarbejdet med blandt andre Landbrug og Fødevarer. Skiftet medførte ros fra den politiske kommentator Thomas Larsen (Berlingske, 10. oktober 2014), der så ansættelsen som et kup for interesseorganisationen. Enhedslisten kritiserede derimod skiftet og kaldte det for et 'demokratisk problem', at en minister uden en karensperiode kunne skifte job til en privat virksomhed (dr.nyheder.dk, 10. oktober 2014). I rollen som direktør for Landbrug og Fødevarer afløste Karen Hækkerup Søren Gade (V), der havde foretaget det samme skift fra politik til interesseorganisation tilbage i maj 2012. Søren Gades skifte fra politik til direktør blev også dækket i nyhedsmedierne. Her var fokus dog ikke på de eventuelle demokratiske problemer, som job-

skiftet måtte medføre. I stedet var fokus i mediedækningen især på årsagerne til jobskiftet, hvor Søren Gades mange 'skandaler' som minister blev fremhævet som den mulige baggrund for skiftet. Formanden for Landbrug og Fødevarer, Niels Jørgen Pedersen, der ansatte Søren Gade, var dog i Politiken den 7. maj 2012 klar i sin begrundelse for ansættelsen: »Ud over hans [Søren Gades] stærke personlighed og gode kommunikationsevner har han den rette baggrund til jobbet. Han har indgående kendskab til politiske processer samt et godt netværk både i erhvervslivet og i den politiske verden.«

Lobbyisme

I vores datasæt har i alt 21 politikere fra 1981 til 2016 samlet set besat 24 stillinger, der falder under vores definition af lobbyvirksomhed. Af disse 21 politikere er 8 kvinder (38 pct.), men 13 er mænd (62 pct.). Politikerne, der finder job som lobbyister, kommer fra syv forskellige partier, hvoraf flest kommer fra Venstre (7), Det Konservative Folkeparti (4) og Socialdemokratiet (4). 13 af politikerne (62 pct.) kommer til en stilling som lobbyist med en lang videregående uddannelse bag sig, mens 8 af de 21 politikere (38 pct.) kommer til jobbet som lobbyist med erfaring som minister.

De 21 politikere har blandt andet fundet ansættelse hos private virksomheder som Advice, Kreab, Waterfront Communication, Ehrenberg Kommunikation, men også som selvstændige rådgivere/konsulenter. Både Henning Christophersen (tidligere V) og Anne Birgitte Lundholdt (tidligere K) har således været tilknyttet det oprindeligt svenske, nu internationale, PR-bureau Kreab, der siden 1970'erne har arbejdet med public affairs (Allern, 2011). Kreab har også haft flere fremtrædende svenske politikere ansat, som for eksempel Carl Bildt og Sven Otto Littorin (Allern, 2011).

Inden for de senere år (2012-2015) har flere

fremtrædende politikere foretaget skiftet fra politik til lobbyisme. Det gælder blandt andet Henriette Kjær, Gitte Lillelund Bech og Lars Barfoed. Den 15. maj 2012 skifter den tidligere konservative minister Henriette Kjær til et job med fokus på public affairs hos det tyske selskab Ehrenberg Kommunikation. I pressemeddelelsen udtaler Magnus Ehrenberg, indehaver og adm. direktør for Ehrenberg Kommunikation, at han er glad for ikke bare at få et folketingsmedlem, men også en tidligere minister på holdet, når målet er at styrke samarbejdet med politikerne: »Vi er meget glade for at kunne byde Henriette Kjær velkommen til vores team. Ehrenberg Kommunikation har i forvejen en stærk position som strategisk rådgiver for nogle af de største spillere på transport-, turisme- og logistikmarkedet i Danmark. Med Henriette Kjær understreger og udbygger vi vores position som det direkte talerør mellem virksomheder og de politiske beslutningstagere i Danmark« (Ehrenberg, 2012).

I 2013 forlader Gitte Lillelund Bech, V-politiker og tidligere forsvarsminister, Folketinget. Hun skal i stedet være Public Affairs Manager hos kommunikationsbureauet Advice, oplyser Venstre i en pressemeddelelse. I samme pressemeddelelse forklarer den tidligere minister følgende om sit jobskifte: »Jeg har altid vidst og gjort klart for alle, at jeg ikke ville være politiker hele mit liv. Derfor er tiden nu kommet til at prøve noget nyt, hvor jeg kan gøre brug af de erfaringer og den viden om det politiske system, jeg har opbygget gennem de mange år, jeg har været på Christiansborg og på Slotsholmen. Det kan jeg i allerhøjeste grad i mit kommende job som Public Affairs Manager hos Advice« (Berlingske, 12. august 2013).

Gitte Lillelund Bech forlod siden Advice for en kort periode, hvor hun var direktør for Danske Havne. Hun vendte i 2016 tilbage til Advice for at igen at arbejde med public affairs.

I 2015 forlod den konservative politiker Lars Barfoed politik for at arbejde med public affairs hos bureauet Communiqué. I en pressemeddelelse, som Altinget.dk bringer den 1. oktober 2015, siger Lars Barfoed om sit skifte: »Jeg har gennem årene opnået en solid indsigt i de politiske beslutningsprocesser, såvel nationalt som i EU. Samtidig har jeg opbygget et godt og stærkt netværk i både dansk erhvervsliv og blandt de politiske beslutningstagere. Den erfaring og kompetence får jeg nu mulighed for at trække på.«

Fagforeninger og tænketanke

Når det drejer sig om fagforeninger og tænketanke, så har i alt 15 forskellige politikere haft 24 forskellige stillinger inden for en fagforening, mens i alt 9 forskellige politikere har haft i alt 10 forskellige stillinger inden for kategorien tænketank. Samlet set har 9 kvinder og 15 mænd været ansat mindst en gang i enten i fagforening eller en tænketank. Socialdemokratiet er det parti, der har leveret flest politikere til en (eller flere) ansættelser i en fagforening (7 politikere, 47 pct.). Kun 13 pct. (2) af politikerne, der får job i en fagforening, kommer med ministererfaring i bagagen, og ligeledes har kun 13 pct. (2) af politikere, der skifter til en fagforening, en lang videregående uddannelse bag sig. For politikere, der finder ansættelse i tænketanke, gælder det, at 67 pct. (6) har ministererfaring, og 78 pct. (7) har en lang videregående uddannelse med sig.

Politikere, der har været ansat i en fagforening, tæller blandt andre Pernille Rosenkrantz-Theil (S), der, efter at hun gik ud af Folketinget ved valget i '07, fik job først som konsulent og rådgiver i FOA (2008) og siden som ledelseskonsulent i 3F's formandssekretariat (2009-2011). Ved valget i 2011 blev Pernille Rosenkrantz-Theil valgt ind som kandidat for Socialdemokratiet. Andre politikere, der har arbejdet for forskellige typer af fagforeninger, tæller blandt andre Pia Gjel-

lerup (DJØF) og Preben Møller Hansen (Sø-mændenes Forbund).

Når det drejer sig om skiftet fra Folketing til tænketank, har vi registreret blot 9 politikere, der har foretaget dette skift. Det drejer sig blandt andre om Bent Johan Collet, der senest blev valgt til Folketinget ved valget i 1988, og som siden, i begyndelsen af 00'erne, arbejdede for at lancere tænketanken CEPOS, der så dagens lys i 2006. Derudover finder vi også politikere som Naser Khader (Hudson Institute), Rikke Hvilshøj (CEPOS) og Martin Lidegaard (CONCITO) på listen over ansatte/tidligere ansatte i en tænketank.

Ex-politikere kan levere indsigt, adgang og synlighed

Denne artikel har fokuseret på en særlig gren af den overordnede diskussion om professionaliseringen af politik, nemlig danske politikeres jobskifte fra Christiansborg til stillinger i det private erhvervsliv associeret med begrebet 'de policy-professionelle'. Hos Svallfors (2016a) bruges betegnelsen til at inkludere personer ansat både inden for det offentlige politiske system og i det private erhvervsliv. I denne artikel refererer begrebet udelukkende til ansættelse i det private erhvervsliv med fokus på fire typer af stillinger: Lobbyvirksomhed eller ansættelse hos en interesseorganisation, en fagforening eller en tænketank. Hensigten med analysen af de policy-professionelle er at sætte fokus på svingdøren mellem politik og det private erhvervsliv og den markedsføring af politisk viden, som denne trafik kan ses som symbol på.

Analysen viser, at 82 politikere, der kommer fra de fleste af Folketingets partier, men dog i overvejende grad fra større partier (Venstre, Socialdemokratiet) i den undersøgte periode fra 1981 til 2015 har haft i alt 115 stillinger inden for de undersøgte jobkategorier, enkelte politikere har besat flere typer af stillinger. Det betyder, at ud af de 1.094 jobpositioner,

der registreret i databasen, så kan 11 pct. af jobpositioner forbindes med privatansatte policy professionelle. Samlet set har flest politikere skiftet Christiansborg ud med en stilling i en interesseorganisation, dernæst har stillinger, der falder ind under betegnelsen lobbyisme, også virket tiltrækkende på politikere. Over 30 procent af politikerne, der skifter job til enten en interesseorganisation eller til lobbyisme, har ministererfaring med i bagagen. Samlet set har de politikere, vi har registreret, en høj grad af uddannelse bag sig, men dette gælder i stigende grad for danske politikere. Efter valget i 2015 havde ca. 44 pct. af de valgte politikere en kandidatgrad (Cevea, 2015).

Historisk set har den danske diskussion af professionaliseringen af folketingspolitikere fokuseret på lobbyisme og på tidligere politikere, der har fået job i PR-branchen/kommunikationsbranchen, mens det mere hyppige skift fra politik til interesseorganisation først i de senere år har tiltrukket sig kritisk opmærksomhed. Dette skyldes sandsynligvis, at interesseorganisationer og deres forsøg på at påvirke politikere betragtes som en naturlig del af det danske korporative system. Udenlandske forskere, der undersøger lobbyisme i Danmark, er dog yderst kritiske over for denne tilgang til lobbyisme (Rechman og Larsen-Ledet, 1999). Dette forhold er dog muligvis også under forandring i Danmark. Således giver Karen Hækkerups skift fra minister til direktør for Landbrug & Fødevarer i 2014 anledning til (begrænset) debat. Men hvad enten skiftet er fra Folketing til lobbyisme eller fra Folketing til interesseorganisation, så er de kvalifikationer, der efterspørges, de samme, som Svallfors (2016a) stiller op, når han definerer de policy-professionelles kvalifikationer. Således efterspørger både interesseorganisationer og kommunikationsbureauer/PR-bureauer med fokus på public affairs det, som Svallfors definerer som 'procesekspertise', hos deres nye ansatte. Dette fremgår af de pressemeddelelser,

der er blevet udsendt, eller de interview, der er givet i forbindelse med en kendt politikers jobskifte. Ud over 'procesekspertise' efterspørger politikernes nye arbejdsgivere også synlighed og netværk. Begge er begreber, der kan tolkes ind i det, som Svallfors (2016a) kalder for 'informationsadgang'. Med andre ord er hverken politikerne selv, eller politikernes nye arbejdsgivere i tvivl om, hvorfor det kan være en fordel for en virksomhed at ansætte en tidligere politiker; nemlig indblik i politiske processer og adgang til det politiske system.

Skønt det netop er denne markedsgørelse af politisk viden, der problematiseres i de svenske studier af de policy-professionelle, tyder mediedækningen af flere jobskifte ikke på, at denne kritik er vedvarende i den danske offentlighed. Ved nogle af jobskiftene kan der spores en begrænset offentlig kritik og/eller problematisering af jobskiftet. Særligt i de senere år, f.eks. i forbindelse med Gitte Lillelund Bechs og Bjarne Corydons jobskifter, har der lydt kritik i nyhedsmedierne, men det har ikke været tale om en kritik, der hverken i omtale eller niveau kan siges at være på højde med dækningen af politiske skandaler, som f.eks. Skattesagen (Blach-Ørsten, 2011).

Set i lyset af udviklingen i Sverige, hvor man i længere tid end i Danmark har forsket i og diskuteret markedsgørelsen af politisk viden, kan vi på baggrund af vores analyse ligeledes konkludere, at der også i Danmark er sket en gradvis markedsgørelse af politisk viden. Markedet for politisk viden udgøres især af interesseorganisationer og forskellige former virksomheder med fokus på public affairs. Samlet set viser både denne og den svenske analyse, at der er tale om en meget begrænset svingdørsaktivitet set i forhold til USA, hvilket selvfølgelig også skyldes den store forskel på en skandinavisk velfærdsstat og USA.

Som det fremgår, har artiklen opretholdt skellet mellem de enkelte typer af virksomheder,

og dermed isoleret lobbyvirksomhed, som en særlig jobfunktion. Men som flere nyere studier fremhæver, så er lobbyisme blevet et udpræget fokus ikke kun for konsulent- og PR-branchen, men også for fagforeninger og interesseorganisationer. Spørgsmålet er derfor, om studiet af lobbyisme i fremtiden vil være tjent med at opretholde dette skel, eller om udgangspunktet i fremtidige studier i stigende grad bør være, at udøvelsen af lobbyisme i Danmark ikke længere kun er forbeholdt lobbyvirksomheder, men er blevet en kernefunktion inden for en større række af organisationer og virksomheder.

Litteratur

- Aagaard, Peter (2017), »Ledelse af politisk kommunikation« i Peter Aagaard og Annika Agger, red. *Ledelse i Politisk Styrede Organisationer*, København: Hans Reitzels Forlag, pp. 171-96.
- Allern, Sigurd (2011), »PR, politics and democracy«, *Central European Journal of Communication*, (06): 125-39.
- Allern, Sigurd (2015). »PR-byråene og politikken« i Øyvind Ihlen, Eli Skogerbø og Sigurd Allern, red., *Makt, medier og politikk: Norsk politisk kommunikasjon*, Oslo: Universitetsforlaget, pp. 118-30.
- Binderkrantz, Anne Skorkjær, Peter Munk Christiansen og Helene Helboe Pedersen (2014), »Interest group access to the bureaucracy, parliament, and the media«, *Governance* 28(1): 95-112.
- Binderkrantz, Anne Storkjær (2011), »Interest groups in the media: Bias and diversity over time.« *European Journal of Political Research*, 51: 117-39.
- Blach- Ørsten, Mark (2011), »Politiske skandaler i danske medier 1980-2010«, *Tidsskriftet Politik*, 14(3): 7-16.
- Blach-Ørsten, Mark (2016). »Politikkens medialisering – et ny-institutionelt perspektiv«, i Stig Hjarvard, red., *Medialisering - Mediernes rolle i social og kulturel forandring*, Hans Reitzels Forlag, pp.185-215.
- Blach-Ørsten, Mark og Nete Nørgaard Kristensen (2016), »Think tanks in Denmark–Media visibility and Network Relations«, *Politik*, 19(1): 22-42
- Blach-Ørsten, Mark, Ida Willig og Leif Hemming Pedersen (2017), »PR, Lobbyism and Democracy – Mapping the Revolving Door in Denmark from 1981 to 2015, *Nordicom Review*. DOI: 10.1515/nor-2017-0405.
- Cevea (2015), »Et uddannelsesmæssigt skævt folketing« downloaded fra: https://cevea.dk/filer/dokumenter/analyser/et_uddannelsesmaessigt_skaevt_folketing_0.pdf
- Christiansen, Peter Munk og Hilmar Rommetvedt (1999), »From Corporatism to Lobbyism? – Parliaments, Executives, and Organized Interests in Denmark and Norway«, *Scandinavian Political Studies*, 22(3): 195-220.
- Craft, Jonathan (2015), »Conceptualizing the policy work of partisan advisers«. *Policy Sciences*, 48(2): 135-58.
- Ehrenberg, Magnus (2012): Pressemeldelse: <http://bureaubiz.dk/omstridt-konservativ-ex-minister-bliver-pr-r%C3%A5dgiver/>.
- Esmark, Anders og Mark Blach-Ørsten (2011), »Et komparativt blik på den politiske kommunikationskultur i Danmark«, *Økonomi & Politik*, 84(1): 3-18.
- Garsten, Christina, Bo Rothstein og Stefan Svallfors (2015), *Makt utan mandat: de policyprofessionella i svensk politik*, Dialogos Förlag.
- Heclo, Hugh (1978), »Issue networks and the executive establishment«. *Public Adm. Concepts Cases*, 413: 46-57.
- Ihlen, Øyvind og Anne Therese Gullberg (2015), »Lobbyisme: påvirkning av politikere og byråkrater«, i Øyvind Ihlen, Eli Skogerbø og Sigurd Allern, red., *Makt, medier og politikk: Norsk politisk kommunikasjon*, Oslo: Universitetsforlaget, pp. 232-43.
- Josefsson, Jakob (2017), »De policyprofessionella och ansvarsutkrävande – En teoretisk fortsättning på den explorativa ansatsen om de policyprofessionelle«, Kandidatuppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet.
- Karlsson, Christer (2015), 'Makt utan mandat'. Anmeldelse i Respons, *Tidsskrift for Humaniora & Samhällsvetenskap*, no. 3.
- LaPira, Timothy M., og Herschel F. Thomas III (2014), »Revolving door lobbyists and interest representation«, *Interest Groups & Advocacy*, 3(1): 4-29.
- Lazarus, Jeffrey, Amy McKay og Lindsey Herbel (2016), »Who walks through the revolving door? Examining the lobbying activity of former members of Congress«, *Interest Groups & Advocacy*, 5(1): 82-100.
- Lilleker, Darren G. og Ralph Negrine (2002), »Professionalization: Of What? Since When? By

- Whom?» *Harvard International Journal of Press/Politics*, 7(4): 98-103.
- Merkelsen, Henrik (2007), *Magt og Medier – en introduktion*, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Negrine, Ralph og Darren G. Lilleker (2002), »The professionalization of political communication: Continuities and change in media practices«, *European Journal of Communication*, 17(3): 305-23.
- Öberg, Per Ola, Torsten Svensson, Peter Munk Christiansen, Asbjørn Sonne Nørgaard, Hilmar Rommetvedt og Gunnar Thesen (2011), »Disrupted exchange and declining corporatism: Government authority and interest group capability in Scandinavia«, *Government and Opposition*, 46(3): 365-391.
- Rechtman, René E. og Jesper Panum Larsen-Ledet (1998), »Regulation of Lobbyists in Scandinavia – A Danish Perspective«, *Parliamentary Affairs*, 51(4): 579-80.
- Rommetvedt, Hilmar, Gunnar Thesen, Peter Munk Christiansen og Asbjørn Sonne Nørgaard (2013), »Coping With Corporatism in Decline and the Revival of Parliament Interest Group Lobbyism in Denmark and Norway, 1980-2005«, *Comparative Political Studies*, 46(4): 457-85.
- Selling, Niels (2015), »The Revolving Door in a Post-Corporatist State: The Case of Sweden«, paper presented at the annual conference of the European Consortium of Political Research in Montreal, August 26-29.
- Strömbäck, Jesper (2008), »Four phases of mediatisation: An analysis of the mediatisation of politics«, *The International Journal of Press/Politics*, 13(3): 228-46.
- Svallfors, Stefan (2016a), »Out of the Golden Cage: PR and the Career Opportunities of Policy Professionals«, *Politics & Policy*, 44(1): 56-73.
- Svallfors, Stefan (2016c), »Knowing the game: motivations and skills among partisan policy professionals«. Working paper, no 1. Institute for Future Studies.
- Svallfors, Stefan (2016b), »Politics as organised combat – New players and new rules of the game in Sweden«, *New Political Economy*, 21(6): 505-19.
- Tyllström, Anna (2013), *Legitimacy for sale: Constructing a market for PR consultancy*, PhD Thesis, Företagsekonomiska institutionen.

Vendes karrieren på hovedet? Anciennitets betydning for om folketingsmedlemmer opnår politiske lederposter

Flemming Juul Christiansen, lektor, Institut for Samfundsvidenskab
og erhverv, Roskilde Universitet, fjc@ruc.dk

Artiklen undersøger, hvilken betydning anciennitet har for, om medlemmer af Folketinget opnår ledende poster i deres partiers gruppeledelser eller som ministre, og om der sket en ændring i anciennitetens betydning over tid. Teoretisk forventes anciennitet fortsat at betyde noget for, om folketingsmedlemmer opbygger ressourcer af betydning for at opnå lederskab, men som følge af samfundsforandringer over tid forventes andre ressourcer også at have vundet betydning, mens høj alder regnes for en ulempe. I alt undersøges 1.573 folketingsmedlemmer efter ni folketingsvalg mellem 1953 og 2015. Anciennitet måles ikke kun absolut i tid, men også relativt internt i hver partigruppe. Resultaterne viser, at anciennitet både før og nu har stor betydning for at opnå lederskab, også når der kontrolleres for andre faktorer, men betydningen faldt efter 1970. Før 1970 vedblev sandsynligheden for at opnå leder skab med at stige også efter mange år, mens det derefter kun gælder frem til 16-20 års anciennitet, men derpå falder. Desuden er der forskelle mellem gamle og nye partier. Sandsynligheden for at opnå lederposter falder på tværs af perioden med stigende alder for folketingsmedlemmer på samme anciennitetsniveau.

Vendes karrieren på hovedet?

Ved regeringsudvælgelsen i november 2016 måtte det nuværende folketingsmedlem med længst anciennitet, Bertel Haarder, forlade sine poster som kultur- og kirkeminister. Han blev da citeret for, at der var tale om en form for aldersdiskrimination (Kragh, 2016). Peger hans kritik på en generel udvikling, hvor

anciennitet og alder tillægges mindre betydning for at opnå politiske lederposter?

Ifølge Polsby (1968) har et 'institutionaliseret' parlament mange medlemmer med høj anciennitet, såsom Repræsentanternes Hus. Omvendt peger Cowley (2012) på, at nutidige britiske partiledere er professionaliserede med mindre parlamentarisk erfaring end tidligere. I Folketinget syntes der i de fire gamle partiers storhedstid mellem 1920 og 1970 at have eksisteret et stærkt hierarki delvist baseret på anciennitetsnormer. Som påpeget af bl.a. Mortensen (2005: 20) betød valget i 1971 et vigtigt opbrud i den store socialdemokratiske folketingsgruppe, hvis gennemsnitsalder faldt fra 57 til 43 år, og hvor den nye generation ikke underordnede sig hidtidige faste mønstre. Allerede ved valget i 1968 havde Det Radikale Venstre oplevet et opbrud med en fordobling af folketingsgruppens størrelse. Jordskredsvalget i 1973 samt efterfølgende hyppige valg medførte store udsving og udskiftninger i Venstres og Det Konservative Folkepartis folketingsgrupper. Samtidig opstod der flere nye partier, som i vidt omfang opstillede politisk utrænede kandidater (Foverskov, 1979). Folketingets gennemsnitsalder ligger nu tæt på befolkningens (Folketinget efter valget 2015).

Problemstillingen for nærværende artikel lyder på den baggrund: Hvilken betydning har anciennitet i Folketinget for opnåelsen af politiske lederposter, og har denne betydning ændret sig over tid? Spørgsmålet undersøges med data om danske folketingsmedlemmers poster opnået i partigruppernes ledelse og som ministre efter ni folketingsvalg mellem 1953 og 2015.

Betydningen af anciennitet

Der findes i litteraturen to hovedforklaringer på, at et parlamentsmedlems anciennitet kan betyde noget for at opnå en fremgangsrig politisk karriere: Som 1) opbygning af ressourcer eller 2) et anerkendt tildelingsprincip. Et studie af den amerikanske delstat North Carolina peger på første forklaring. Det viste, at for hver mandatperiode op til fem steg 'effektiviteten' af de valgte lovgiveres samlede indsats mht. udvalgsaktivitet samt forslag til og vedtagelse af lovgivning, også når der blev kontrolleret for en række andre faktorer (Miquel og Snyder, 2006). I dette perspektiv ligger, at anciennitet medfører opbygning af ressourcer, som kan bruges til at opnå indflydelse. Scarrow (1997) argumenterer tilsvarende for, at medlemmer af Europa-Parlamentet benytter de første omtrent syv år til at opbygge vigtige kompetencer for deres virke.

I Repræsentanternes Hus i USA gælder anciennitet (*seniority*) som udbredt princip for tildeling af ledelsesposter. Som hovedregel vælges det medlem fra flertalspartiet til udvalgsformand som har højest anciennitet (*the ranking member*). Historien udviser variation mht. anerkendelsen af anciennitetsprincippet. Det fik gradvist større betydning efter 1910 og blev stort set fulgt slavisk mellem 1940 og 1970. I nutiden fraviges det lidt oftere, og i en periode i 1990'erne indførtes begrænsning af, hvor længe en udvalgsformand kunne sidde, hvilket skete for at svække anciennitetens betydning (Polsby o.a., 1969, 794; Schickler, 2001; Uslander og Zittel, 2006). En udvalgsformand i Repræsentanternes Hus

har betydelige muligheder for at fremme eller forhale, påvirke og evt. også blokere, forslag, ligesom de udnævner og afskediger udvalgets stab. Det er således magtfulde poster, der fortsat som hovedregel tildeles ud fra et anciennitetsprincip, som dermed udgør en uformel, men stærk, institution.

USA er anderledes end de europæiske parlamentariske systemer med stærke partier og relativt svagere parlamentsudvalg. En sammenligning af en række europæiske udvalgsformand tydede ikke på, at anciennitet nogetsteds udgør en formel procedure, selvom det kan betyde noget som konfliktløsningsmekanisme (Mattson og Strøm, 1995: 278). Hagevi (2000: 241-2) anførte angående de nordiske lande, at anciennitet betød mere end ofte antaget, selvom der modsat USA ikke var tale om en meget fast norm. Hansen (2010) fandt i dansk sammenhæng, at anciennitet i de gamle partier havde betydning for tildelingen af udvalgsformandposter og vigtige udvalgsmedlemskaber.

Andre studier studerer anciennitetens betydning bredere. Pedersen (1976) beskrev med inspiration fra Polsby (1968), hvordan den danske parlamentariske elite fra 1849 og fremefter institutionaliserede og dermed opbyggede anciennitet. Kjær og Pedersen (2004) udbyggede dette arbejde med opdateret datasæt frem til 2001. Kjær (2010) udviklede en model, hvori han sonderer mellem graden og 'dybden' af udskiftning ved et valg, alt efter hvor mange erfarne parlamentsmedlemmer som udskiftes. Han finder på det danske datasæt, at mens udskiftningen af folketingsmedlemmer er steget siden mellemkrigstiden, og den gennemsnitlige anciennitet i tilsvarende periode er faldet, så har 'dybden' i udskiftningen været mere stabil, idet folketingsmedlemmer med længst anciennitet ikke i stigende grad skiftes ud.

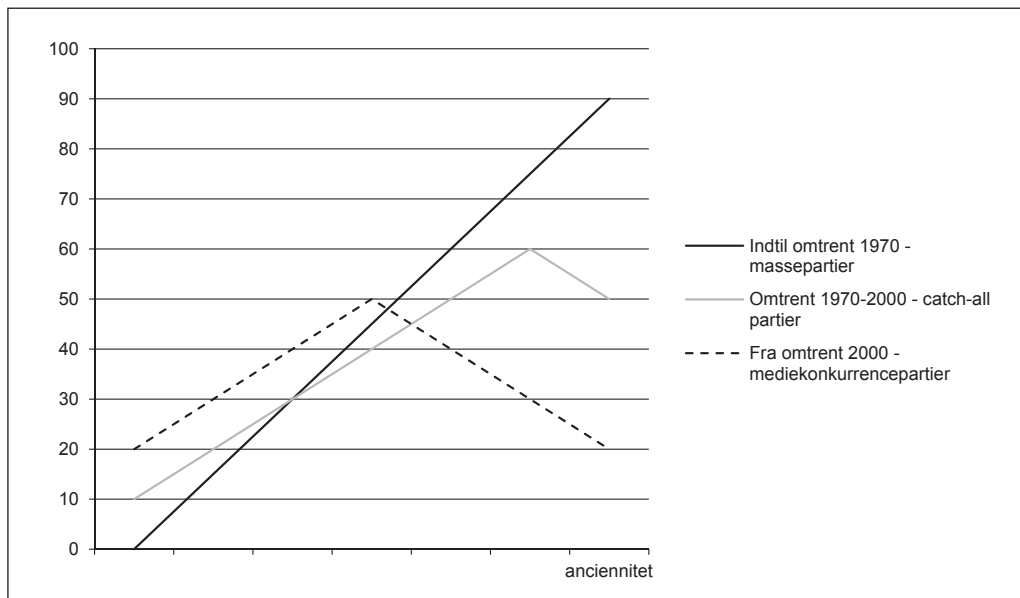
Anciennitetsprincippet giver de amerikanske kongresmedlemmer en vis uafhængighed, da

posterne ikke opnås via belønning fra partiledelsen, men via genopstilling og genvalg hjemme i valgkredsen (jf. Schickler 2001). I en parlamentarisk kontekst som den danske, hvor de politiske partier står i centrum frem for de enkelte parlamentarikere, må en eventuel anerkendelse af anciennitet især afspejle partiets eller partiledelsens behov som led i konkurrencen om vælgere. Pedersen (2010) har peget på centralisering af partiledelsen som afgørende forudsætning for at kunne udføre politiske forhandlinger. Hendes argument taler for, at partiledelsen må have kontrol over tildelingen af poster, hvad enten den tildeler dem til nogen med eller uden anciennitet, men det sker altså ikke alene på baggrund af anciennitet.

I partilitteraturen tales om, at partierne har ændret karakter fra massepartier til catch-

all, medie- eller kartelpartier (Bille, 1997). Anciennitet må tænkes at tjene forskellige behov for de forskellige partytyper. Massepartiet opnår især vælgere ved hjælp af mobilisering og frivillig arbejdskraft. Det har brug for at belønne loyalitet. Vælgerne kan ud fra erfaring konstatere, at der er tale om en fuldgod kandidat for partiet. Catch-all-partiet måtte være 'lettere på fødderne' for at matche konkurrerende partiers emner og politiske positioner og havde brug for politikere med kommunikationsevner på tv, selvom de ikke også var de mest erfarne. Nutidens medie- og kartelpartier øget dette behov. Digitale og sociale medier giver politikere med kort erfaring adgang til at kommunikere. Omvendt er moderne politisk kommunikation også forbundet med professionalisering (jf. Lilleker o.a., 2015), hvor bl.a. at undgå fodfejl kræver partiledere med en vis kyndighed, som det

Figur 1: Teoretiske forventninger til parlamentarisk anciennitets påvirkning af sandsynligheden for at opnå ledende poster alt efter forskellige tidsperioder og partytyper

Note: X-aksen angiver stigende anciennitet, men uden at specificere længden. Y-aksen angiver fiktive procentandele af folketingsmedlemmer med ledende poster under antagelse af, at omtrent en tredjedel opnår dette.

typisk må kræve en vis politisk erfaring at opnå. I tråd med forandringen af partityper har de vestlige samfund også generelt oplevet en forandring, hvor fokus er flyttet fra fællesskab til individ, og selvom det sker inden for rammen af fortsat stærke partigrupper, finder der muligvis en 'personalisering af politik' sted (Karvonen, 2010; se også Pedersen i dette temanummer). Ligeledes kan alder tænkes have mistet status. Alt i alt forventes anciennitet som princip at have mistet betydning, mens opbygning af ressourcer via erfaring fortsat forventes at betyde en del. De teoretiske forventninger til sammenhængen mellem anciennitet og politisk lederskab er opregnet i figur 1.

Ifølge Hansen (2010) har anciennitet haft størst betydning for de fire gamle partier (Venstre, Socialdemokratiet, Radikale Venstre og Det Konservative Folkeparti), hvad angår opnåelsen af udvalgsformandskab på tværs af hele undersøgelsesperioden. Forklaringen kan være, at partierne førhen i højere grad anerkendte anciennitet, og at de gamle partier dengang fyldte mere end nu. Der kan dog også være forskelle mellem gamle og nye partier. Forventningen lyder så, at anciennitet har betydet og fortsat betyder mest for de gamle partier.

Sådan undersøges betydningen af anciennitet i Folketinget

I forbindelse med Magtudredningen indsamlede Kjær og Pedersen (2004) en database over samtlige folketingsmedlemmer mellem 1849 og 2001, som har været til rådighed for udarbejdelsen af denne artikel og delvist opdateret. Databasen benyttes til at identificere folketingsmedlemmerne og beregne deres anciennitet efter følgende ni folketingsvalg: 1953, 1964, 1968, 1975, 1984, 1994, 2001, 2011 og 2015. Formålet har været at opnå spredning over tid, men også tre nedslagspunkter i hver af de perioder, hvor anciennitetens betydning forventes at ændre sig: Om trent før 1970, 1970-2000 samt efter 2000.

Fem af valgene førte til socialdemokratiske regeringer og fire til borgerlige med mindst én regering af hver partifarve for hver af de tre tidsperioder. Siden grundlovsændringen i 1953 har Folketinget været et etkammerssystem med 179 medlemmer, heraf 4 fra Færøerne og Grønland. For at opnå størst mulig sammenlignelighed over tid går analysen ikke før 1953. 1573 folketingsmedlemmer undersøges, svarende til ni folketingsvalg a 175 'syddanske' medlemmer, idet to løsgængere valgt i hhv. 1953 og 1994 udelades. Nogle folketingsmedlemmer optræder flere gange i en panelstruktur, men med forskellig anciennitet, så de alligevel statistisk kan behandles som uafhængige cases.

Jensen (1995; 2003; 2014) beskriver, at formændene i Folketingets stående udvalg mest er mødeledere. Modsat deres fæller i Repræsentanternes Hus giver posterne ikke i sig selv magt til at fremme, forhale og blokere lovforslag. Når enkelte udvalgsformænd omtales i medierne som indflydelsesrige, såsom Kristian Thulesen Dahl fra Dansk Folkeparti mellem 2001 og 2011, skyldtes det især hans position som finansordfører og ledende skikkelse for VK-regerings støtteparti og ikke posten i sig selv (Jensen, 2014). Dog bliver formændene for udvalgene formentlig tildelt en vis mediebevågenhed. At blive udvalgsformand kan også udgøre en symbolsk anerkendelse af status, uanset at det ikke i sig selv udgør en ledende post (jf. Hansen, 2010).

Partigrupperne udgør Folketingets egentlige aktører (Worre, 1970; Bille 2000; Jensen, 2002). I folketingsgruppernes ledelse sidder typisk gruppeformand og næstformand, den politiske ordfører, gruppesekretæren samt for større partier evt. et antal yderligere medlemmer. Gruppeledelserne tilrettelægger gruppemøderne og sammenfatter, hvad der besluttes. Ledelsen må antages at nyde gruppens tillid. De hyppige mindretalsregeringer giver oppositionspartier indflydelse gennem politiske forlig, der forpligter partier på kort eller

langt sigt, og som typisk vil involvere partiets gruppeledelse (Bille, 2000; Christiansen, 2005). Politisk ledelse af et oppositionsparti kan dermed også være en kilde til direkte politisk indflydelse. I partigrupperne opnås indflydelse også gennem væsentlige ordførerskaber på fagområder. Imidlertid findes der ikke en brugbar samlet opgørelse over partigruppernes ordførerskaber. Det kan også være vanskeligt entydigt afgøre over tid og på tværs af parti, hvilke fagordførerposter som er de vigtigste (jf. dog Hansen, 2010).

I Danmark er det almindeligt, at de fleste ministre også er folketingsmedlemmer. At blive minister med adgang til embedsmænd og beslutningsmagt over sagerne for et område udgør en magtfuld position, som næsten alle folketingsmedlemmer i et regeringsparti må tænkes at stræbe efter (jf. Hansen o.a., 2013). Nærværende artikel operationaliserer derfor ledende poster som medlemskab enten af partiernes gruppeledelse eller af regeringen. Det giver flere ledelsesposter til partier, som hyppigt danner regering, såsom Venstre og Socialdemokratiet. Omvendt har mindre partier typisk en lidt større andel af gruppens medlemmer i ledelsen end de store.

Partiernes gruppeledelse efter folketingsvalgene er identificeret ud fra udgivelsen *Folketinget efter valget*, som frem til 2005 noterede disse, men derpå ophørte med at give denne information. Aktuelt findes de på Folketingets hjemmeside (www.ft.dk) under oplysninger vedrørende de enkelte partier. Efter valgene i 2011 og 2015 lykkedes det at stykke oplysningerne sammen ud fra arkiverede udgaver af Folketingets hjemmeside (samlet via archive.org) suppleret med avisoplysninger om valg af gruppeledelse for de enkelte partier via Infomedia. I alt er der fundet 364 partigruppeledelsesmedlemmer. Ministrene fremgår af lister på Statsministeriets hjemmeside og ville kunne findes gennem mange publikationer. I alt blev der fundet 145 ministre. Ministre sidder som regel ikke i parti-

gruppernes ledelser, men der var dog eksempler på det. Antallet af ledende poster blev dermed 497 svarende til knapt en tredjedel af de undersøgte folketingsmedlemmer.

Enhedslisten har kollektiv ledelse, hvilket også gjaldt Venstresocialisterne, som med afbrydelser sad i Folketinget mellem 1968 og 1987. Enhedslisten har dog siden 2009 haft en politisk ordfører. For begge partier er i folketingsårboøgerne før 2005 anført gruppeformand og gruppesekretær som gruppeledelse. Denne angivelse er anvendt som operationalisering, selvom de to partier altså ikke selv har opfattet disse funktioner som politisk ledende, hvorfor opgørelsen for de to partiers vedkommende bør tages med dette betydelige forbehold.

Ancienniteten for folketingsmedlemmer beregnes ud fra antal år som folketingsmedlem. Forudgående medlemskab af Landstinget inden dets nedlæggelse i 1953 lægges også til. Derimod regnes forudgående tid som minister uden medlemskab af Folketinget ikke med til anciennitet som folketingsmedlem, men behandles senere som en kontrolvariabel, der kan forklare ledende post trods lav anciennitet. Anciennitet opnået for et andet parti regnes også med, idet partiskift ligeledes i stedet behandles som en kontrolvariabel. Ancienniteten er beregnet ud med brug af databasen fra Kjær og Pedersen (2004), idet længden af valgperioderne er regnet ud på dato og lagt sammen for de enkelte folketingsmedlemmer. De eksakte data findes optrykt i Folketingets udgivelser efter valgene, men det havde krævet et omfattende indtastningsarbejde at benytte, og forskellene ved to metoder er for små til, at man burde forvente afgørende afvigelser fra resultaterne fremlagt her.

Hvis anciennitet var altafgørende, ville de ledende poster tilfalde den tredjedel af folketingsmedlemmerne, som har længst anciennitet i deres partigrupper. Hvis anciennitet er helt uden betydning, vil lederposterne være

jævnt fordelt for de tre grupper. Endelig, hvis anciennitet har en vis betydning, men uden at være altafgørende, har gruppen med lavest anciennitet færrest poster, den mellemste lidt flere og den øverste flest. Til afprøvning heraf inddeles folketingsmedlemmerne inden for hver partigruppe for hvert nedslagsår delt op i højeste, mellemste og nederste tredjedele efter anciennitet. Da ikke alle antal er delelige med tre, sker dette omtrentligt. Folketingsmedlemmer med nøjagtig lige lang anciennitet placeres i alle tilfælde i samme gruppe.

Hvad viser data om anciennitets betydning?

Tabel 1 viser, at før 1970 lå den gennemsnitlige anciennitet for alle folketingsmedlemmer på 8 år, mens den siden har ligget stabilt på 6½ år. Faldet hænger formentlig sammen med øget vælgervolatilitet og dermed større udskiftning af folketingsmedlemmer, særligt efter de gamle partiers tilbagegang efter jordskredsvalget i 1973. Det er dog ikke formålet her at beskrive eller forklare den udvikling (se Kjær 2010). Flere nye partier fører til folketingsmedlemmer med lavere anciennitet, men afkorter også folketingskarriererne blandt folketingsmedlemmer for de gamle partier, hvor ancienniteten dog er faldet knapt så meget.

Generelt gælder både før og nu, at de politiske leders gennemsnitlige anciennitet som folketingsmedlemmer er længere end meniges.

Før 1970 havde folketingsmedlemmer med ledelsesposter mere end dobbelt så lang gennemsnitlig anciennitet (13,3 år) som menige (5,8 år). Efter 1970 er der sket en stor forandring i dette mønster. Lederne har fortsat længere anciennitet (9,3) end menige medlemmer (5,0), men dermed er især ledernes anciennitet kortere end før 1970, ligesom forskellen i anciennitet til menige medlemmer også er reduceret. Da nye partier behøver ledere, kunne forandringen alene skyldes dem, men af tabel 1 fremgår, at ancienniteten også er faldt for ledere i de gamle partier. Perioden efter 2000 ligner perioden mellem 1970 og 2000 mht. ledernes anciennitet, idet de gamle partiers leders gennemsnitlige anciennitet dog fortsætter med at falde og nu nærmer sig gennemsnittet, hvormed de nye og gamle partier begynder at ligne hinanden.

Figur 2 viser sandsynligheden for at opnå en lederpost alt efter anciennitet for de tre tidsperioder. Ancienniteten er opdelt i syv kategorier svarende til fulde valgperioder af fire år, første kategori er nyvalgte med ancienniteten 0, hvorpå følger 0-4 år, 4-8 år osv., indtil der nås mere end 20 års anciennitet (med N på 398 for nyvalgte faldende til 98 for anciennitet på mere end 20 år). Figurens resultater kan sammenholdes med de teoretiske forventninger i figur 1. For tiden før 1970 indfries de teoretiske forventninger til fulde, idet meget få nyvalgte – blot 2 procent – op-

Tabel 1: Gennemsnitlig anciennitet for danske folketingsmedlemmer efter ni folketingsvalg 1953-2015

	Anciennitet alle	Anciennitet ledere	Anciennitet menige	Forskel	Anciennitet gamle partier	Anciennitet ledere i gamle partier
Før 1970	8,0 (7,7)	13,3 (7,9)	5,8 (6,4)	7,5	8,2 (7,7)	13,9 (7,6)
1970-2000	6,5 (6,8)	9,3 (6,6)	5,0 (6,4)	4,3	7,1 (6,8)	10,2 (6,5)
Efter 2000	6,4 (7,1)	9,3 (7,2)	5,1 (6,6)	4,2	7,4 (7,4)	9,6 (7,4)

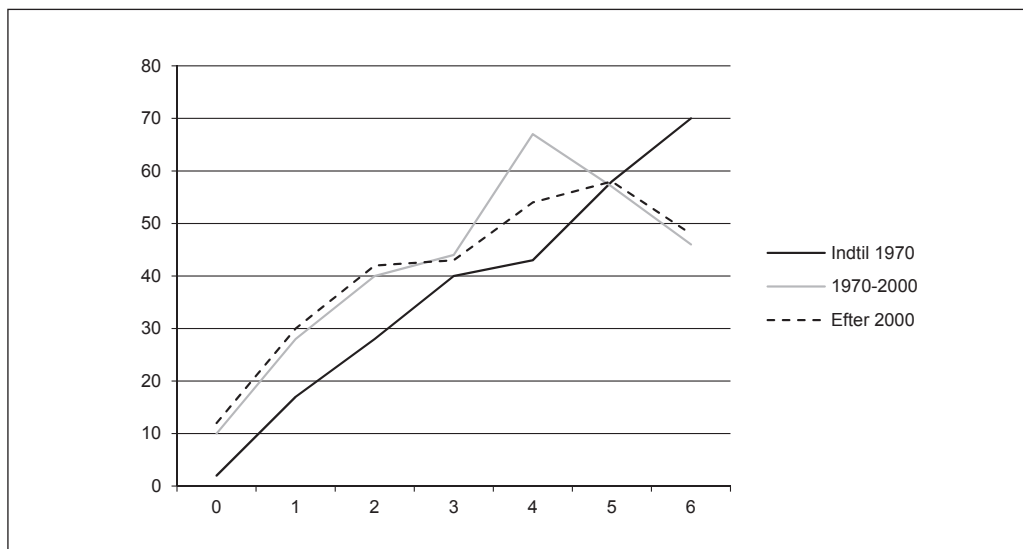
Note: N = 1575 (standardafvigelse 7,2). 525 for hver periode. 497 for ledere [153-179 for hver periode], standardafvigelse 7,5. 1209 for gamle partier [342-480 for hver periode], standardafvigelse 7,3. Standardafvigelse i parentes.

nåede ledelsesposter. Jo længere anciennitet, jo større sandsynlighed for at opnå ledende poster, hvilket også var tilfældet med meget lang anciennitet, idet sandsynligheden for at besidde en lederpost med mere end 20 års anciennitet var mere end 70 procent. Det tyder på, at anciennitet dengang ikke kun fulgtes med opbygning af ressourcer som folketingsmedlem, men var anerkendt som et legitimt princip for tildeling af ledende poster, hvilket også svarer til beskrivelser i politisk erindringslitteratur. I Socialdemokratiet var fornyelsen af folketingsgruppen i 1971 resultatet af en bevidst politisk bestræbelse fra partiets daværende formand, Jens Otto Krag under de forudgående år i opposition (Mortensen, 2005). Siden opnåede flere medlemmer af den nye generation ministerposter i Anker Jørgensens regeringer, som sad frem til 1982. I figur 2 kan aflæses, at sandsynligheden for at opnå ledende poster med kort anciennitet var højere efter 1970 end forud.

Anciennitet forøgede fortsat sandsynligheden for at opnå ledende poster, men kun indtil et toppunkt, som opnåedes ved 12-16 års anciennitet. I denne gruppe besad to ud af tre folketingsmedlemmer ledende poster. Ved længere anciennitet lå sandsynligheden lavere. I perioden efter 2000 kan der observeres samme mønster, idet sandsynligheden dog først topper mellem 16 og 20 år. Med lige mange folketingsmedlemmer i begge tidsperioder med lang anciennitet skyldes forskellen ikke, at politikere uden ledende poster i højere grad har fravalgt en, hvilket ellers ville have forøget lederandelen blandt de så færre tilbageværende med lang anciennitet. Det tyder således ikke på, at sociale medier eller skærpet konkurrence om vælgerne yderligere har reduceret betydningen af anciennitet sammenlignet med de forudgående årtier.

I det ovenstående fokuseres på betydningen af anciennitetens absolutte længde. Tabel 2

Figur 2: Empirisk udvikling i sandsynlighed for at opnå lederpost alt efter anciennitet

Kilde: Kjær og Pedersen (2004) og egen opdatering.

Note: X-aksen angiver anciennitet i fulde valgperioder á fire år. Y-aksen angiver procentandele af folketingsmedlemmer med ledende poster

beskriver i stedet relativ anciennitet, hvorvidt folketingsmedlemmerne i deres partigruppe hører til den tredjedel, som har længst, mellemst eller kortest anciennitet. Dette mål kommer tættere på, hvad der ligger i de teoretiske forventninger om anciennitets betydning, da de ledende poster opnås partivis og ikke for Folketinget som helhed. For hele undersøgelsesperioden gælder, at sandsynligheden for at opnå en ledende post stiger, hvis et folketingsmedlem har højere anciennitet end kollegerne i sin gruppe. Efter 1970 har der dog generelt været større sandsynlighed for at nå frem til en ledende post trods lav anciennitet sammenlignet med perioden forud, men der kan ikke på generelt niveau spores større forskel mellem perioden 1970-2000 samt efter 2000.

Det er anderledes, når tabellen splittes op efter gamle og nye partier. I de nye partier før 1970 samt mellem 1970 og 2000 opnåede folketingsmedlemmer med den relativt korteste anciennitet ledende poster i væsent-

ligt højere grad end for de gamle partier. Det kan kun delvist forklares med en lidt større andel af ledere i de nye partiers grupper. En anden mulig forklaring kan lyde, at for helt nye partier er de absolutte forskelle i anciennitet ganske små (jf. Foverskov, 1979) og betyder derfor mindre. Efter 2000 vender udviklingen dog radikalt for de nye partier, hvor relativ anciennitet får lige så stor betydning som hos de gamle partier før 1970! Historisk specifikke faktorer må tænkes at have betydning. Enhedslisten er nu et parti med lang parlamentarisk erfaring, og med partiets fremgang ved valget i 2011 opnåede det en sådan størrelse, at hierarki kan tænkes at have større betydning end tidligere. Dansk Folkeparti er kendt for stærk topstyring, og det meste af ledelsen var allerede med ved partiets stiftelse i 1995. Liberal Alliance blev (som Ny Alliance) ligeledes stiftet af og tæller flere folketingsmedlemmer, som forud repræsenterede andre partier, og som nu står stærkt i partiets ledelse. For Alternativet gælder det samme partiets stifter, Uffe Elbek,

Tabel 2: Sandsynlighed for at opnå politisk lederpost ud fra anciennitet internt i partigruppen

Alle partier	Nederste tredjedel	Mellemste tredjedel	Øverste tredjedel	N (alle/ledere)
Før 1970	8	23	55	524/153
1970-2000	15	33	52	524/179
Efter 2000	12	32	52	525/165
N	528	538	507	1573/497
Nye partier				
Før 1970	29	31	57	44/17
1970-2000	26	33	46	137/50
Efter 2000	5	24	64	183/50
N	131	139	94	364/117
Gamle partier				
Før 1970	6	23	55	480/136
1970-2000	12	33	55	387/129
Efter 2000	17	36	48	342/115
N	397	399	413	1209/380

Note: Valgte løsgængere ikke medregnet: Jes Schmidt i 1953 og Jacob Haugaard i 1994.

men ikke partigruppen og dens ledelse i øvrigt.

De nye partier må antages at have mindre skolede kandidater end de gamle partier. Af den grund kan de være blevet mere forsigtige med at brede lederskabet til uprøvede. For de gamle partier er betydningen af anciennitet omvendt fortsat med at falde, sådan at flere med lav anciennitet og færre med høj anciennitet sidder på lederposterne sammenlignet med tidligere. Stadigt flere folketingsmedlemmer kommer hurtigt frem i de gamle partier modsat tidligere og modsat de nye partier. Som vi nu skal se, kommer de også frem i en yngre alder.

Det er umuligt at opnå anciennitet uden også at blive ældre. Alder eller ungdom kan som angivet af Bertel Haarder i indledningen i sig selv regnes for en fordel eller ulempe, og disse opfattelser kan variere kulturelt mellem samfund og over tid. Måske er der selvselektion, så de dygtigste eller mest ambitiøse politikere formår at opnå valg i en ung alder.

Det var måske især tilfældet tidligere, hvor få unge opnåede valg, men hvor det gjaldt flere senere statsministre. I tabel 3 er sandsynligheden for valg til ledende poster kombineret med anciennitet og alder for de tre tidsperioder. På tværs af tidsperioder og aldersgrupper har anciennitet større betydning end alder. For hver aldersgruppe gælder således, med et par undtagelser betinget af få observationer, at højere anciennitet øger sandsynligheden for at opnå ledende poster. Frem til år 2000 har folketingsmedlemmer med længst anciennitet større sandsynlighed for at besidde ledende poster uanset alder sammenlignet lavere trin af anciennitet. Efter år 2000 er sandsynligheden for at opnå en ledende post blandt de ældste (60 år eller ældre) med længst anciennitet dog lige under sandsynligheden for de yngste (under 40) med mellemst anciennitet. Det tyder på, at ungdom efter 2000 nu er blevet en fordel i sig selv, der kan konkurrere med ressourcer opnået gennem anciennitet, hvad angår at opnå ledende poster.

Blandt de ret få folketingsmedlemmer under

Tabel 3: Alder og anciennitet i partigruppens betydning for sandsynligheden for at opnå politiske lederskab (antal i parentes)

Alder	Laveste tredjedels anciennitet	Mellemste tredjedels anciennitet	Højeste tredjedels anciennitet
Før 1970			
Under 40	7 (40)	17 (12)	NA (0)
40-49	6 (67)	31 (58)	74 (23)
50-59	10 (49)	25 (77)	55 (64)
Over 60	11 (9)	11 (37)	51 (88)
1970-2000			
Under 40	16 (49)	43 (44)	25 (12)
40-49	16 (73)	39 (57)	67 (43)
50-59	11 (35)	24 (63)	50 (86)
Over 60	0 (5)	17 (12)	49 (45)
Efter 2000			
Under 40	12 (93)	44 (64)	63 (27)
40-49	21 (38)	34 (53)	55 (47)
50-59	3 (38)	19 (48)	53 (49)
Over 60	18 (11)	8 (13)	41 (44)

40 år før 1970 var det mindre sandsynligt at opnå en ledende post sammenlignet med tiden efter 1970. Det gjaldt også for dem med mellemst anciennitet. På tværs af tidsperioderne findes imidlertid en vis ungdomseffekt, idet sandsynligheden for at opnå en ledende post inden for hver anciennitetskategori i de fleste tilfælde er størst, hvis indehaveren befinder sig i en yngre alderskategori frem for en ældre. Det er stærkest tilfældet efter år 2000. Den 'ideelle' alder for et folketingsmedlem for at opnå en ledende post – fraregnet anciennitet – er skiftet fra mellem 40 og 49 år til nu at være under 40 år. Som vittigheden lyder, er erfaring en fordel, men alder en ulempe.

Tabel 4 undersøger, om betydningen af anciennitet fortsat findes med kontrol for en række andre faktorer af mulig betydning for at opnå partilederskab. Da partilederskab her behandles som en dikotomisk variabel, kontrolleres ved brug af logistisk regression. I

tabellen benyttes det relative mål for anciennitet med opdeling i tre grupper. Her viste den deskriptive statistik tydeligt en stigende sammenhæng, hvormed linearitetsforudsætningen for regressionen er opfyldt. Anciennitet beskrevet i år har derimod en kurvelinær frem for en lineær sammenhæng, hvor opnåelsen af ledende poster 'knækker' efter tilpas mange år. En test heraf viser, at en samlet model, som tilføjer anciennitet kvadreret, viser en signifikant positiv lineær hovedeffekt, men en negativ og signifikant kvadreret sideeffekt, hvilket svarer til det omtalte 'knæk'. I tabel 4 gengives denne model ikke. Samme problem kunne gælde for alder, men her tilføjede test af den kvadrerede variabel ikke forklaringskraft, hvorfor aldersvariablen blot gengives rent i modellerne.

Mht. øvrige variable i modellen kunne køn tænkes at udgøre en fordel eller ulempe (O'Brien, 2015; Kjær og Pedersen, 2004). Nogle folketingsmedlemmer har været mini-

Tabel 4: Betydningen af partiintern anciennitet for politisk lederskab kontrolleret for andre forklaringer

	Model 1. Før 1970	Model 2. 1970-2001	Model 3. Gamle partier	Model 4. Nye partier
Partiintern anciennitet	1,63** (5,10)	1,13** (3,11)	1,50** (4,50)	0,85** (2,33)
Alder	-0,02 (0,98)	-0,02 (0,98)	-0,04*** (0,96)	0,02 (1,10)
Køn (mand)	0,55 (1,74)	-0,21 (0,82)	0,08 (1,09)	-0,76* (0,47)
Uddannelse	0,27** (1,31)	0,06 (1,07)	0,16* (1,17)	-0,03 (1,00)
Minister forud for MF	0,86 (2,38)	1,38** (3,96)	1,21** (3,34)	NA
Partiskifter	1,85 (*) (6,37)	0,04 (1,04)	NA	0,35 (1,42)
Kommunalpolitik	0,21 (1,23)	-0,27 (0,76)	-0,01 (0,99)	0,13 (1,13)
Ungdomsparti	0,36 (1,44)	0,08 (1,08)	-0,03 (0,97)	1,28** (3,61)
Partiorganisation	0,02 (1,02)	0,22* (1,25)	0,09 (1,09)	0,45** (1,56)
Interesseorganisation	0,92** (2,49)	-0,09 (1,04)	0,19 (1,21)	1,11* (3,04)
Konstant	1,48	2,43	-2,70	-3,27
Nagelkerke	0,322	0,206	0,261	0,226
N	524	699	1000	223

Kilde: Overvejende Kjær og Pedersen (2004).

Note: **: P < 0,1, *: p < 0,05, (*) : P < 0,1(*). Odds ratio i parentes. NA i tilfælde, hvor der ikke er variation.

stre, forud for at de bliver folketingsmedlemmer, hvilket generelt øger deres sandsynlighed for at opnå en post. Generelt må sandsynligheden for at besidde en ledelsespost være større, hvis et folketingsmedlem allerede i forvejen var partileder og er fortsat på sin post, men da denne variabel er næsten selvopfyldende, inddrages den ikke. Baggrund som kommunalt valgt, eller med ledende poster i partiungdomsarbejde, partiorganisationen i øvrigt eller i en interesseorganisation kan også tænkes at fremme chancerne for at opnå en ledende post og delvist kompensere for anciennitet. Disse variable kommer fra Kjær og Pedersen (2004) og dækker perioden frem til 2001. For den logistiske regression er kontrollen derfor ikke ført helt op til nutiden. Uddannelse kan også tænkes at kompensere, særligt lang uddannelse. Her benyttes fra Kjær og Pedersen (2004) en opdeling i fem trin (Grundskole, mellemskole/realskole, studentereksamen, akademisk grad, doktorgrad). Partiskift kunne også tænkes at påvirke. Regressionen er delt op i to modeller, en for perioden før 1970 og en efter, som i dette tilfælde dækker til og med 2001. Desuden vises modeller for nye og gamle partier.

Den logistiske regression viser, at partiintern anciennitet har haft positiv og signifikant betydning for opnåelsen af ledende poster både før og nu samt i nye og gamle partier, når de øvrige kontrolvariable er medtaget. Anciennitet er endda den eneste variabel, som forbliver signifikant i samtlige modeller. Før 1970 medførte et trin 'opad' - fra lavest til mellemst eller derfra til højest - fem gange større sandsynlighed for at opnå en lederpost. 1970-2001 var sandsynligheden tre gange større, dvs. fortsat markant større sandsynlighed, men dog mindre end før. Effekten var størst for de gamle partier på tværs af hele perioden (4,5 gange større), mens den for nye partier var godt halvt så stor (2,33).

Opgørelsen viser, at andre faktorer også har betydning for at nå frem til ledende politiske

positioner i Danmark på forskellige tidspunkter. Det gælder således baggrund i interesseorganisation eller lang uddannelse før 1970, mens det har positiv effekt at være kvinde for at opnå lederskab i nye partier. En række andre variable tyder ikke på at have større betydning, men ligger uden for emnet for denne artikels undersøgelse af anciennitets betydning. Mht. alder findes der en negativ effekt i de gamle partier, som skal sammenholdes med den høje positive effekt af anciennitet for samme gruppe partier. Det tyder på, at særligt for de gamle partier findes den effekt, som blev observeret ovenfor, at effekten af lang anciennitet aftager ved høj alder.

Karrieren er kun delvist vendt på hovedet

Anciennitet har fortsat stor betydning for, om folketingsmedlemmer opnår lederposter enten som medlemmer af deres partigrupper ledelse eller som ministre. Betydningen af anciennitet må i dag overvejende tilskrives de relevante ressourcer, et folketingsmedlem opbygger over tid, og langt mindre at anciennitet tilskrives selvstændig værdi. Det fremgik i artiklen af, at før 1970, hvor partierne endnu havde præg af massepartier, belønnede de loyalitet, sådan at stigende anciennitet vedblev med at forøge chancen for at opnå en ledende post, også efter ganske mange år i Folketinget. Det har ikke været tilfældet efter 1970, hvor samme sandsynlighed efter mere end 15-20 års anciennitet begynder at falde. Ressourcer opnået via anciennitet kan da ikke længere kompensere for ulemper associeret med stigende alder. Sammenhængen mellem anciennitet og sandsynligheden for at opnå politisk lederskab – som i denne artikel er målt ikke kun som absolut tid, men også som relativ inden for hver partigruppe - er gået fra at være lineær til at blive kurvelineær. Før 1970 var det sjældent, at nogen med lav eller sågar mellemlang anciennitet opnåede ledende poster, mens det efter 1970 er forekommet hyppigere. Modsat artiklens teoretiske forventning skete der dog ingen skærpelse af denne udvikling over de seneste

par årtier, selvom der nu er flere yngre med mellemlang anciennitet på lederposter. Ligeledes synes anciennitet siden 2000 at have fået markant større betydning for at opnå lederposter blandt de nye partier sammenlignet med de nye partier i 1970'erne og frem til 1990'erne. Det kan være udtryk for, at flere af de nye partier i 1970'erne opstillede kandidater uden parlamentarisk erfaring (jf. Foverskov 1979), mens de nye partier nu fremstår mere topstyrede, hvor partiets stiftere med fortid og anciennitet fra andre partier fortsat sidder som ledere.

Folketingets nestor, Bertel Haarder, har ifølge artiklens resultater fået ret i, at lang erfaring i nutidig dansk politik modvirkes af alder, hvilket især gælder for et gammelt parti som Venstre. Denne udvikling har været i gang længe. Dog er det først på det allerseneste, at mange meget unge politikere er nået frem til de ledende politiske rækker, hvor det ser ud til, at det – ud over erfaring – i stigende grad er blevet en fordel at være ung. Hvilke demokratiske implikationer har det? Formentlig udgjorde det førhen en ulempe, at dygtige unge politikere skulle vente længe for at nå frem. Omvendt undergraver ungdomsdyrkelse tilskyndelsen for dygtige, men midaldrende politikere til at opbygge parlamentariske karrierer, når udsigten til avancement hurtigt forsvinder. Der er på den baggrund brug for yderligere studier af parlamentariske karrieremønstre og deres betydning for folketingsmedlemmers aktivitetsniveau.

Litteratur

- Bille, Lars (1997), *Politiske partier i forandring*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bille, Lars (2000), »A power centre in Danish politics« i Knut Heidar og Ruud Koole, red., *Parliamentary Party Groups in European Democracies*, London: Routledge, pp. 130-44.
- Christiansen, Flemming Juul (2005), »Aftaler på tværs af sektorer i Folketinget«, *Politica*, 37(4): 423-39.
- Cowley, Philip (2012), »Arise, Novice Leader! The

Continuing Rise of the Career Politician in Britain«, *Politics*, 32(1): 31-8.

Folketinget efter valget. Diverse år.

Foverskov, Peter (1979), »Den politiske rekrutteringsproces omkring folketingsvalget i 1973« i Mogens N. Pedersen, red., *Dansk politik i 1970'erne. Studier og arbejdsrapporter*, København: Samfundsvidenskabeligt Forlag, pp. 206-22.

Hagevi, Magnus (2000), »Nordic Light on Committee Assignments« i Peter Esaiasson og Knut Heidar, red., *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*, Colombia: Ohio State University Press, pp. 237-61.

Hansen, Martin E. (2010), »Committee Assignment in the Danish Folketing«, *Scandinavian Political Studies*, 33(4): 381-401.

Hansen, Martin E., Robert Klemmensen, Sara B. Hobolt og Hanna Bäck (2013), »Portfolio Saliency and Ministerial Turnover: Dynamics in Scandinavian Postwar Cabinets«, *Scandinavian Political Studies*, 36(3): 227-48.

Jensen, Henrik (1995), *Arenaer eller aktører? En analyse af Folketingets stående udvalg*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Jensen, Henrik (2002), *Partigrupperne i Folketinget*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Jensen, Henrik (2014), *Finansudvalget. Bag lukkede døre*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Karvonen, Lauri (2010), *The personalisation of politics. A study of parliamentary democracies*, Colchester: ECPR Press.

Kjær, Ulrik (2010), »The Depth of Parliamentary Elite Circulation: Long-Term Trends and Critical Elections in Denmark«, *Comparative Sociology*, 10(6): 873-86.

Kjær, Ulrik og Mogens N. Pedersen (2004), *De danske folketingsmedlemmer. En parlamentarisk elite og den rekruttering, cirkulation og transformation 1849-2001*, Århus: Aarhus Universitetsforlag/Magtudredningen.

Kragh, Julie (2016), »Tidligere minister opgav top-post – for ingenting: Jeg er blevet snydt af Fogh«, *BT* (2. december 2016).

Lilleker, Darren G., Jens Tenschler og Václav Štuka (2015), »Towards Hypermedia Campaigning? Perceptions of New Media's Importance for Campaigning by Party Strategists in Comparative Perspective«, *Information, Communication & Society*, 18(7): 747-65.

Mattson, Ingvar og Kaare Strøm (1995), »Parliamen-

- tary Committees« i Herbert Döring, red., *Parliamentary and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt a. M.: Campus Verlag, pp. 249-307.
- Miquel, Gerard Padró I og James M. Snyder Jr. (2006), »Legislative Effectiveness and Legislative Careers«, *Legislative Studies Quarterly*, 31(3): 347-81.
- Mortensen, Hans (2005), *De fantastiske fire*, København: Gyldendal.
- O'Brien, Diane Z. (2015), »Rising to the Top: Gender, Political Performance, and Party Leadership in Parliamentary Democracies«, *American Journal of Political Science*, 59(4): 1022-39.
- Pedersen, Helene H. (2010), *Partiers interne organisering og parlamentariske adfærd*, Århus: Politica.
- Pedersen, Mogens N. (1976), *Political Development and Elite Transformation in Denmark*, Beverly Hills: Sage.
- Polsby, Nelson W. (1968), »The institutionalization of the US House of Representatives.« *American Political Science Review*, 62(1): 144-68.
- Polsby, Nelson W., Miriam Gallagher og Barry Spencer Rundquist (1969), »The Growth of the Seniority System in the U.S. House of Representatives«, *American Political Science Review*, 63(3): 787-807.
- Scarrow, Susan E. (1997), »Political Career Paths and the European Parliament«, *Legislative Studies Quarterly*, 22(2): 253-63.
- Schickler, Eric (2001), *Disjointed Pluralism: Institutional Innovation and the Development of the US Congress*, Princeton: Princeton University Press.
- Uslaner, Eric M. og Thomas Zittel (2006), »Comparative Legislative Behavior« i Rod A.W. Rhodes, Sara Binder og Bert Rockman (red.) *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford: Oxford University Press, pp. 455-73.
- Worre, Torben (1970), »Partigrupperne i Folketinget. Et magtcentrum i dansk politik«, *Økonomi og Politik*, 44(2), 143-88.

Kandidatrekruttering i politiske partier

**Karina Kosiara-Pedersen, Ph.d., lektor,
Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, kp@ifs.ku.dk**

**Asmus Harre, BA scient.pol., studentermedhjælp på
partimedlemsprojektet, Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet**

Politiske partier dominerer kandidatopstilling i et repræsentativt demokrati som det danske, og de rekrutterer næsten alle kandidater fra partiorganisationen. Det første trin i rekrutteringsstigen, indmeldelse i et parti, tages i højere grad af mænd, ældre, med længere uddannelse og højere indkomst. Partimedlemmerne placerer sig lidt mere yderligt end vælgerne på venstre-højre-skalaen, og de har en højere grad af politisk interesse og selvtillid. En del af den skævhed forstærkes på næste trin i rekrutteringsstigen, hvor mænd er mere tilbøjelige til at ville stille op, og hvor de potentielle kandidater selv oplever en større grad af politisk afstand til partiet og har et højere niveau af både politisk interesse og politisk selvtillid. Dog sker der ikke en yderligere skævvridning i forhold til uddannelse og indkomst, og der er en tendens til, at yngre medlemmer er mere tilbøjelige til at ville stille op end ældre; dermed kompenseres for lidt af skævheden.

Partiernes rekrutteringspulje bliver stadig mindre

Partierne spiller en central rolle i kandidatopstillingen i det danske demokrati. De har i praksis monopol på at få indvalgt kandidater til Folketinget, og de dominerer valg til kommunalbestyrelser, regionsråd og Europa-parlamentet. Det betyder, at det er de politiske partier, der afgør, hvilke kandidater alle vælgerne kan vælge imellem.

Partimedlemmerne spiller en central rolle

for partiernes kandidatopstillingen. For det første har de gennem det partiinterne demokrati indflydelse på, hvem partiet stiller op. Da kandidatopstilling er en meget central opgave for de politiske partier, at det er svært at forestille sig, at partimedlemmerne ikke har mulighed for at deltage (Bille, 2001). For det andet udgør partimedlemmerne en pulje, hvorfra partierne kan rekruttere kandidater (Scarrow, 1996; Mair, 1997), selvom medlemsorganisationerne ikke har monopol på at levere partiernes kandidater; de kan også rekrutteres udefra.

Men partiernes medlemstal er faldet. Mens det i 1950 var 25 pct. af vælgerne, der var medlem af et politisk parti, er det tilsvarende tal nu ca. 4 pct. Faldet var specielt drastisk indtil slutningen af 1970'erne (til 7,5 pct.); herefter har faldet været mere moderat (Kosiara-Pedersen, 2015). I en international sammenligning med (vestlige) lande, der også har haft tradition for partimedlemsorganisationer, ligger Danmark lidt over gennemsnittet på ca. 3 pct. (Poguntke et al., 2016). Det betyder for det første, at det er en mindre og mindre andel af vælgerne, der er med til at afgøre, hvem alle vælgere kan stemme på, og dermed hvem der skal repræsentere danskerne i de folkevalgte forsamlinger. For det andet betyder det, at partiernes rekrutterings-

pulje bliver mindre. Det giver anledning til at stille spørgsmålet: Hvem udgør partiernes rekrutteringspuljer, og adskiller de sig fra vælgerne? Det er det spørgsmål, denne artikel vil give et svar på.

I næste afsnit af artiklen præsenteres rekrutteringsstigen, der er den simple model, analysen er baseret på. I tredje afsnit præsenteres cases og analysens empiriske grundlag, partimedlems- og vælgerundersøgelserne, kort. De næste tre afsnit besvarer hver en del af spørgsmålet, hvem der udgør partiernes rekrutteringspuljer. Først hvad der karakteriserer partimedlemmerne i sammenligning med vælgerne. Dernæst hvor stor en andel af partimedlemmerne der er potentielle kandidater. Afslutningsvist hvem af medlemmerne der tager skridtet og udgør puljen af potentielle kandidater. Sidste afsnit konkluderer, at den skævhed, der er i første trin af rekrutteringsstigen, forstærkes på andet trin; de potentielle kandidater er mindre lig vælgerne, end medlemmerne er.

Rekrutteringsstigen

Rekrutteringen af kandidater kan anskueliggøres med rekrutteringsstigen vist i figur 1 (Norris og Lovenduski, 1995). Rekrutteringsstigen kombinerer udbuds- og efterspørgselsperspektiverne fra økonomisk teori. Hvor forklaringer på opstillingsvillighed med udgangspunkt i udbudssiden fokuserer på, hvem der er villige til at stille op og hvorfor, fokuserer efterspørgselsmodellerne på, hvilke kandidater, partier og kandidater ønskes – og hvorfor. Disse to typer forklaringer kombineres i rekrutteringsstigen.

I et partidomineret politisk system som det danske er det første skridt, der skal tages, medlemskab af et politisk parti. Når vælgerne (eller borgerne) melder sig ind, bliver de partimedlemmer. Både udbud og efterspørgsel kan påvirke beslutningen om partimedlemskab: De potentielle medlemmer har en individuel motivation for medlemskab, der kan

være mere eller mindre påvirket af partiernes 'efterspørgsel' efter medlemmer i form af f.eks. deres politiske udmeldinger eller handlinger, rekrutteringskampagner og kriterier for partimedlemskab.

Næste skridt er at blive interesseret for at stille op. De medlemmer, der i et eller andet omfang har denne interesse, udgør de potentielle ansøgere. Medlemmernes opstillingsvillighed er et resultat af både deres individuelle karakteristika og ressourcer, blandt andet deres politiske socialisering og uddannelse, og den kontekst, hvori de er medlemmer. De enkelte partier og deres lokalforeninger arbejder med rekruttering på forskellig vis og lægger også vægt på forskellige karakteristika. Deres efterspørgsel varierer. Partier, der arbejder for en heterogen kandidatliste, gør typisk mere ud af at gøre medlemmer med 'atypiske' karakteristika, f.eks. indvandrerbaggrund, ikke-akademiker eller kvinde, interesserede i at stille op ved at tilbyde kurser og opfordre til interne politiske poster.

Det tredje skridt er at stille op i kampen for at blive kandidat internt i partiet, dvs. stille op ifølge partiets regler for kandidatopstilling. De medlemmer, der stiller op her, udgør ansøgerne til kandidaturet. Partierne har her forskellige regler for, hvem der kan stille op, om kandidaterne formelt eller de facto skal godkendes af partiets ledelse, om der er kvoter osv., men der er også forskel på den kultur, der er i de forskellige politiske partier, herunder hvem der opfordres til og støttes i at stille op.

Det fjerde skridt i rekrutteringsstigen afgøres af partiets formelle og uformelle regler for nominering og valg eller udpegning af kandidater. De medlemmer, der udpeges eller vælges gennem denne proces, udgør partiets kandidater. Det næste, og sidste, skridt, er at blive valgt. Her det her vælgerne, der afgør, hvem der bliver valgt. Men deres afgørelse sker inden for rammen af valgsystemet. Valg-

systemet kan give vælgerne mere og mindre indflydelse vis a vis partierne. Hvis der er mulighed for partilister, som f.eks. ved folketingsvalg, har vælgerne sværere ved at få valgt andre kandidater, end dem, partiet har valgt at stille på de øverste pladser (men det er mulig at sprænge listen). Omvendt, hvis kandidaterne er opstillet sideordnet, er det vælgerens stemmer, der er afgørende for, hvilke af partiets kandidater, der vælges.

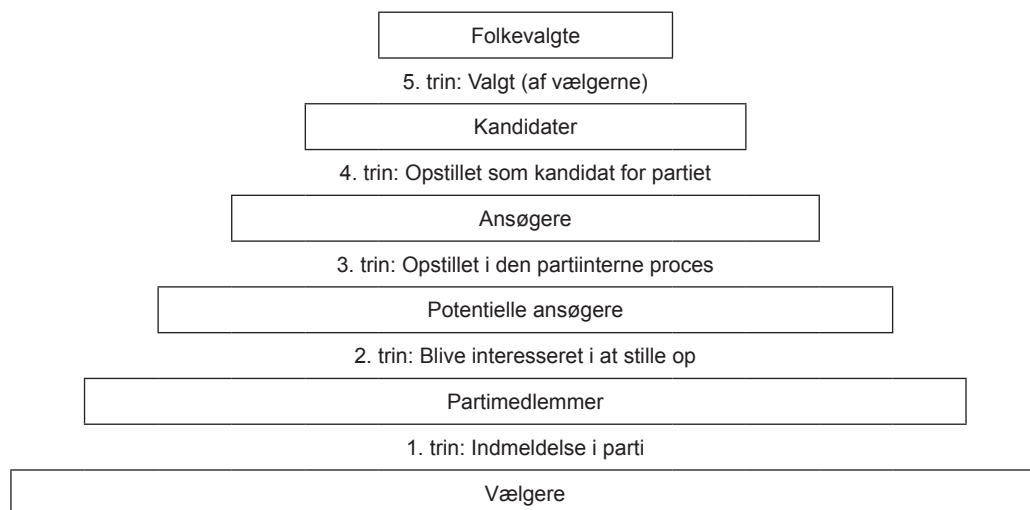
De succesfulde kandidater ender som valgte repræsentanter; det øverste trin i denne rekrutteringsstige. Rekrutteringsstigen kunne godt udbygges med yderligere lag, f.eks. Folketingets udvalg og regeringsdeltagelse, men det er ikke nødvendigt her, hvor fokus er på den første del af rekrutteringen; på vejen ind i politik.

Rekrutteringsstigen i figur 1 viser de trin, en kandidat skal tage for at blive valgt, men den viser også, hvem der udgør de enkelte trin, dvs. der er fokus på både processen og på sammensætningen. Rekrutteringsstigens lag

bliver mindre og mindre, jo længere mod toppen, fordi forventningen er, at der er færre og færre i hvert lag.

Der ligger også i modellen en forventning om, at de underrepræsenteredes underrepræsentation stiger, des højre på stigen (Putnam, 1976; Eldersveld, 1989). Og det er dette spørgsmål, vi fokuserer på her, når vi svarer på, hvorvidt partiernes rekrutteringspulje afviger fra vælgerne. Her er fokus på den deskriptive repræsentativitet, der handler om, hvorvidt repræsentanterne afspejler de repræsenterede på politisk relevante sociale baggrundskarakteristika (Pitkin, 1967; Phillips, 1995; Mansbridge, 1999), og der er tre årsager til, at den er vigtig: Forskellige sociale og demografiske grupper har forskellige interesser og politiske præferencer (Mansbridge, 1999), forskellige livserfaringer og perspektiver, og dermed forskellige ressourcer og kompetencer tilgængelige (Hernes, 1987; Oskarson og Wängnerud, 1995), og det er nødvendigt for vælgerens identifikation og tillid, og dermed for det repræsentative systems legitimitet (Phillips,

Figur 1: Rekrutteringsstigen

Note: Udbygning af Norris og Lovenduski (1995).

1995; Young, 2000; Mansbridge, 2003). Men ud over den deskriptive repræsentativitet undersøger vi også betydningen af ideologisk placering, politisk interesse og politisk selv-tillid for opstillingsvilligheden.

Formålet med denne artikel er at vise, hvem der udgør de potentielle kandidater til politiske valg; hvem der udgør udbudssiden. Derfor fokuserer vi på de to første trin, og dermed de tre første lag, i rekrutteringsstigen. For det første skridtet ind i partierne, dvs. hvilke vælgere der melder sig ind i de politiske partier, og som derfor udgør den rekrutteringspulje, hvorfra partierne henter hovedparten af deres kandidater. For det andet skridtet til at blive potentiel kandidat, dvs. hvilke medlemmer der er interesserede i at stille op. Spørgsmålet er, hvem de potentielle kandidater er?

Dermed afgrænses denne analyse for det første til udelukkende at se på den rekruttering der sker gennem partiorganisationen. Partierne rekrutterer også kandidater udefra, der herefter melder sig ind (og måske får dispensation for kravet om medlemskabets

længde før opstilling). Disse kandidater rekrutteres ikke op gennem partihierarkiet og indgår derfor ikke i denne analyse. For det andet afgrænses i forhold til de næste trin på rekrutteringsstigen, da denne analyse ikke har mulighed for at analysere, hvilke partimedlemmer der ender med at stille op i nomineringsprocessen internt i partierne, hvem kandidaterne ved valgene er, eller hvem der bliver valgt (Kjær, 2013; Bhatti et al., 2017), og dermed hvem der udgør de folkevalgte (se f.eks. Kjær og Pedersen, 2004). Fokus er her udelukkende på de første skridt på rekrutteringsstigen: partimedlemskab og medlemmernes interesse for opstilling. Det er de to nemmeste skridt at tage for vælgerne, og vi forventer derfor, at skævheden her er mindre end på rekrutteringsstignens højere trin.

Undersøgelsen fokuserer på kandidatrekruttering i Danmark og er baseret på spørgeskemaundersøgelser, nemlig blandt partimedlemmer i 2012 og vælgere i 2011. Valgundersøgelsen er beskrevet nærmere i Stubager et al. (2013). Partimedlemsundersøgelsen

Tabel 1: De danske partier og partimedlemsundersøgelsen 2012

	EL	SF	SD	RV	KD	V	DF	KF	LA
Etableringsår	1989	1959	1871	1905	1970	1870	1995	1915	2007
Medlemstal	8.018	15.108	45.000	9.116	2.302	44.361	10.080	12.698	6.495
Medlem/vælger	3,4	4,6	5,1	2,7	8,2	4,7	2,3	7,3	3,7
Valgresultat 2011 (pct.)	6,7	9,2	24,8	9,5	0,8	26,7	12,3	4,9	5,0
Venstre-højre placering (0-10)	1,8 (1,6)	3,0 (1,3)	4,2 (1,8)	5,6 (1,3)	6,4 (1,5)	8,1 (1,8)	8,2 (2,5)	8,3 (1,4)	9,0 (1,5)
Partimedlemsundersøgelsen									
Antal respondenter	2.926	4.072	3.227	532	490	2.902	1.363	2.914	356
Svarprocent (pct.)	47,4	39,4	43,9	7,6	46,7	40,3	49,2	46,3	7,1

blev gennemført i foråret 2012 som en online spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmer af alle de ved folketingsvalget i 2011 opstillede partier i samarbejde med partierne. Partimedlemsundersøgelsen er beskrevet nærmere i Kosiara-Pedersen og Hansen (2012). Andre analyser på basis af partimedlemsundersøgelsen fra 2012 viser, at der ikke er nogen grund til at tro, at den ikke giver et retvisende billede på partimedlemmerne, selvom undersøgelsen er fra 2012, dvs. lidt over en valgperiode 'gammel' (Kosiara-Pedersen, 2017). Som tabel 1 opsummerer, har vi i den danske case ni partier med stor variation i alder, medlemstal, parlamentarisk størrelse og ideologisk placering på den traditionelle, fordelingspolitiske venstre-højre dimension.

Hvem er partimedlemmerne?

Hvem er det, der i et repræsentativt demokrati som det danske vælger at melde sig ind i et politisk parti? Sammenlignes de enkelte partiers medlemmer med partiets vælgere, kan vi få et billede af, hvem der melder sig ind. Selvom det ikke er muligt at fastsætte, hvad der er afgørende for partimedlemskab, giver dette en indikation på, hvem der udgør andet trin i rekrutteringsstigen, nemlig partimedlemmerne. Partimedlemmer og vælgere sammenlignes først på socio-demografiske karakteristika, dernæst på holdninger, og til slut på deres samfundsmæssige engagement.

Først er spørgsmålet, hvad der karakteriserer partimedlemmerne sammenlignet med vælgerne på de traditionelle socio-demografiske variable. Der er en skævhed, når partimedlemmerne sammenlignes med partiernes vælgere, på en række socio-demografiske karakteristika, specielt køn, alder, uddannelse eller indkomst: Partimedlemmerne er oftere mænd, de er gennemsnitligt ældre end vælgerne, de har længere uddannelse og højere indkomst (Kosiara-Pedersen, 2017).

For det andet er spørgsmålet, hvorvidt partimedlemmerne holdningsmæssigt afviger fra vælgerne; om medlemmerne er substantielt repræsentative for vælgerne. Medlemmernes og vælgernes selvplacering på venstre-højreskalaen, der er et 'meta-issue', giver et generelt billede af politisk placering. I partierne til venstre på denne dimension (på nær Radikale) placerer medlemmerne sig signifikant længere til venstre, end vælgerne gør, mens medlemmerne hos Dansk Folkeparti og Liberal Alliance placerer sig signifikant længere til højre end vælgerne (Kosiara-Pedersen, 2017). Dermed er der på denne dimension en del støtte til første del af den omdiskuterede 'Mays lov' (1973), nemlig at medlemmerne er mere ekstreme end vælgerne.

For det tredje er partimedlemmerne ikke overraskende mere politisk interesserede end vælgerne, og de har også en højere grad af politisk selvtillid. Partimedlemmernes politiske interesse ligger på ca. 8 på en skala fra 0 til 10, mens vælgernes ligger på 6,5 (Kosiara-Pedersen, 2017).

Partimedlemmerne har også en højere politisk selvtillid end vælgerne (Kosiara-Pedersen, 2017).

Alt i alt er partiernes medlemmer ikke et repræsentativt udsnit af partiernes vælgere. Dermed er der en social og holdningsmæssig skævhed allerede på første trin af rekrutteringsstigen. Spørgsmålet er, om denne skævhed forstærkes eller mindskes på rekrutteringsstigenes næste trin. Inden det spørgsmål besvares, viser næste afsnit, hvor mange potentielle kandidater partierne har.

Hvor mange potentielle kandidater har partierne?

Når partimedlemmerne selv bliver spurgt, melder de sig primært ind i de politiske partier pga. partiets ideologi og politik og for at støtte partiet, ikke fordi de ønsker en karriere (Kosiara-Pedersen, 2015: 75). Det er derfor

langt fra alle medlemmer, der ser sig kaldet til en politisk post eller har ønsket om en politisk karriere. Det er specielt blandt de aktive, at der er en interesse i at stille op; opstillingsvillige medlemmer er mere aktive i partierne (Hansen, 2002). Det kan være svært at få klart svar på, hvad der er hønen og ægget her – interessen og kompetencerne styrkes af deltagelse, men er også en årsag til deltagelse.

Spørgsmålet er derfor, hvilken andel af partimedlemmerne der er interesseret i at stille op. Potentielle kandidater er operationaliseret som medlemmer, der har svaret 'ja' til (mindst) et af tre spørgsmål om, hvorvidt de er villige til at stille op til kommunalvalg, regionsrådsvalg eller folketingsvalg, hvis de blev opfordret dertil af deres parti.

Tabel 2 viser, hvor stor en andel af de politiske partiers medlemmer der angiver, at de gerne vil, eller vil overveje, at stille op til valg, hvis de blev opfordret dertil af deres parti. For det første er det langt fra alle de medlemmer, der deltager i partimedlemsundersøgelsen, der er potentielle kandidater. Lidt over hver femte er villig til at stille op på mindst et af de tre niveauer. For det andet er der cirka dobbelt så mange, der angiver, at de ville sige ja til at stille op til kommunalvalg som til regionsråds- og folketingsvalg. Tabel 2 viser for det tredje, at der er en vis om end moderat variation mellem partierne: potentielle kandidater udgør en tredjedel hos Liberal Alliance, en

fjerdedel hos Dansk Folkeparti, Konservative og Radikale Venstre samt omkring en femtedel i resten af partierne.

Partimedlemmerne udgør en rekrutteringspulje, hvorfra partierne kan hente deres kandidater. Er denne pulje tilstrækkelig stor? Under antagelse af, at de medlemmer, der har deltaget i partimedlemsundersøgelsen, er repræsentative for alle ca. 150.000 danske partimedlemmer, indikerer tallene i tabel 5, at partierne har over 28.500 potentielle kandidater til kommunalvalg, hvor der i 2013 blev opstillet ca. 9.000; 12.000 kandidater til regionsrådsvalgene, hvor der i 2013 blev opstillet 1.163; og 16.500 potentielle kandidater til folketingsvalg, hvor der i 2011 blev opstillet 804. Dette indikerer, at partierne har en stor pulje af potentielle medlemmer at vælge imellem til regionsråds- og folketingsvalg, selv hvis partimedlemsundersøgelsen overestimerer andelen af potentielle kandidater.

Men der er et knap så stort udvalg til kommunalvalg, hvor der kun er tre-fire gange flere potentielle kandidater end antallet af kandidater i 2013. Hvis dette tal er højt sat, og hvis de potentielle medlemmer ikke er tilstrækkeligt fordelt i kommuner og partier, kan partierne visse steder have problemer med at rekruttere kandidater. Variationen mellem partierne er ikke høj, men der kan være et samspil mellem parti og geografi, f.eks. står partierne stærkere i nogle områder

Tabel 2 Potentielle kandidater blandt partimedlemmerne 2012 (pct.)

	EL	SF	S	RV	KD	V	DF	K	LA	Alle vægtet
Kommunalvalg	18	17	16	21	12	18	24	22	21	19
Regionsrådsvalg	10	7	7	10	6	6	12	8	13	8
Folketingsvalg	13	11	8	13	8	9	15	11	24	11
På mindst et af de tre niveauer	21	21	18	26	15	21	28	26	32	22
n	3.211	4.307	3.462	574	529	3.182	1.456	3.083	377	15.919

Kilde: Partimedlemsundersøgelsen 2012.

end i andre, både blandt vælgerne (Hansen og Stubager 2017) og medlemsmæssigt (Kosiarra-Pedersen, 2017). Det betyder, at partierne kan mangle kandidater i nogle kommuner. Specielt når de ikke er lige glade med, hvilke kandidater de stiller op. Kandidaternes karakteristika har betydning. Partierne lægger vægt på forskellige karakteristika (Pedersen, 2003). Spørgsmålet er derfor ikke blot, hvor mange der udgør gruppen af potentielle kandidater, men også hvem det er.

Hvem er de potentielle kandidater?

Mens andelen af potentielle kandidater viser, hvor stort 'trinnet' med de potentielle kandidater på rekrutteringsstigen er, er formålet her at analysere, hvilke partimedlemmer der har taget dette skridt. Specielt interessant er det at undersøge, om der sker en yderligere skævvridning på dette trin i rekrutteringsstigen. På den ene side kan vi argumentere for, at vi forventer, at skævheden ikke styrkes, eftersom partimedlemmerne allerede udgør en gruppe med et særligt politisk engagement. På den anden side kan der være mange forskellige årsager til at melde sig ind i et politisk parti, og eftersom der både er medlemmer, der blot vil støtte, og andre, der gerne vil være aktive. På den basis kan vi også argumentere for en forventning om, at der blandt partimedlemmerne er en forskel mellem dem, der vil overveje at stille op, og dem, der ikke vil, der yderligere skævvrider de potentielle kandidaters repræsentativitet sammenlignet med vælgerne. De ressourcer, der har vist sig at have betydning for politisk deltagelse og partimedlemskab, forventes også at have betydning for medlemmernes opstillingsvillighed. Forventningen er, at potentielle kandidater i højere grad er mænd, længere uddannede, med højere indkomst, uden små børn, og at de er mere enige med deres parti, har en højere politisk interesse og politisk selvtillid.

For at undersøge, hvem blandt partimedlemmerne der er potentielle kandidater, opstiller vi en model på basis af teoretiske modeller og

tidligere studier, der har til formål at forklare politisk deltagelse og villighed til at påtage sig politiske poster. Modellen inddrager tre grupper af variable.

Den første gruppe af forklaringer (uafhængige variable) er de traditionelle sociale baggrundskarakteristika: køn, alder, uddannelse (inddelt i kategorierne: grundskole, ungdomsuddannelse, kort videregående uddannelse (erhvervsrettet), og lang videregående uddannelse (herunder BA)) og indkomst (logaritmen af husstandsindkomsten). Derudover inddrages partimedlemmernes familiesituation: om de har hjemmeboende børn, hvor svarene er inddelt i fire kategorier: Ingen børn, hjemmeboende børn over 16, hjemmeboende børn i alderen 7-16 år, og hjemmeboende børn i alderen 0-6 år.

Den anden gruppe af variable inkluderer kun én variabel, nemlig partimedlemmernes oplevede politiske uenighed med partiet. Partimedlemmernes uenighed med partiets politik måles ved hjælp af afstandene mellem partimedlemmernes selv- og partiplacement på spørgsmål om flygtninge, den offentlige sektors størrelse, lov og orden, miljø samt EU. Partimedlemmernes angivne afstand mellem dem selv og deres parti på hvert af de fem spørgsmål udregnes, gøres numerisk og summeres. Derfor tager dette mål desværre ikke højde for, om medlemmet placerer sig selv til venstre eller højre for partiet på de enkelte emner. Det afgørende er, at medlemmet oplever, at der er en forskel mellem, hvor medlemmet vil placere sig selv og sit parti. Målet er reskaleret, så det går fra 0, hvis medlemmet på alle fem spørgsmål har placeret sig selv og partiet i samme svarkategori, til 1, hvis medlemmet på alle spørgsmål har placeret sig selv og partiet i hver sin ende af svarskalaen.

Den tredje gruppe af forklaringer på, hvem blandt medlemmerne der er potentielle kandidater, er politisk interesse og politisk selvtillid. Undersøgelser af politisk deltagelse har

vist, at der er en positiv sammenhæng mellem deltagelse på den ene side, og både politisk interesse og politisk selvtillid på den anden (Norris, 2002; Morales, 2009). Spørgsmålet er, om det kun gælder for indmeldelse i et parti, eller om der også blandt partimedlemmer er en forskel i politisk interesse og politisk selvtillid, der kan hænge sammen med forskel i opstillingsvillighed.

Politisk interesse måles på basis af spørgsmålet: 'Hvor interesseret vil du sige, at du er i politik?', hvor medlemmerne har mulighed for at svare på en skala fra '0 – slet ikke interesseret' til '10 – meget interesseret'. Politisk selvtillid er målt ved et indeks med medlemmernes (u)enighed med fire udsagn: 'Borgere som jeg er kvalificerede til at deltage i en politisk debat', 'Gennemgående synes jeg egentlig ikke, det er så svært at tage stilling til politiske spørgsmål', 'Undertiden er politik så indviklet, at folk som jeg ikke rigtig kan forstå, hvad der foregår', og 'Når politikere diskuterer den økonomiske politik forstår jeg kun en brøkdel af, hvad de snakker om'. Svaremulighederne er 'helt enig', 'overvejende enig', 'hverken/eller', 'overvejende uenig' og 'helt uenig'. Jo mere enige medlemmerne er med de to største udsagn, og uenige med de to sidste udsagn, des mere politisk selvtillid har de.

Den afhængige variabel er, om medlemmer er potentielle kandidater eller ej. Potentielle kandidater har angivet, at de er villige til at stille op til enten kommunalvalg, regionsrådsvalg eller folketingsvalg, hvis de blev opfordret dertil af deres parti. Tabel 3 viser resultatet af analysen. I anden kolonne findes de binære sammenhænge mellem de enkelte variable i første kolonne, og om medlemmerne er potentielle kandidater eller ej. Model 1-3 viser de blokvis regressioner.

Øverste del af tabel 3 viser sammenhængen mellem sociale baggrundskarakteristika og opstillingsvillighed. Mænd er i højere grad

interesserede i stille op end kvinder. Sandsynligheden for at være potentiel kandidat er lidt over 10 pct. højere for mandlige end for kvindelige partimedlemmer. Det tyder på, at de kønsbetingede årsager, der er til, at kvinder i mindre grad end mænd melder sig ind i politiske partier, også påvirker deres villighed til at stille op. Det er derfor ikke sådan, at de kvinder, der trods alt har meldt sig ind, i lige så høj grad som mændene er potentielle kandidater. Kønsforskellen er også markant, men lidt mindre (ca. 9 pct.), når der er kontrolleret for en række andre, gængse forklaringer som politisk selvtillid og politisk interesse (i model 3).

Mens medlemmerne er ældre end vælgerne, er de opstillingsvillige yngre end medlemmerne. Sandsynligheden for at være opstillingsvillig stiger med yngre alder. Men der er ikke nogen effekt af uddannelse og indkomst. De opstillingsvillige medlemmer har ikke i gennemsnit hverken kortere eller længere uddannelse, eller højere eller lavere husstandsindkomst end de andre medlemmerne. Denne type ressource gør ikke en forskel. Analysen viser også, at børn ikke er en hindring for at stille op til offentlige valg. Sammenlignet med medlemmer, der ikke har hjemmeboende børn, er sandsynligheden for at være opstillingsvillig for medlemmer med hjemmeboende børn ca. 5 pct. større. Familieliv er ingen hindring for en politisk karriere.

De potentielle kandidater er ikke mere politisk enige med partiet end de andre medlemmer, faktisk gælder det modsatte. Men effekten er begrænset. I gennemsnit har partimedlemmerne en politisk uenighed på 0,1 (ikke vist her). Det betyder, at sandsynligheden for, at medlemmer, der er 'gennemsnitligt' uenige med deres eget parti, er potentielle kandidater, er 1,3 pct. større end for medlemmer, der ikke er politisk uenige med deres parti. Det indikerer, at utilfredshed hænger sammen med deltagelse, ikke bare passiv loyalitet (Hirschman, 1970).

Første del af artiklen viser, at partimedlemmerne har en markant højere politisk interesse og politisk selvtillid end vælgerne. Denne skævhed forstørres yderligere blandt de potentielle kandidater, da de har signifikant mere politisk interesse og politisk selvtillid end medlemmer, der ikke selv mener, at de er potentielle kandidater. Størrelsen på effekten betyder, at sandsynligheden for at være opstillingsvillig stiger ca. ½ procentpoint, når den politiske interesse stiger med 1 på 0-10-skalaen. På samme vis stiger sandsynligheden for at være opstillingsvillig med ca. 1,1 procentpoint, når medlemmernes politiske selvtillid stiger med 1 også på 0-10-skalaen.

Sidste del af tabel 3 har primært til formål at kontrollere for partitilhørsforhold, da ikke alle partier er lige repræsenteret i partimedlemsundersøgelsen (se tabel 1). Men denne del viser samtidig, at medlemmerne hos Kristendemokraterne, Venstre, Dansk Folkeparti og Konservative i højere grad ser sig selv som potentielle kandidater end medlemmerne i Enhedslisten; ingen partier har markant færre.

Skævhed i rekrutteringsgrundlaget

De politiske partier dominerer kandidatopstillingen i et repræsentativt demokrati som det danske, og de rekrutterer næsten alle kandidater fra partiorganisationen. Det første trin i rekrutteringsstigen, indmeldelse i et parti, tages i højere grad af ældre mænd med længere uddannelse og højere indkomst. Partimedlemmerne placerer sig lidt mere yderligt end vælgerne på venstre-højre-skalaen, og de har en højere grad af politisk interesse og politisk selvtillid. En del af den skævhed forstærkes på næste trin i rekrutteringsstigen blandt medlemmerne, hvor mænd er mere tilbøjelige til at ville stille op, og hvor de potentielle kandidater selv oplever en større grad af politisk afstand til partiet, og har et højere niveau af både politisk interesse og politisk selvtillid. Dog sker der ikke en yderligere

skævvridning i forhold til uddannelse og indkomst, og der er en tendens til, at yngre medlemmer er mere tilbøjelige til at ville stille op end ældre; dermed kompenseres for lidt af skævheden.

Mens det kan synes naturligt, at potentielle kandidater er mere politisk interesserede og har en højere grad af politisk selvtillid, er kønsforskellen mere interessant. Det er velkendt, at partierne ikke har formået at rekruttere og mobilisere kvinder i så høj grad som mænd. Men at de kvinder, der trods alt har meldt sig ind, er mindre tilbøjelige til at ville stille op til valg, når der er kontrolleret for andre ressourcer som uddannelse, politisk interesse og politisk selvtillid, er interessant. Og det tegner ikke godt for bedre repræsentation af kvinder end de nuværende andele på under 40 pct. i Folketinget og 30 pct. ved kommunalvalg (Kjær, 2013; Bhatti et al., 2017). Omvendt er der håb i forhold til den uddannelsesmæssige skævhed blandt de folkevalgte, specielt i Folketinget.

Analysen her har kun afdækket de første trin i rekrutteringsstigen, så der er stadig en del, vi mangler at vide om kandidatopstilling. Mest oplagte mangel er næste skridt på rekrutteringsstigen, nemlig hvem det er, der stiller op i kampen for at blive kandidat internt i partiet. Her er det både relevant at få mere viden om udbuddet af kandidater, specielt om hvad der motiverer de enkelte kandidater til faktisk at stille op, og hvordan medlemmernes motivation kan påvirkes, så partierne fortsat kan opstille en kompetent og mangfoldig liste af kandidater; med de karaktertræk, de enkelte partier og deres vælgere finder vigtigst.

Men det er også vigtigt at afdække efterspørgslen på kandidater nærmere, specielt partiernes rolle i denne proces. Partimedlemmernes rekruttering til politiske poster sker ikke i et vakuum, men i en kontekst, der kan virke både befordrende og hindrende på

Tabel 3: Forklaring på partimedlemmernes rekrutteringspotentiale

	Bivariat	Model 1	Model 2	Model 3
Mand	0,100 *** (0,009)	0,109 *** (0,009)	0,106 *** (0,009)	0,086 *** (0,009)
Alder	-0,004 *** (0,000)	-0,005 *** (0,000)	-0,004 *** (0,000)	-0,004 *** (0,000)
Uddannelse	0,003 (0,004)	0,003 (0,004)	0,002 (0,004)	-0,007 (0,004)
Indkomst (log)	0,001 (0,007)	-0,005 (0,008)	-0,005 (0,008)	-0,005 (0,008)
Ingen hjemmeboende børn	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Hjemmeboende børn over 16 år	0,054 *** (0,015)	0,054 *** (0,015)	0,055 *** (0,0151)	0,059 *** (0,015)
Hjemmeboende børn 6-16 år	0,079 *** (0,013)	0,036 ** (0,012)	0,036 ** (0,012)	0,044 *** (0,012)
Hjemmeboende børn under 6 år	0,127 *** (0,014)	0,037 ** (0,014)	0,037 ** (0,014)	0,044 ** (0,014)
Emneuenighed (0-1)	0,144 *** (0,035)		0,125 *** (0,036)	0,130 *** (0,035)
Politisk interesse (0-1)	0,051 *** (0,002)			0,046 *** (0,003)
Politisk selvtillid (0-1)	0,328 *** (0,023)			0,117 *** (0,025)
Enhedslisten	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
SF	-0,030 * (0,012)	-0,008 (0,012)	-0,017 (0,012)	0,006 (0,012)
Socialdemokratiet	-0,048 *** (0,013)	-0,004 (0,013)	-0,016 (0,014)	0,006 (0,013)
Radikale Venstre	0,023 (0,025)	0,024 (0,023)	0,021 (0,023)	0,042 (0,023)
Kristendemokraterne	-0,044 (0,026)	-0,007 (0,027)	-0,011 (0,027)	0,079 * (0,031)
Venstre	-0,021 (0,014)	0,006 (0,014)	-0,002 (0,014)	0,027 * (0,014)
Dansk Folkeparti	0,067 *** (0,019)	0,096 *** (0,019)	0,094 *** (0,020)	0,120 *** (0,019)
Konservativt Folkeparti	0,024 (0,014)	0,036 ** (0,014)	0,030 * (0,014)	0,057 *** (0,014)
Liberal Alliance	0,089 ** (0,033)	0,040 (0,029)	0,037 (0,029)	0,033 (0,026)
N	12.085	12.085	12.085	12.085
Pseudo R2	-	0,044	0,045	0,080
AIC	-	12586,6	12576,6	12130,9

Note: Model 1-3 er resultatet af logistiske regressionsanalyser med potentiel kandidat (0/1) som afhængig variabel. Tabellen viser den gennemsnitlige ændring i sandsynligheden for at være potentiel kandidat, når den uafhængige variabel øges med 1. Standardfejlen er angivet i parentes. Signifikans: *p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001.

deres opstillingsvillighed. Hvilken betydning har lokale partiorganisationer, lokalformænd og andre, der tager del i det lokale partiliv generelt og specielt i rekrutteringen og nomineringen af potentielle kandidater? Partierne formelle regler for nominering fremgår af vedtægterne. Men vi mangler mere viden om, hvordan kandidaterne i praksis rekrutteres. Opstilling af kandidater er en essentiel opgave i et repræsentativt demokrati som det danske; for vigtigt til at blive overladt til partiernes 'røgfylde baglokal'er'.

Litteratur

- Bhatti, Yosef, Kasper Møller Hansen og Ulrik Kjær (2017), »Ligner kommunalpolitikerne deres vælgere?« i Jørgen Elklit, Christian Elmelund-Præstekjær og Ulrik Kjær, red., *KV13 Analyser af kommunalvalget 2013*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 221-248.
- Bille, Lars (2001), »Democratizing a Democratic Procedure: Myth or Reality? Candidate Selection in Western European Parties, 1960-1990«, *Party Politics*, 7(3): 363-80.
- Eldersveld, Samuel J. (1989), *Political Elites in Modern Societies: Empirical Research and Democratic Theory*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Hansen, Bernhard (2002), *Party Activism in Denmark*, Aarhus: Politica.
- Hansen, Kasper Møller og Rune Stubager (2017), »Stenbroen og udkantsdanmark - geografiske forskelle i partiernes tilslutning«, i Kasper Møller Hansen og Rune Stubager, red., *Oprør fra udkanten. Folketingsvalget 2017*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Hernes, Helga Maria (1987), *Welfare State and Woman Power*, Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Kjær, Ulrik (2013), »After the First 100 Years: Women in Danish Municipal Politics 1909-2009« i Kvinno og DIPD, red., *Gender perspectives on Danish Municipal Politics*. København: DIPD.
- Kjær, Ulrik og Mogens N Pedersen (2004), *De danske folketingsmedlemmer – en parlamentarisk elite og dens rekruttering, cirkulation og transformation 1849-2001*: Aarhus universitetsforlag.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2015), »Party membership in Denmark: fluctuating membership figures and organizational stability«, i Emilie Van Haute og Anika Gauja, red., *Party Members and Activists*. London: Routledge, pp. 66-83.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2017), *Demokratiets ildsjæle. Partimedlemmer i Danmark*, København: DJØF Forlag.
- Kosiara-Pedersen, Karina og Kasper M. Hansen (2012), *Danske Partimedlemmer - Dokumentationsrapport fra projektet: Moderne Partimedlemmer*, Institut for Statskundskab: Københavns Universitet.
- Mair, Peter (1997), »Party System Change: Approaches and Interpretations« Oxford: Oxford University Press.
- Mansbridge, J. (2003), »Rethinking representation«, *American Political Science Review*, 97(4): 515-28.
- Mansbridge, Jane J. (1999), »Should blacks represent blacks and women represent women? A contingent «yes»«, *Journal of Politics*, 61(3): 628-57.
- Morales, Laura (2009), *Joining political organizations. Institutions, mobilization and participation in western democracies*, Cohester: ECPR Press.
- Norris, Pippa (2002), *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism.*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa og Joni Lovenduski (1995), *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Oskarson, Maria og Lena Wängnerud (1995), *Kvinnor som väljare och valda*, Lund: Studentlitteratur.
- Pedersen, Karina (2003), *Party Membership Linkage. The Danish Case*. Department of Political Science: University of Copenhagen.
- Phillips, Anne (1995), *The Politics of Presence: Democracy and Group Representation*, Oxford: Oxford University Press.
- Pitkin, Hanna Fenichel (1967), *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press.
- Poguntke, Thomas, Susan Scarrow, Paul Webb, Elin H. Allern, Nicholas Aylott, Ingrid Van Biezen, Enrico Calossi, Marina Costa Lobo, William P. Cross, Kris Deschouwer, Zsolt Enyedi, Elodie Fabre, David M. Farrell, Anika Gauja, Eugenio Pizzimenti, Petr Kopecky, Ruud Koole, Karina Kosiara-Pedersen, Wolfgang C. Müller, Gideon Rahat, Aleks Szczerbiak, Emilie Van Haute og Tania Verge (2016), »Party rules, party resources and the politics of parliamentary democracies:

- How parties organize in the 21st century», *Party Politics*, 22(6): 661-78.
- Putnam, Robert D. (1976), *The Comparative study of Political Elites*, Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Scarow, Susan E. (1996), *Parties and their Members – Organizing for Victory in Britain and Germany*, Oxford: Oxford University Press.
- Stubager, Rune, Kasper Møller Hansen og Jørgen Goul Andersen (2013), *Krisevalg - Økonomien og folketingsvalget 2011*, København: Dansk Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Young, Iris Marion (2000), *Inclusion and Democracy*, Oxford: Oxford University Press.

Partiskift i Folketinget 1953-2015

Marie Kaldahl Nielsen, Ph.d.-studerende, Institut for Statskundskab,
Aarhus Universitet, mariekaldahl@ps.au.dk

Helene Helboe Pedersen, lektor, Institut for Statskundskab,
Aarhus Universitet, helene@ps.au.dk

Når en politiker forlader sit parti uden at nedlægge mandatet, udfordrer det den demokratiske kontrakt indgået mellem vælger og politiker. Derudover kan det ændre magtforholdet mellem partierne, uden at der har været udskrevet valg. Derfor anses partiskift for kontroversielle hændelser i dansk politik. Denne artikel præsenterer nye data indsamlet om partiskift i Folketinget i perioden 1953-2015. Disse data giver for første gang mulighed for en systematisk undersøgelse af omfanget af partiskift i Danmark. Artiklen viser, at partiskift er sjældne. 72 folketingsmedlemmer har forladt deres parti i perioden. Dog viser artiklen også, at partiskift sker hyppigere i den sidste del af undersøgelsesperioden og ofte er forbundet med politiske omkostninger for den enkelte politiker. Artiklen konkluderer, at når det begrænsede antal af partiskift tages i betragtning, kan partiskift i højere grad opfattes som en demokratisk styrke end en svaghed, men dette hviler på en forudsætning om, at politikerne afkræves en forklaring på deres beslutning.

Folketingsmedlemmer er alene bundet af deres egen overbevisning

»Jeg må efter alle disse år i partiet se i øjnene, at min ambition i endnu højere grad er at arbejde for en mere gennemsigtig, mangfoldig og entreprenant politisk kultur. Jeg har brug for at kunne kalde en skovl for en skovl, uden at det bliver et loyalitetsproblem.« Så diplomatisk udtrykte Uffe Elbæk sig, da han den 17. september 2013 forlod Det Radikale Venstre (Politiken, 2013) for to måneder se-

ner at stifte Alternativet. Behovet for at kunne arbejde for en anden politisk retning gav også Inge-Lene Ebdrup anledning til at forlade Venstre og slutte sig til Liberal Alliance i august 2007, hvor hun til Jyllands-Posten udtalte: »Jeg kan ikke længere affinde mig med, at Venstre er så tæt bundet op på Dansk Folkeparti. Men fra i dag kan jeg trække i en anden retning i forhold til Dansk Folkepartis vanvittige menneskesyn. Det giver mig en fornyet gejst og lyst til politik« (Jyllands-Posten, 2007).

De to citater illustrerer, at partiskift har afgørende betydning for den enkelte politiker. Men partiskift har også betydning for partidemokratiet som helhed. Når politikere forlader deres parti mellem valg, udfordrer det den kontrakt, der er indgået mellem vælger og politiker ved valget. Danske vælgere stemmer ikke bare på en kandidat, men på en repræsentant for et bestemt parti. Halvdelen af danske vælgere stemmer sågar slet ikke på en kandidat, men afgiver en partistemme (Danmarks Statistik, 2016). Derfor kan det være et alvorligt brud på tilliden, hvis en politiker tager sit mandat med til en andet parti. Partiskift kan også potentielt ændre magtbalancen mellem partierne og de politiske blokke i Folketinget (Desposato, 2009; O'Brien og Shomer, 2013; Mershon, 2014). Partiskift er

således blevet udskældt som »fjænder af den demokratiske repræsentation« (Heller og Mershon, 2009: 5 oversat af forfatterne) og er endda forbudt ved lov i nogle lande (Janda, 2009: 4-5).

På den anden side stadfæster grundlovens § 56, at folketingsmedlemmer alene er bundet af deres egen overbevisning, og muligheden for partiskift kan øge folketingsmedlemmernes mulighed for at føre kontrol med partiledelsen og regeringen på vegne af vælgerne (Klein, 2016: 2). Såfremt partiet svigter det program, de gik til valg på, kan folketingsmedlemmer benytte deres grundlovsfæstede frihed til at sanktionere det svigt og forlade partiet. Desuden har studier i andre lande vist, at vælgerne foretrækker selvstændige politikere frem for partipolitiske automatpiloter (Campbell et al., 2016; Carman, 2006). Så i et begrænset omfang er partiskift måske snarere et tegn på demokratisk sundhed frem for sygdom.

Mange medier såvel som vælgere i Danmark har en opfattelse af, at der er en øget tendens til partiskift i dansk politik. Mange husker de spektakulære partiskift i forbindelse med formandskiftet i SF og senere partiets regeringsafgang i 2014. Mange vil også kunne huske uroen i flere partigrupper i forbindelse med etableringen af Ny Alliance i 2008 (senere Liberal Alliance). Men indtil nu findes der ingen systematiske undersøgelser af partiskift i Folketinget. I denne artikel præsenterer vi nye data indsamlet om partiskift i Folketinget i perioden 1953-2015. Databasen giver os for første gang mulighed for at undersøge en række forskellige aspekter ved partiskift. Denne artikels formål er at beskrive mønstre i partiskift i Folketinget ved at besvare spørgsmålene: Er partiskift blevet mere hyppige? Hvilke partier forlader politikerne, og hvor går de hen? Hvordan ser det politiske liv ud efter et partiskift? Hermed bidrager artiklen med vigtig ny empirisk viden om udviklingen i det danske par-

tidemokrati, der kan være med til at oplyse den offentlige debat om udbredelsen af partiskift og deres mulige konsekvenser.

Hvad er et partiskift?

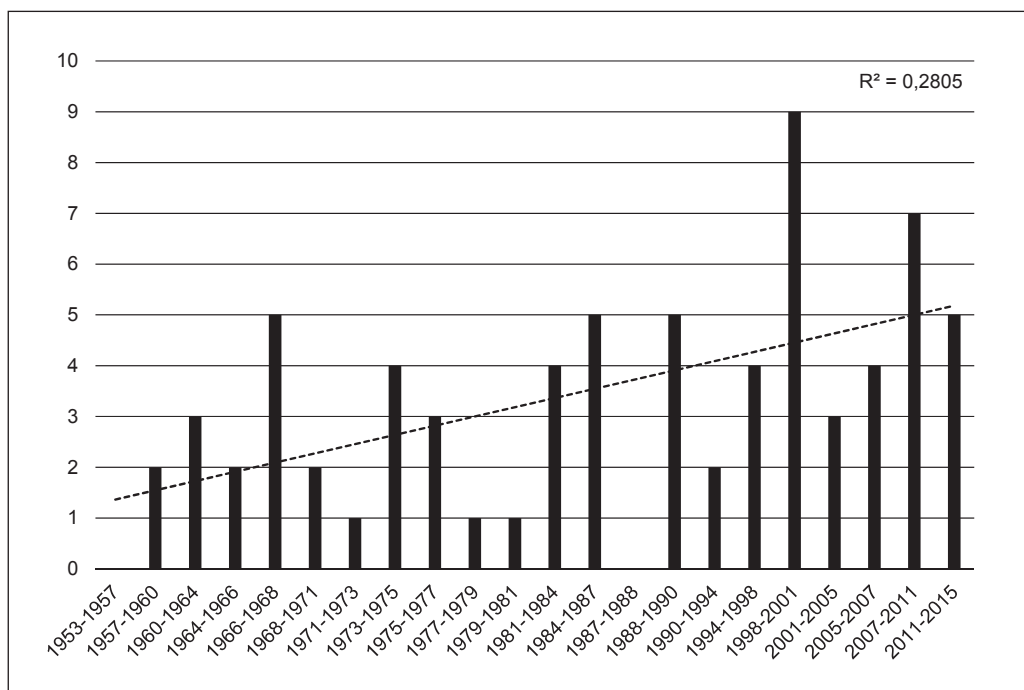
Partiskift defineres som »enhver forandring i partitilhørsforholdet for en politiker, som er valgt til en demokratisk forsamling« (Heller og Mershon, 2009: 8, oversat af forfatterne). Vi inkluderer alle tilfælde, hvor et folketingsmedlem mellem valg enten 1) skifter medlemskab fra et parti til et andet, 2) forlader det parti, han eller hun er valgt for, for at stifte et nyt parti eller 3) forlader sit parti og bliver løsgænger. Definitionen omfatter ikke de tilfælde, hvor et folketingsmedlem nedlægger sit mandat og overlader sin plads til en suppleant.

Vi studerer alene partiskift i Folketinget. Det betyder, at denne artikel ikke behandler partiskift i kommunalbestyrelser eller regionsråd og heller ikke behandler partiskift uden for Folketinget. Således tæller eksempelvis Pernille Rosenkrantz-Theils skifte fra Enhedslisten til Socialdemokratiet i december 2008 ikke med, fordi hun ikke var medlem af Folketinget, da hun foretog sit skift, og først efterfølgende stillede op og blev valgt for Socialdemokratiet. Politikeres partiskift, mens de ikke varetager et folkevalgt embede, er interessante, ligesom vælgernes skiftende parti-præferencer er interessante, men de udfordrer ikke den demokratiske forbindelse mellem vælgere og politikere, som etableres ved valg-handlingen, og de ændrer ikke den partipolitiske magtbalance i parlamentet mellem valg.

Hvor mange skifter parti?

Databasen består af samtlige folketingsmedlemmer valgt i Danmark fra 1953 til 2015. Dette summerer til 3.850 medlemmer (hvoraf mange er valgt flere gange), der repræsenterer 18 forskellige partier i 22 folketingsperioder. For hvert folketingsmedlem har vi registreret, hvorvidt medlemmet repræsenterer det samme parti, som vedkommende er valgt ind for, når det efterfølgende folketingsvalg udskrives.

Figur 1: Oversigt over partiskift i Danmark 1953-2015

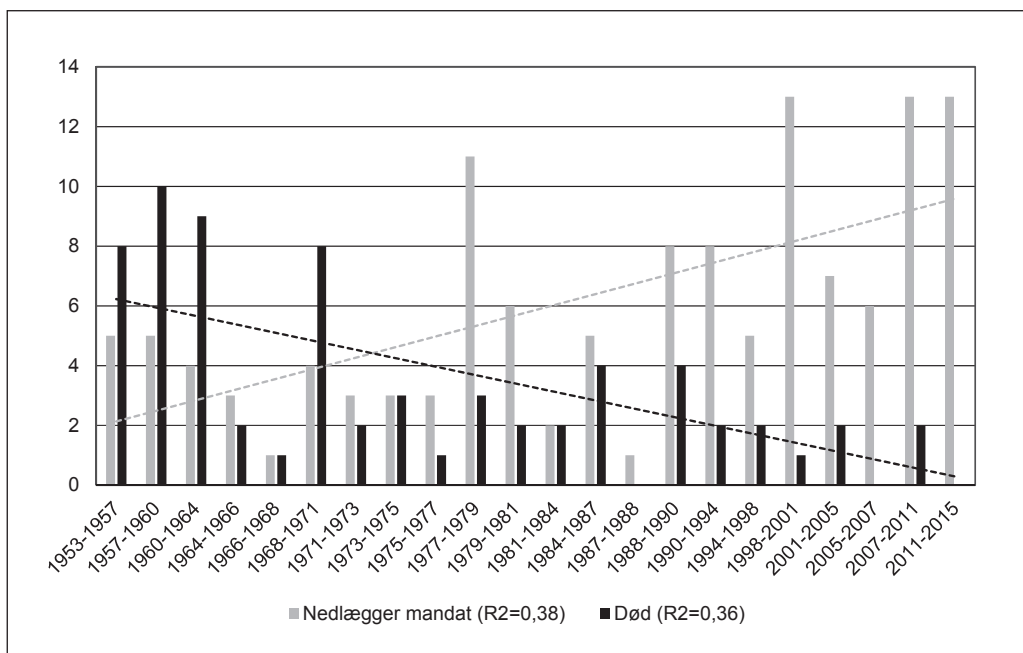
Note: Partiskift opgøres som alle tilfælde, hvor et folketingsmedlem i en regeringsperiode skifter til et allerede eksisterende parti, forlader sit parti for at stifte et nyt parti eller forlader sit parti for at blive løsgænger (n=72).

Figur 1 viser antallet af partiskift i de 22 folketingsperioder. I alt registreres 72 tilfælde af partiskift. Dette svarer til 2 procent af alle folketingsmedlemmer og gennemsnitligt tre skift i hver periode. Der er dog stor variation mellem perioderne. I den første periode 1953-57 er der ingen partiskift. Dette er også tilfældet i perioden 1987-88. Flest partiskift forekommer i perioden 1998-2001 og i 2007-2011 med henholdsvis ni og syv skift. Der er også tidligere perioder, hvori der forekommer relativt mange skift. Det gælder for eksempel perioden med det Røde Kabinet (1966-68), hvor fem medlemmer af SF forlod partiet for at stifte Venstresocialisterne (VS). Generelt er der dog en stigende tendens til partiskift i Danmark, hvilket den estimerede regressi-

onslinje i Figur 1 viser. Det er primært tendensen til skift fra et parti til et andet, der er steget. Hvorimod tendensen til at forlade sit parti for at starte et nyt eller for at blive løsgænger er svagt faldende.

Folketingsmedlemmer, som nedlægger deres mandat i løbet af valgperioden og overlader posten til en suppleant, er som nævnt ikke eksempler på partiskift. Vi har alligevel taget dem med for at give et fuldstændigt billede af bevægelserne i de danske folketingsgrupper mellem valg. Figur 2 viser antallet af folketingsmedlemmer, der forlader Folketinget i utide, fordi de enten aktivt nedlægger deres mandat for at søge anden beskæftigelse, eller fordi de afgår ved døden.

Figur 2: Oversigt over folketingsmedlemmer der forlader folketinget 1953-2015

Note: n=269

Der er to interessante og modsatrettede tendenser i undersøgelsesperioden. For det første stiger antallet af folketingsmedlemmer, som nedlægger deres mandat i en valgperiode for at søge anden beskæftigelse. Der er betydelig variation mellem perioderne. 11 folketingsmedlemmer nedlægger eksempelvis deres mandat i perioden 1977-79, men generelt er tendensen til at forlade sit mandat i utide stigende. For det andet falder antallet af folketingsmedlemmer, som dør i embedet. En del af forklaringen herpå er, at gennemsnitsalderen for folketingsmedlemmer er faldet fra 51 år i 1953 til 45 år i 2015 (Folketinget, 2016). Samtidig er middellevetiden for danskere steget. Men disse demografiske forhold kan ikke forklare, hvorfor flere vælger at forlade Folketinget og søge andre jobs. Figur 2 illustrerer derfor en tendens til, at erhvervet som folketingsmedlem i højere grad er blevet et skridt på karrierevejen end en slutstilling.

Samlet set er partiskift blevet mere hyppige i undersøgelsesperioden. Samtidig er der en øget tendens til at nedlægge sit mandat, hvilket ikke påvirker magtbalancen mellem partierne i Folketinget og heller ikke i samme grad som partiskift udfordrer kontrakten mellem vælgere og repræsentanter. Der tegner sig dog et billede af, at erhvervet som folketingsmedlem er forandret. Politikerne er mere villige til at søge nye (parti)veje til at realisere deres politiske og personlige ambitioner. Dog må det tages i betragtning, at der er tale om små tal. Langt de fleste folketingsmedlemmer bliver fortsat i samme parti og varetager deres job hele perioden ud.

Hvor skifter de hen?

Partiskift kan, som beskrevet, betyde, at magtbalancen mellem partierne og de partipolitiske blokke ændres. Individuelle politikeres adfærd kan således føre til, at fler-

talsdannelsen ændres, uden at der har været udskrevet valg. Derfor er det interessant at undersøge mønsteret i partiskift. Foregår partiskift på tværs af eller inden for de partipolitiske blokke? Studier i andre lande viser, at politikere typisk skifter til større partier (Heller og Mershon, 2005; Thames, 2007) og er mindre tilbøjelige til at forlade de store partier (Castle og Fett, 2000; McElroy, 2009).

Tabel 1 viser, hvilke partier politikerne skifter fra og til. Enhedslisten oplever ingen skift. Det hænger sandsynligvis sammen med, at partiets vedtægter forbyder, at man kan tage sit mandat med sig til et andet parti, ligesom partiet heller ikke accepterer medlemmer valgt for et andet parti i deres folketingsgruppe (Vedtægter for Enhedslisten § 10, stk. 4).

I absolutte tal oplever SF og Fremskridtspartiet flest skift. Halvdelen af dem, der forlader Fremskridtspartiet, vælger ikke et nyt parti, men bliver løsgængere. For SF er billedet mere blandet. De fire skift til Socialdemokratiet og Radikale Venstre skete i 2013-14 i forbindelse med, at SF fik ny formand og senere forlod regeringen. Det var altså skift inden for blokken. Det var også tilfældet tidligere, hvor seks folketingsmedlemmer skiftede fra SF for at starte nye partier - herunder fem i forbindelse med dannelsen af VS i 1967.

Set i relation til, hvor mange mandater partierne har vundet i hele undersøgelsesperioden, oplever Liberal Alliance, Venstre Socialisterne og Fremskridtspartiet flest skift, mens de fire gamle partier – Socialdemokratiet, Ra-

Tabel 1: Oversigt over partibevægelser i forbindelse med partiskift

Nyt	DKP	SF	S	RV	V	KrF	K	LA	Uafh.	Nyt parti	Løs-gænger	Total	Andel skift af partiets samlede mandatantal (pct.)
Oprind													
Enhl												0	0
DKP										1		1	3
VS	1	2									1	4	14
SF			3	1						6	3	13	4
S										1		1	0
CD					1	1					3	5	5
RV								1		2		3	1
V				1				2		2	4	9	1
KrF											1	1	2
K						1					3	4	1
DF										1	4	5	5
FP					1		1		1	8	12	23	13
LA				1	1			1				3	21
Total	1	2	3	3	3	2	2	3	1	21	31	72	

Note: Partiforkortelser: Enhl: Enhedslisten, DKP: Dansk Kommunistisk Parti, VS: Venstre Socialisterne, SF: Socialistisk Folkeparti, S: Socialdemokratiet, CD: Centrum Demokraterne, RV: Det Radikale Venstre, V: Venstre, KrF: Kristeligt Folkeparti, K: Konservative, DF: Dansk Folkeparti, FP: Fremskridtspartiet, LA: Liberal Alliance. Tallene i cellerne viser, hvor mange der skiftede fra det pågældende parti (oprindelige parti) til et andet (ny parti) i hele undersøgelsesperioden (1953-2015). Grå celler angiver, hvor skiftet gik fra et større parti til et mindre. Tabellen medtager alle partier repræsenteret i Folketinget på tidspunktet for artiklens udfærdigelse samt alle partier, der har oplevet partiskift i perioden.

dikale Venstre, Venstre og de Konservative – oplever færrest. Socialdemokratiet oplever kun ét skift i hele perioden, da Erhard Jakobsen stifter Centrum Demokraterne (CD) i 1973.

Alle skift foregår inden for de partipolitiske blokke. Midterpartierne modtager medlemmer og afgiver medlemmer til begge sider af det politiske spektrum, men i de konkrete valgperioder medfører det ikke, at flertallet tipper til den anden side. Nogle løsgængere er dog tungen på vægtskålen og dermed ikke uvæsentlige for flertalsdannelsen i Folketinget. Et eksempel på dette er Pia Christmas-Møller, der forlader De Konservative i 2007. Hun udtalte, at hun fortsat bakkede op om regeringen, men det betød, at den daværende VK-regering ikke længere havde fuld kontrol over 90 mandater sammen med Dansk Folkeparti alene. På samme vis blev Nyrup-Rasmussens første regering svækket, da Lis Noer Holmberg i 1993 forlod CD, så firkløverregeringen alene kunne samle flertal sammen med to nordatlantiske mandater og en socialdemokratisk løsgænger.⁴

Som i andre lande er der også i Danmark en negativ sammenhæng mellem partiets størrelse og sandsynligheden for et skift. Folketingsmedlemmer er mindre tilbøjelige til at forlade de store partier (se også Nielsen et al., 2017). De fleste partiskiftet flytter også mod større partier. Otte partiskiftet (markeret med gråt i Tabel 1) rykker mod mindre partier, mens 12 rykker mod større. Det skal dog bemærkes, at flere skift foretages til nye partier, som ved deres dannelse er relativt små.

Solo eller sammen?

Partiskift kan være et udtryk for partiinterne kriser. Kriserne kan have et begrænset omfang i den forstand, at kun et enkelt medlem er uenig i partiets politiske eller strategiske linje i en sådan grad, at han/hun vælger at forlade partiet. I det tilfælde vil medlemmet forlade partiet alene. Krisen kan dog også være mellem fløje i partiet og dermed være mere udbredt, så en hel fløj eller gruppe vælger at forlade partiet. Det første tilfælde udgør en mindre krise for partiet end det andet (Turan, 1985: 24).

Tabel 2 viser, hvordan politikerne forlader partier i Danmark. Vi skelner mellem tre exit-former. Partiet kan forlades 'solo', hvilket betyder, at ingen gruppemedlemmer følger trop inden for det samme år. Partiet kan også forlades simultant, hvor to eller flere folketingsmedlemmer forlader partiet sammen. Vi har kodet skift fra samme parti inden for samme uge som simultane skift. Vi har ikke brugt samme dag, da medielogikker og strategiske hensyn kan forårsage forskydninger i tid, selvom det reelt er en samlet gruppe, som er enedes om at forlade partiet. Endelig har vi en mellemkategori, hvor medlemmer af samme parti forlader folketingsgruppen inden for samme år. Dette er et udtryk for en mere alvorlig partikrise end blot et solo-skift, men handler ikke nødvendigvis om en samlet og koordineret beslutning i en partiintern fraktion. Tabel 2 viser den relative fordeling af kollektive og individuelle skift på tværs af forskellige former for partiskift.

Et tydeligt mønster i Tabel 2 er, at folketingsmedlemmer, som skifter for at starte et nyt

Tabel 2: Oversigt over partiskift på egen hånd eller i gruppe (procent)

	Solo	Inden for samme uge	Inden for samme år	Total (n)
Partiskift	25	30	45	100 (20)
Nyt parti	19	76	5	100 (21)
Løsgænger	48	32	19	100 (31)

parti typisk rykker i samlet flok (76 pct.), mens løsgængere typisk forlader folketingsgruppen alene (48 pct.). I forbindelse med skift mellem eksisterende partier rykker 45 procent (9 folketingsmedlemmer) inden for samme år.

Typen af skift og timingen kan fortolkes som forskellige grader af kriser eller forstyrrelser i partierne og partisystemet. Løsgængere går oftest alene og influerer ikke direkte magtbalancen mellem partierne, selvom de kan være væsentlige for styrken inden for de partipolitiske blokke, som beskrevet ovenfor. Skift til andre eksisterende partier tyder på mere alvorlige kriser internt i nogle partier, idet disse skift oftere er relateret til mere end blot et enkelt skift inden for et år, hvilket blandt andet var tilfældet for Fremskridtspartiet. Endelig er de simultane skift relateret til partikriser, som rækker ud over det enkelte parti og fører til dannelsen af nye partier, der udfordrer konkurrencen og samarbejdet i det samlede partisystem. Frustrationer over samarbejdet i Folketinget var en af de nævnte årsager til dannelsen af både CD og Ny Alliance. Partiskift, der fører til nye partidannelser, kan således have mere varige konsekvenser for flertalsdannelsen og politikken i et politisk system.

Hvad bliver der af dem?

Det er forbundet med alvorlige risici for den enkelte politiker at forlade sit parti. Partierne kontrollerer nomineringen af kandidater til valg, kandidater benytter partiets omdømme og program til at markedsføre sig i valgkam-

pagner, og partiledelsen kontrollerer udnævnelse til partiinterne poster (Ware, 1996; Müller, 2000). Partiskift medfører derfor usikkerhed på flere måder: Vil vælgerne straffe politikerens for at svigte sit partimandat? Vil en ny valgkreds være villig til at nominere en nytilkommen politiker fra et andet parti? Vil den nye folketingsgruppe og partiledelse tage imod en »partihopper«, eller sætter et partiskift en stopper for ens fortsatte politisk karriere?

Tabel 3 viser forholdet mellem partiskift og genvalg. 74 procent af folketingsmedlemmerne, som bliver i samme parti, genopstiller og vælges ved næste valg. Det svarer til, at 83 procent af dem, som genopstiller, genvælges.

Beslutningen om at blive løsgænger er stort set den samme som at vælge en anden karriere. Ingen af løsgængerne genvælges, enkelte genopstiller, men langt de fleste genopstiller heller ikke ved næste valg. Beslutningen om at blive i Folketinget som løsgænger synes altså at være en strategi, som enten er forbundet med høj grad af pligtfølelse over for ens personlige vælgere, ønsket om at kunne bruge en unik position til at opnå specifikke policy-indrømmelser, eller muligvis en overgangsbeskæftigelse, til nye karrieremuligheder viser sig.

Konsekvenserne af at skifte til et andet parti er mere tvetydige. Flertallet ser ud til at ønske at fortsætte deres politiske karriere, da over 60 procent genopstiller. Genvalgschancerne ser dog ud til at være lavere, da kun

Tabel 3 Politisk karriere efter partiskift (procent)

	Ikke skift	Partiskift	Nyt parti	Løsgænger
Genopstiller og vælges	74	20	61	0
Genopstiller men vælges ikke	15	45	29	16
Genopstiller ikke	11	35	10	84
Total	100 (n=3.580)	100 (n=20)	100 (n=21)	100 (n=31)

20 procent genvælges. Andelen er lidt højere (31 procent), hvis man kun ser på dem, som genopstiller. Blandt de folketingsmedlemmer, som forlader deres parti for at starte et nyt parti, er der 90 procent, som genopstiller, heraf bliver 68 procent genvalgt.⁵

Tallene tyder altså på, at det har betydelige konsekvenser at forlade sit parti i en valgperiode. Skiftere bliver genvalgt i mindre grad end ikke-skiftere. I denne sammenligning må der dog tages forbehold for, at partiskiftet indikerer en særlig kritisk situation. Ikke-skiftere i lignende konflikter står muligvis også over for vanskeligere genvalgsbetingelser. Det er dog særdeles vanskeligt at identificere sådanne konflikter, som ikke resulterer i partiskift.

Tallene viser også, at måden, hvorpå folketingsmedlemmer forlader deres parti, har betydning. Det er mindre skadeligt for genvalgsmulighederne at skifte for at danne et nyt parti. En forklaring kan være, at det i vælgerens øjne er mindre problematisk at gå for at starte et nyt parti end at skifte direkte til et andet parti. En anden mulig forklaring er, at udbrydere, der starter et nyt parti, er stærkere kandidater i udgangspunktet. Den forklaring kan vi udforske nærmere ved at se på, hvor mange personlige stemmer de forskellige typer af partiskiftere fik ved sidste valg. Her finder vi dog ingen signifikant forskel mellem det gennemsnitlige personlige antal stemmer for partiskiftere, der skifter til et andet parti, sammenlignet med partiskiftere, der stifter et nyt parti (forskul i gennemsnit er 136 personlige stemmer, $p=0.926$).

Hvorfor så skifte parti?

Når det tages i betragtning, at genvalgschancerne sandsynligvis forringes, kan det være svært at forstå, hvorfor folketingsmedlemmer skifter parti. Det antages oftest, at politikere er rationelle genvalgsmotiverede aktører (Strøm, 2012), så hvorfor skulle en politiker

beslutte at forlade sit parti, når det stiller ham eller hende dårligere i forhold til genvalg?⁶

Det har vi undersøgt nærmere ved at følge nyhedsdækningen af de 72 partiskift. Materialet er hentet fra avisarkiver⁷ og fra Facebook i de seneste tilfælde. Materialet er blevet knyttet til hvert enkelt skift og derefter kodet af forfatterne. Hvert skift har fået op til to koder. Den første kode angiver, om der henvises til en konflikt i partiet. Dette kan indbefatte en hvilken som helst politisk, strategisk eller personlig konflikt. Materialet gives derefter én ud af syv koder for den væsentligste årsag til skiftet. Koderne blev delvist defineret af teoretiske formodninger om årsager, hvilket gælder position, policy-indflydelse og partiorganisation, mens andre udsprang af den indledende åbne kodning af materialet. Dette gælder skandaler, normbrydere og policy-ideal. Koderne er defineret i Tabel 4.

Det gælder for stort set alle partiskiftere, at de har oplevet en partiintern konflikt (66 ud af 72 tilfælde). Partiskift sker altså ikke i partiinterne harmoniske tider. Der er derimod tale om vanskelige beslutninger, hvor politikerne overvejer fordele og ulemper ved at forlade partiet. I fem tilfælde bliver der direkte henvist til, at den endelige beslutning er taget, efter at man blev frataget sine ordførerposter og dermed oftest også tabte indflydelse i partiet. Der er altså tale om personer, som måske allerede står svagt i partiet og dermed ikke kan vide sig sikre på genopstilling og genvalg. I 16 tilfælde handler det om uenighed om partiets politiske strategier. I fire tilfælde er skiftet foranlediget af, at politikeren finder, at partiet strækker sig for langt i forhandlinger med andre partier. Mens 12 skift handler om, at politikeren ikke mener, at partiet i tilstrækkelig høj grad søger indflydelse gennem samarbejde med andre partier. 37 skift er relateret til utilfredshed med partiets ledelse, enten partiets leder (23) eller partiets kompetente ekstra-parlamentariske organer (14). Særligt partiskift i forbindelse med nedsmeltningen

Tabel 4: Kodeliste for offentlige begrundelser for partiskift

Overkode	Underkode	Definition: Begrundelser der henviser til ...	Antal
Konflikt		Uenighed eller konflikt i partiet. Gælder politiske, strategiske og personlige konflikter. Gælder konflikter i forhold til ledelse, organisation eller internt i folketingsgruppen	66
Arsager			
Position		Utilfredshed med position eller fratagelse af position i partiet	5
Policy	Indflydelse	Utilfredshed med partiets manglende evne/vilje til at søge indflydelse gennem kompromisdannelse og samarbejde med andre partier	12
	Idealer	Utilfredshed med partiets villighed til at gå på kompromis med egne principper i forhandlinger og koalitionsdannelse med andre partier. Manglende overensstemmelse mellem egne holdninger/værdier og partiets.	4
Parti-organisation	Stærk leder	Utilfredshed med partileder/ledelse og egen mulighed for indflydelse grundet ledelsesstilen	23
	Stærk organisation	Utilfredshed med beslutninger i partiets kompetente organer	14
Andet	Skandaler	Personlige skandaler. Ulovligheder eller anklager om samme	4
	Normbryder	Manglende vilje til at indordne sig under normer og regler i partiet og/eller Folketinget	4

Note: Kodeenheden er begrundelser for partiskift. 72 partiskift er kodet. 6 tilfælde indeholdt ikke anden forklaring end uenighed mellem partiets og politikerens politik.

af Fremskridtspartiet følges af diskussioner om Mogens Glistrups ledelsesstil. Endelig er der enkelte skift – ofte løsgængere – som er relateret til personlige problematiske sager (skandaler) eller normbrydende adfærd, hvor folketingsmedlemmet ikke ønsker at optræde i overensstemmelse med de gældende normer i partierne. Dette er typisk folketingsmedlemmer, som med deres skift også træffer en beslutning om at forlade politik og dermed ikke drives af genvalgsmotiver.

Det kvalitative materiale indikerer, at partiskift ikke er lette beslutninger. Det er beslutninger truffet i konfliktfulde situationer, hvor muligheden for genvalg og/eller forfremmelse i partiet måske allerede er begrænset på grund af konflikt med ledelsen eller partiets generelle sammenbrud, som det var tilfældet i Fremskridtspartiet og hos Venstresocialisterne. Flere partiskift er dog vanskelige at forklare som andet end udtryk for en grundlæggende uenighed på væsentlige områder

mellem folketingsmedlemmet og partiet. Et eksempel er Lis Noer Holmberg, der forlader CD i 1993 med begrundelsen om, at hun hellere vil ernære sig ved at vaske trapper end sælge sin sjæl til en regering ledet af Poul Nyrup-Rasmussen.

Partiskift i Folketinget

Formålet med denne artikel er at beskrive mønstre i partiskift i Folketinget i perioden 1953-2015. Til trods for at partiskift tiltrækker betydelig opmærksomhed, når de sker, og de potentielt medfører demokratiske og parlamentariske udfordringer, tilbyder denne artikel den første systematiske afdækning af partiskift i Folketinget. Artiklen har vist, at antallet af partiskift i Folketinget er begrænset. Kun 72 partiskift er registreret i den 62 år lange undersøgelsesperiode. Men tendensen til partiskift er stigende. Artiklen har endvidere vist, at partiskift oftest foregår inden for de parlamentariske partiblokke og oftest involverer et skift fra et mindre til et

større parti eller til et helt nyt parti. Partiskift er vanskelige beslutninger relateret til betydelige risici, hvis man ønsker at fortsætte sin politiske karriere. Chancen for genvalg er mindre for partiskiftere, men den varierer mellem typen af skift. Løsgængere melder sig stort set ud af politik, mens skift til et andet eksisterende parti er relateret til betragtelig lavere genvalgschance, hvilket ikke på samme måde er tilfældet for dem, som stifter et nyt parti. Partiskifterne giver selv flere typer af forklaringer på, hvorfor det ender med, at de må forlade deres parti. Grundlæggende handler det om partiinterne konflikter. Disse konflikter kan handle om fordelingen af poster i partiet, partiets strategiske og politiske samarbejde med andre partier eller uenighed med ledelsen.

Partiskift har ikke alene konsekvenser for den enkelte politiker, men også for partidemokratiet i bred forstand. Partiskift puster umiddelbart til politikerlederen. Det danske valgsystem lægger mere vægt på partier end personer. Når vælgerne i dag går i stemmeboksen i forbindelse med folketingsvalg, har de valgt mellem at sætte deres kryds ved én person eller ét parti. Det er dog sjældent, at politikere stiller op uden for partierne og endnu mere sjældent, at de rent faktisk bliver valgt. En personlig stemme er derfor også en stemme på et parti. Af netop den grund skaber det stor debat, når politikere vælger at søge væk fra den parti-platform, som de oprindeligt er valgt på. Eksempelvis begrundede Pernille Schnoor, som forlod Socialdemokratiet til fordel for Alternativet i 2016, sit skifte med, at hun var utilfreds med Socialdemokratiets drejning (Politiken, 2016). Men hvad med alle de socialdemokratiske vælgere, der var med til at få Pernille Schnoor valgt ind i Folketinget, er de nødvendigvis enige i hendes synspunkt, eller er deres socialdemokratiske stemmer nu gået tabt?

På den anden side er det ønskværdigt, at politikere er selvstændigt tænkende og ræsonne-

rende individer, der ikke per automatik følger en partilinje. Folketingsmedlemmer er ikke alene partisoldater, men også kredsrepræsentanter og politikere, som kerer sig om nationens samlede ve og vel. Når væsentlige interessekonflikter opstår, kan et partiskift være mere troværdigt end en vigen for partiledelsen. Partiskift kan således både betragtes som et demokratisk gode og som et demokratisk onde. Den afgørende målestok er måske, om partiskifterne er i stand til at levere overbevisende forklaringer på deres adfærd. Ligeledes er det vigtigt for vælgernes opfattelse og syn på politikere, at antallet af partiskift har et omfang, der ikke vanskeliggør flertalsdannelse og stabilitet i den demokratiske beslutningsproces.

Sammenlignet med andre lande, hvor partiskift er studeret, er antallet af partiskift i Danmark begrænset. I Danmark fandt vi, at to procent af folketingsmedlemmerne forlod deres folketingsgruppe i undersøgelsesperioden. Det højeste niveau af partiskift findes i Brasilien, hvor omkring 45 procent af parlamentsmedlemmerne skiftede parti i fire undersøgte valgperioder fra 1991 til 2005 (Desposato, 2006: 69). Også i Italien er niveauet højere. Her skiftede hver fjerde parlamentsmedlem parti mindst en gang fra 1996 til 2000 (Heller og Mershon, 2005). Kigger man på undersøgelser, der strækker sig over en længere tidsperiode, skiftede 21 procent af alle sydkoreanske parlamentsmedlemmer parti mellem 1988 og 2000 (Shin, 2013: 456), 18,8 procent af de rumænske parlamentsmedlemmer skiftede parti fra 1996 til 2012 (Klein, 2016: 726), 16 procent af de tyrkiske politikere skiftede parti i perioden 1946-1980 (Turan, 1985: 69), mens kun 20 kongresmedlemmer krydser gulvet i USA mellem 1947 og 1997 (Nokken, 2000). Denne liste af studier viser, at partiskift er relativt sjældne i Danmark, men den understreger også behovet for studier i mere sammenlignelige politiske systemer. Os bekendt findes der ikke systematiske undersøgelser af partiskift i lande,

som er mere sammenlignelige med Danmark, såsom Norge eller Sverige.

Modsat eksisterende studier synes de danske partiskift i mindre grad at være relateret til kampen om regeringsmagten, da partiskift sjældent ændrer det grundlæggende magtforhold mellem blokkene. De kan dog påvirke flertalsdannelser i enkeltsager. Partiskift i Danmark kan dermed nok skabe opmærksomhed og mistillid, men de fungerer samtidig som en ventil for partiinterne konflikter, og som en – i de fleste tilfælde - enkeltstående sanktionsmulighed i hænderne på det enkelte folketingsmedlem, der kan hjælpe med at sikre lydighed og ansvarlighed internt i partierne.

Uanset om partiskift betragtes som skadeligt eller ej, er det formentlig kilde til fortsat debat, fordi antallet af partiskift er stigende. Om det skyldes, at dansk politik er blevet mere konfliktfyldt, eller at politikere i dag i højere grad ser sig som valgt i kraft af deres person og ikke partiet, kan vi kun spekulere over på nuværende tidspunkt. Det tyder dog på, at partiskift er en faktor, som vi skal have med i ligningen fremover. I den politiske situation under Lars Løkke Rasmussens VKLA-regering er det kun ét mandat, og altså kun et partiskift hen over midten, der kan vælte regeringen. Vores undersøgelse viser, at sådan et skifte er usandsynligt, men Naser Khader (K) har truet med at gå, fordi han ikke blev minister (Hardis og Mortensen, 2016). De Konservative kan ufrivilligt skabe yderligere usikkerhed ved indirekte at kunne trække et nyt parti ind i Folketinget, fordi Pernille Vermund, som er leder og stifter af Nye Borgerlige, er førstesuppleant til Folketinget for partiet i Nordsjælland (Information, 2016). Partiskift uden for Folketinget kan altså også forrykke magtfordelingen i parlamentet, og regeringen har rustet sig imod netop sådan en situation ved at give et af de grønlandske folketingsmedlemmer formandsposten for Grønlandsudvalget og dermed binde hende

tættere til regeringen (Altinget, 2016). Partiskift er altså sjældne i en dansk kontekst, men blot muligheden for at vælge den vej – uanset om den benyttes eller ej – har konsekvenser for den politiske hverdag i Folketinget.

Noter

1. Andelen af personlige stemmer svinger mellem 38,9 procent (1966) og 52,7 procent (1953). Ved valget i 2011 var andelen 50,1 (Danmarks Statistik, 2016: 56).
2. Andet steds benytter vi data til en nærmere af analyse af årsagerne bag partiskift: *Nielsen et al. (2017)*
3. De fire nordatlantiske mandater indgår ikke i undersøgelsen
4. Hans Erenbjerg udtrådte af den socialdemokratiske folketingsgruppe d. 9. december 1992, men genindtrådte dog i februar 1993, hvorfor han ikke er kodet som løsgænger i vores database. <http://www.ft.dk/folketinget/oplysningen/folketingsmedlemmer/loesgaengere.aspx>
5. 61 procent af alle, der skifter for at starte nyt parti genvælges jf. Tabel 3.
6. For statistiske undersøgelser af korrelationen mellem partistørrelse, partiposition, partiorganisering, regeringsdeltagelse, politikerposition og sandsynligheden for partiskift se Nielsen et al. (2017)
7. For alle skiftene før 1990 har vi benyttet Jyllands-Postens og Informations arkiver. For skiftene efter 1990 har vi benyttet Infomedias arkiver.

Referencer

- Altinget (2016), »Diskret udvalgs-rokade gør livet lettere for Løkke«. <http://www.altinget.dk/artikel/diskret-udvalgs-rokade-goer-livet-lettere-for-loekke> (tilgået senest d. 13. marts 2017).
- Campbell, R., Cowley, P., Vivyan, N., og Wagner, M. (2016), »Legislator dissent as a valence signal«, *British Journal of Political Science*, pp. 1-24.
- Carman, C.J. (2006), »Public preferences for parliamentary representation in the UK: an overlooked link?« *Political Studies*, 54 (1): 103-22.
- Castle, D. og Fett, P.J. (2000), »Member Goals and Party Switching in the US Congress«, i W.T. Bianco, red., *Congress on Display, Congress at Work*, Ann Arbor, University of Michigan Press, pp. 231-41.

- Danmarks Statistik (2016), *Folketingsvalget 18. juni 2015*, København: Rosendahl-Schultz.
- Desposato, S.W. (2006), »Parties for Rent? Ambition, Ideology, and Party Switching in Brazil's Chamber of Deputies. *American Journal of Political Science*«, 50(1): 62-80.
- Desposato, S.W. (2009), »Party Switching in Brazil: Causes, Effects and Representation«, i Heller, W.B. og C. Mershon, red., *Political Parties and Legislative Party Switching*, New York, Palgrave MacMillan, pp. 109-44.
- Folketinget (2016), *Valg og tendenser* (tilgået senest 13. marts 2017) http://www.ft.dk/Dokumenter/Publikationer/Tal%20og%20Fakta/~media/PDF/publikationer/Informationsark/Tal%20og%20fakta/Valg_og_tendenser.ashx
- Heller, W.B. og C. Mershon (2005), »Party Switching in the Italian Chamber of Deputies, 1996-2001«, *Journal of Politics*, 67: 536-59.
- Heller, W.B. og C. Mershon (2009), *Political Parties and Legislative Party Switching*. New York, Palgrave Macmillan.
- Hardis, A. og H. Mortensen (2016), »To kolde fra kælderen«, *Weekendavisen*, 2. december.
- Information (2016), »K-profil knuser Vermunds folketingsdrømme i denne omgang«. www.information.dk/telegram/2016/11/k-profil-knuser-vermunds-folketingsdroemme-omgang (tilgået senest d. 13. marts 2017).
- Janda, K. (2009), »Laws against Party Switching, Defecting, or Floor-Crossing in National Parliaments«, paper prepared for delivery at the 2009 World Congress of the International Political Science Association held in Santiago, Chile d. 12.-16. juli.
- Jyllands-Posten (2007), »Folketingsmedlem forlader Venstre og går til Liberal Alliance«. <http://jyllands-posten.dk/politik/ECE3894370/Folketingsmedlem-forlader-Venstre-og-g%C3%A5r-til-Ny-Alliance/> (tilgået senest 28. februar 2017)
- Klein, E. (2016), »The personal vote and legislative party switching«, *Party Politics*, On-Line First DOI: 10.1177/1354068816678886
- McElroy, G. (2009), »Intra-Party Politics at the transnational level. Party Switching in the European Parliament«, i D. Gianetti og K. Benoit, red., *Intra-party Politics and Coalition Governments*, London: Routledge, pp. 207-225.
- Mershon, C. (2014), »Legislative Party Switching«, i M. Shane, T. Saalfeld og K.W. Strøm, red., *The Oxford Handbook of Legislative Studies*, Oxford: Oxford University Press, pp. 418-35.
- Müller, W.C. (2000), »Political parties in parliamentary democracies: Making delegation and accountability work«, *European Journal of Political Research*, 37(3): 309-33.
- Nielsen, M.K., A.M. Andersen og H.H. Pedersen (2017), »Balancing Costs of Legislative Party Switching«, Manuscript submitted for publication.
- Nokken, T.P. (2000), »Dynamics of Congressional Loyalty: Party Defection and Roll Call Behavior, 1947-1997«, *Legislative Studies Quarterly*, 25(3): 414-44.
- O'Brien, D.Z. og Shomer Y. (2013), A Cross-National Analysis of Party Switching, *Legislative Studies Quarterly*, 38(1): 545-68.
- Politiken (2013), »Uffe Elbæk bryder med de Radikale« <http://politiken.dk/indland/politik/art5469470/Uffe-Elb%C3%A6k-bryder-med-de-radikale> (tilgået senest 28. februar 2017)
- Politiken (2016), »Jeg fik en brat opvågning: Socialdemokrat skifter til Alternativet« <http://politiken.dk/indland/politik/art5619856/%C2%BBJeg-fik-en-brat-opv%C3%A5gning%C2%AB-Socialdemokrat-skifter-til-Alternativet> (tilgået senest 10. marts 2017)
- Shin, J.H. (2013), »Voter Demands, Access to Resources, and Party Switching: Evidence from the South Korean National Assembly, 1988-2008«, *Japanese Journal of Political Science*, 14(4): 453-72.
- Strøm, K. (2012), »Roles as strategies: towards a logic of legislative behavior«, i M. Blomgren og O. Rozenberg, red., *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*, Routledge, pp. 85-100.
- Thames, F.C. (2007), »Searching for the Electoral Connection: Parliamentary Party Switching in the Ukrainian Rada, 1998-2002«, *Legislative Studies Quarterly*, 32: 223-56
- Turan, I. (1985), »Changing Horses in Midstream: Party Changers in the Turkish National Assembly«, *Legislative Studies Quarterly*, 10(1): 21-34.
- Ware, A. (1996), *Political Parties and Party Systems*, Oxford University Press.

Er en borgmesterpost en livstidsstilling?

Ulrik Kjær, professor, Institut for Statskundskab,
Syddansk Universitet, ulk@sam.sdu.dk

Niels Opstrup, postdoc., Institut for Statskundskab,
Syddansk Universitet, nop@sam.sdu.dk

Danske borgmestres karrieremønstre beskrives på en række dimensioner på baggrund af et større datamateriale om alle valgte borgmestre i perioden 1970-2014. En del borgmestre har siddet i jobbet i ganske mange år, men udskiftningsraten på borgmesterkontorerne er også relativt høj. Og borgmesterposten er på ingen måde blevet sikrere, idet udskiftningsraten faktisk har været stigende på det seneste. I gennemsnit har borgmestrene deres job i ca. ti år, hvilket betyder, at jobbet ikke generelt kan betegnes som en livstidsstilling. Borgmesterkontorerne og Folketinget er ikke i karrieremæssig forstand forbundne, om end der ved seneste valg var en mindre stigning i antallet af personer, hvis politiske karrierer over tid involverer både at være borgmester og MF.

Borgmesterjobbet som karrierestilling

At være borgmester i en dansk kommune er et krævende job (Bhatti o.a. 2016). Kommunerne er blevet store organisationer hver med tusinder af ansatte og budgetter på flere milliarder. Og hvor de menige kommunalpolitikere er politiske »amatører« i den forstand, at de ikke er fuldtidslønnede, men forventes at have et job ved siden af (Madsen og Kjær, 2015), så er positionen som borgmester professionaliseret og honoreres som en fuldtidsstilling. Efter seneste markante justering tjener en borgmester i en gennemsnitskommune 985.729 kroner om året (i den mindste kommune er honoraret 705.178 kr., mens det

i den største er 1.236.489 kr.) (BEK nr. 1530 af 9. december 2016).

Det betyder, at man kan gøre kommunalpolitik til en levevej og leve ikke bare *for* politik men også *af* politik (Weber, 1919). Borgmesterjobbet kan opfattes som en karrierestilling, og nogle borgmestre kan sidde så længe, og opleves at være så sikre på genvalg, at borgmesterposten til tider nærmest kan ses som en livstidsstilling – et job, man bliver siddende i, indtil ens alder tilsiger, at man går på pension. Den type borgmesterkarrierer findes, men det er også værd at holde fast i, at borgmesterjobbet jo ikke er noget helt almindeligt job, sådan rent »ansættelsesmæssigt« set. Der er jo tale om fireårige »åremålsansættelser«, hvor man ved hver valgperiodes afslutning skal søge sit eget job igen. I selve valgperioden er ansættelsesikkerheden helt i top; man kan kun i helt særlige tilfælde og ved ministerens mellemkomst sættes fra bestillingen. Peter Brixtoftes firing som borgmester i Farum i 2002 er således det eneste eksempel i nyere tid og derfor mest en undtagelse der bekræfter reglen.

Til gengæld er usikkerheden til at tage at føle på, når borgmestrene hvert fjerde år ved kommunalvalgene skal genforhandle deres stilling. Her kan vælgerne stemme ens fler-

tal væk, ligesom man også i konstitueringsprocessen kan miste jobbet. Hvis man ikke er én af de få (10 efter kommunalvalget i 2013), som vælges for et parti med absolut flertal i kommunalbestyrelsen, skal man finde et flertal i en koalition med andre partier. Og netop denne proces åbner op for, at forhandlingsevnerne på konstitueringsnatten kan være særdeles afgørende for, hvem der får borgmesterkæderne på i den nye valgperiode (se f.eks. Elklit o.a., 2017; Larsen og Olsen, 2017). For nogen kan denne »ansættelsesform« synes attraktiv – man binder sig kun for fire år ad gangen, hvor man til gengæld har arbejdsro, og opnår man yderligere en periode sker det i så fald på et fornyet og eksplicit demokratisk mandat. For andre kan serien af »åremålsansættelser« synes mindre attraktiv – det gør det risikabelt at vælge borgmesterjobbet som karriere, da den kan risikere at blive afsluttet hvert fjerde år på baggrund af en valg- og konstitueringsproces, som ikke i alle tilfælde kan være lige let hverken at styre eller for den sags skyld at forudsige. Tænk eksempelvis på socialdemokraten Erik Christensen, som efter kommunalvalget i 2013 måtte overlade borgmesterkontoret i Nyborg Kommune til Venstres Kenneth Muhs, fordi én af hans egne socialdemokratiske gruppe-medlemmer efter valget – og efter Erik Christensen umiddelbare genvalg som borgmester – valgte at støtte Venstres borgmesterkandidat på det konstituerende byrådsmøde og dermed tippe det snævre flertal.

For den enkelte borgmester kan der også være forskel på, hvorledes borgmesterposten opfattes i et karriereperspektiv. Borgmesterposten er uden tvivl den absolutte politiske toppost i kommunen – det er borgmesteren, som er den væsentligste udøver af det lokale politiske lederskab (Berg og Kjær, 2007a). Selvom den formelle magtposition er begrænset af, at borgmesteren skal have et flertal i byrådet bag sine beslutninger, så er alle kommunale aktører enige om, at borgmesteren i hvert fald har potentialet til at være

den reelt mest magtfulde person i kommunen (Berg og Kjær, 2005; Berg og Kjær, 2007b). For nogen vil denne øverste politiske ledelsesposition være attraktiv også på det lange sigt – når den mest interessante post er erobret, er der ingen grund til andet at ønske at forblive i jobbet. Men det kan omvendt ikke afvises, at der også kan være dem, som ser det anderledes, og som efter kortere eller længere tid på borgmesterposten frivilligt ønsker at søge nye politiske eller karrieremæssige udfordringer.

Vi ved meget lidt om, hvordan borgmestrene selv ser på deres politiske karrierer, og hvordan de karriereplanlægger (om overhovedet). Ser de deres borgmesterpost som en livstidsstilling (om vælgerne vil), eller ser de borgmesterposten som et midlertidigt job og måske som en trædesten på vej mod en anden type karriere? Tidligere har danske borgmestre været beskrevet som havende, hvad Schlesinger (1991) har omtalt som statiske politiske ambitioner (Kjær, 2006), altså et ønske om at forblive borgmestre. I en undersøgelse af danske borgmestres ledelsesstil og syn på borgmesterjobbet baseret på kvalitative interviews med 17 daværende borgmestre i 2012 (afrapporteret i Kjær, 2012) kunne der dog spores et lidt mere nuanceret billede. Der var blandt nogle af de interviewede borgmestre helt klart et begyndende opgør mod den måske ellers traditionelt herskende »én-gang-borgmester-altid-borgmester-opfattelse«. Hvor de blandt deres kolleger – og ikke mindst de borgmestre, de selv har afløst – har kunnet se, at borgmesterposten er blevet opfattet som en livstidsstilling, havde de selv et meget mere afklaret forhold til jobbet som ét, der skulle besiddes i et par perioder. Ikke som kronen på deres karriere, men som et af højdepunkterne i en periode på arbejdsmarkedet, der også forhåbentlig kom til at indeholde andre spændende ledelsesposter (i eller uden for politik). Omvendt var der også blandt de interviewede borgmestre en hel del, som så netop borgmesterjobbet som »verdens bedste

job«, og den holdning blev lagt for dagen, at man da skulle være godt tosset for frivilligt at opgive så spændende en stilling. Det er i politik, at man for alvor har en mulighed for at sætte et aftryk, og borgmesterposten er særlig interessant, fordi man her er personen i spidsen – i modsætning til andre politiske hverv, som eksempelvis menigt folketingsmedlem, hvor man ikke på samme måde selv er øverst i hierarkiet. Det er mere interessant at være allerøverst i en kommunes politiske hierarki end længere nede i det landspolitiske hierarki – en politisk version af det, der kendes som »big-fish-little-pond-effekten«.

Mens den omtalte undersøgelse af borgmestre er fra forrige valgperiode, har der i indeværende valgperiode været episoder, som kunne pege i retning af, at der måske er skred i balancen mellem disse opfattelser af borgmesterjobbet. På det anekdotiske plan har der i hvert fald været borgmestre, der udefra betragtet ser ud til at have anvendt borgmesterposten som en trædesten frem for at have set den som en livstidsstilling. Vi vil kort komme ind på et par af disse eksempler i det næste afsnit. Men derefter vil vi vurdere, om de er tegn på en udvikling. Vi har ikke interviewdata fra indeværende valgperiode, men til gengæld har vi adgang til oplysninger om borgmestrenes opnåelse og afgivelse af posten ved en række valg bagud i tid, som vi vil trække på (dokumenteret i Kjær og Opstrup, 2017a). Ikke mindst for at kunne se, om borgmesterkarriererne udviser stabile træk over tid, eller om der kan spores nye tendenser.

SF-borgmesteren der skiftede spor

Mange vil kende borgmesterkoryfæer som eksempelvis Kjeld Rasmussen, der var borgmester i Brøndby i 39 år (1966-2005) eller Ove E. Dalsgaard, der havde borgmesterkæden om halsen i Ballerup i 31 år (1981-2012). Eller Steen Dahlstrøm, der nu på foreløbigt 32. år er borgmester i Middelfart Kommune (siden 1986). Der er her tale om personer, som ofte har fået prædikatet »bykonger« –

borgmestre, der i en lang periode har været så markante politiske ledere af deres kommune, at de i hvert fald inden for kommunegrænsen (men til tider også uden for) er kommet til at symbolisere deres kommune (for en diskussion af »bykonge-begrebet« se Berg og Kjær, 2005, for en diskussion af deres udbredelse se Kjær og Opstrup, 2017b).

Disse ofte markante og meget omtalte »bykonger« kan være med til at give et indtryk af borgmesterposten som en politisk karrierestilling – om ikke en livstidsstilling, så i hvert fald en politisk post, der kan bestrides i mange år, og indtil »bykongen« selv vælger at abdicere. Et billede, som kan forstærkes, når så landskendte borgmestre som de tidligere KL-formænd Erik Fabrin i 2012 og Anker Boye i 2017 valgte at træde tilbage, inden deres valgperiode var slut, for at overlade roret til yngre kræfter (Jens Ive i Rudersdal og Peter Rahbæk Juel i Odense) efter borgmesterkarrierer på henholdsvis 26 og 19 år. Lange borgmesterkarrierer, som jo ikke mindst muliggøres af, at borgmesterposten i Danmark i modsætning til hvervet som menigt kommunalbestyrelsesmedlem som nævnt aflønnes som et fuldtidsjob.

Men i den indeværende kommunale valgperiode (2014-2017) har der imidlertid også været opsigtsvækkende historier om ganske andre slags borgmesterkarrierer. Mest overraskende var det nok for mange, at SF's enlige borgmester, partiets tidligere næstformand Mette Touborg, den 1. november 2016 forlod det borgmesterkontor i Lejre Kommune, som siden 2010 havde været hendes, for at blive administrerende direktør i Københavns Kommunes Kultur- og Fritidsforvaltning. Et skift fra politik til administration kan være overraskende nok, men når man nu i en alder af kun 42 år allerede har siddet næsten syv år som borgmester, kom det nok bag på nogen, at Mette Touborg ikke blev siddende og forfulgte en karriere som »bydronning«. Det tiltrak sig også opmærksomhed, at borgmester

Christian Thygesen (V) fra Faaborg-Midtfyn Kommune den 20. januar 2016 meddelte, at han efter kun én periode som borgmester (og i byrådet i øvrigt) ikke ville genopstille ved kommunalvalget 21. november 2017. Og at han i øvrigt ikke på noget tidspunkt selv havde opfattet borgmesterposten som én, han skulle have i længere tid. Han meldte eksplicit ud, at han ikke ville gøre politik til en karriere, og gik dermed op imod den del af vælgerkorpset, som måtte opfatte politikere som taburetkløbere.

Vi hørte før om Middelfarts Kommunes mangeårige borgmester og nu om Faaborg-Midtfyns meget kortvarige. De to kommuner ligger geografisk ganske tæt på hinanden, men i relation til deres borgmestres karrierer udgør de to modpoler. Det indtryk, man kan få af borgmestres karrierer og de eventuelle ændringer, der sker heri, kan således afhænge ganske meget af, hvor man får sin anekdotiske viden fra. Vi vil derfor i denne artikel beskrive borgmestrenes karrierer mere systematisk ved at inkludere alle borgmestre og inkludere flere valg i beskri-

velsen for at vurdere, om der er sket ændringer over tid.

Politisk »konkurrenceudsættelse«

En vigtig faktor for borgmestres eventuelle karriereplanlægning må være, hvor sikre de kan føle sig på at kunne forblive borgmester efter et kommende valg. Det enkle svar til den enkelte borgmester på dette spørgsmål er, at det vides ikke – det er endog meget vanskeligt på forhånd at gætte, hvem der får borgmesterposten i de enkelte kommuner (Larsen og Olsen, 2017). Men man kan jo retrospektivt se på, hvordan det så gik de siddende borgmestre, og måske endda bruge dette som en forsigtig pejling af odds ved kommende valg. I Tabel 1 er for hvert af valgene siden 1974 opgjort, hvor stor andel af kommunerne der ved hvert valg skiftede borgmesterparti, og hvor stor andel der skiftede borgmester. Ligeledes er det opgjort, hvor stor en andel af kommunerne som efter de respektive valg fik en borgmester uden borgmestererfaring (selvom der skiftes person, kan der jo nemlig vælges en borgmester, som på et tidligere tidspunkt har været borgmester).

Tabel 1: Andel af kommuner, som skiftede borgmesterparti og borgmester efter valgene i 1974-2013, samt andelen af kommuner, som fik en borgmester, der ikke på noget tidligere tidspunkt havde været borgmester. Pct.

Valgår	Borgmesterpartiskift	Borgmesterskift	Førstegangsborgmester
1974	18,9	26,9	26,9
1978	18,9	25,1	24,7
1981	18,9	29,8	27,6
1985	25,1	36,4	32,7
1989	27,3	37,5	35,3
1993	25,1	32,7	30,2
1997	28,4	36,4	33,8
2001	24,0	39,3	36,7
2005	-	14,3	14,3
2009	40,8	56,1	41,8
2013	34,7	41,8	37,8

Noter: Borgmesterpartiskift er ikke opgjort for valget i 2005, da kommuner, som på dette tidspunkt blev lagt sammen kunne have forskellige borgmesterpartier inden.

Kilde: Borgmesterarkivet (Kjær og Opstrup, 2017a).

Efter det seneste kommunalvalg i 2013 skiftede borgmesterpartiet således i 34 kommuner, og der kom 41 nye borgmestre til (fire af disse havde været borgmestre i en tidligere periode før 2009). Om dette er høje eller lave tal er naturligvis en vurdering, men hvis der sammenlignes med tidligere, viser Tabel 1, at udskiftningen er steget. Valget i 2005 var helt specielt, da der ikke længere afholdtes valg i 271 kommuner, men efter den nye kommunestrukturs 98 kommuner, hvorfor der ikke blev plads til ret mange nye borgmestre (se Berg og Kjær, 2007a). Men ellers er der flere og flere kommuner, hvor borgmester og borgmesterpost skifter – borgmesterposten synes således mindre sikker end tidligere.

Når borgmesterposten skifter person i ikke færre end 41,8 pct. af tilfældene, kan der jo imidlertid ligge to forskellige forklaringer bag – det kan være såvel de siddende borgmestre, der ikke genopstiller, som det kan være de genopstillede borgmestre, der ikke

bliver genvalgt. Genvalgsraten på de 58,2 pct. fremkommer ved, at 87,8 pct. af borgmestrene genopstiller, og blandt disse genvælges 66,3 pct. (Kjær og Opstrup, 2017b). I den omtalte periode har genopstillingsraten været ganske stabil, mens genvalgsraten blandt de genopstillede er faldet fra over 90 pct. i 1974. Graden af »nederlagets finalitet« (Ruchelman, 1970: 106) har i øvrigt ikke ændret sig – det er ret stabilt lidt under 10 pct. af de tabende borgmestre, som senere formår at gøre politisk comeback som borgmester.

Bykongernes land

Der er således kommet lidt flere helt uerfarne borgmestre ind, og det har trukket gennemsnitserfaringen ved borgmesterperiodens start ned fra 6,0 år efter 1981-valget til 4,7 år efter 2013-valget (Kjær og Opstrup, 2017b). Men som Tabel 2 viser, er der stadig en række borgmestre, som ved deres indvalg i 2013 havde mange års borgmestererfaring som ballast (og alle med undtagelse af Anker Boye,

Tabel 2: De borgmestre, som ved deres genvalg efter kommunalvalget 2013 havde højst anciennitet som borgmester

Placering	Borgmester	Kommune	Borgmesteranciennitet i år
1	Steen Dahlstrøm	Middelfart	28
2	Hans Toft	Gentofte	21
3	Johnny Søtrup	Esbjerg	20
-	Hans Peter Geil	Haderslev	20
-	Erik Nielsen	Rødovre	20
-	Henrik Zimino	Tårnby	20
7	Anker Boye	Odense	16
8	Ole Bjørstorp	Ishøj	13
9	Ib Kristensen	Billund	12
-	Karin Søjberg Holst	Gladsaxe	12
-	Lars Krarup	Herning	12
-	Carsten Kissmeyer	Ikast-Brande	12
-	Mogens Gade	Jammerbugt	12
-	Erik Flyvholm	Lemvig	12
-	Iver Enevoldsen	Ringkøbing-Skjern	12
-	Egon Fræhr	Vejen	12

Kilde: Borgmesterarkivet (Kjær og Opstrup, 2017a).

der som omtalt stoppede 1. januar 2017, har i skrivende stund i 2017 oparbejdet yderligere fire års anciennitet).

At 16 borgmestre havde mindst tre perioder bag sig som borgmester, betyder omvendt, at 82 ikke havde det (heriblandt 37, som var helt nye i borgmesterstolen). Men ét er, hvor meget erfaring de genvalgte borgmestre har med sig ind i en ny valgperiode, noget andet er, hvor meget erfaring de ikke-genvalgte tager med sig ud fra borgmesterkontorerne. Tager de kun lidt erfaring med sig ud, er det en indikation af, at en del stopper efter kort tid (og altså inden de når at opbygge lang erfaring). I Tabel 3 er opgjort den gennemsnitlige borgmesteranciennitet, som de borgmestre, der ved hvert af valgene siden 1981 har forladt borgmesterposten, har haft med sig.

Tabel 3 viser først og fremmest en ganske høj grad af stabilitet. Der forsvinder politisk erfaring ved valgene, når nogle borgmestre enten frivilligt (ved ikke genopstille) eller ufrivilligt (ved ikke at blive genvalgt på posten) forlader posten (Hibbing, 1993: 111), men niveauet har ikke ændret sig de seneste årtier. I Tabel 3 er der foretaget en opdeling netop mellem de borgmestre, der selv har valgt ikke at genopstille, og dem, som er blevet fravalgt

i valg- og konstitueringsfasen. Og det viser sig, at erfaringen blandt dem, som selv vælger at sige stop, på ingen måde er faldet de seneste år. Når eksempelvis Mette Touborg og Christian Thygesen selv vælger at indstille deres borgmesterkarrierer efter henholdsvis knap syv og fire år, er det således ikke udtryk for en generel trend – det har i hvert fald ikke endnu i tiden til og med 2013-valget kunne spores i den gennemsnitlige erfaring, de frivilligt stoppende borgmestre har bag sig. At der på samme tid er højere udskiftningsrate på borgmesterkontorerne og et stabilt niveau for anciennitetstabet indikerer, at den øgede udskiftning rammer nye borgmestre mere end erfarne (se også Kjær, 2011).

En borgmester i sin bedste alder

En ting er borgmestrenes »politiske alder«, men en anden dimension i vurderingen af deres karrierer og karrieremønstre er deres fysiske alder. Er borgmester noget, man bliver i en sen alder, eller er det en karrierevej, man også kan komme ind på i en ung alder? Gruppen af borgmestre, som blev valgt i 2013, var i gennemsnit 52,7 år (Kjær og Opstrup, 2017b), og er altså ganske midaldrende, hvilket også gælder de menige kommunalpolitikere (Bhatti o.a., 2017) og udenlandske borg-

Tabel 3: Antal års borgmesteranciennitet blandt de borgmestre der stoppede ved valgene 1981-2013 (gennemsnit)

År	Ikke genopstillet	Genopstillet men ikke genvagt	I alt
1981	11,3	6,8	9,7
1985	12,7	8,5	10,9
1989	11,8	6,8	9,3
1993	12,1	6,1	8,7
1997	11,7	7,3	9,4
2001	13,4	6,9	10,5
2005	11,0	6,9	7,8
2009	10,4	12,4	11,8
2013	14,2	8,0	9,8

Kilde: Borgmesterarkivet (Kjær og Opstrup, 2017a).

mestre (Murphy, 1980; Steyvers og Reynaert, 2006).

Der findes kun dækkende aldersoplysninger på borgmestrene fra kommunalvalget i 1993 og frem – disse er anvendt i Tabel 4 til at belyse borgmestrenes alder ved såvel starten som slutningen på deres periode som borgmester. Således er afrapporteret dels gennemsnitsalderen blandt førstegangsborgmestrene ved de enkelte valg, dels gennemsnitsalderen blandt de borgmestre, der stopper som borgmestre ved hvert af valgene (igen opdelt på, om de stopper frivilligt eller ufrivilligt).

Der er her kun tale om seks valg over en tyveårig periode, men selv om der ikke er sket dramatiske ændringer, så er der alligevel svage tegn på, at borgmestrene er blevet lidt yngre, første gang de tiltræder som borgmester. Og lidt ældre, når de stopper. Dvs. de som selv siger stop, er blevet lidt yngre, mens det er dem, som bliver stoppet af vælgerne eller kollegerne i kommunalbestyrelserne, der er blevet ældre.

Forbindelsen til Folketinget

I indkredsningen af borgmestrenes karrierer skal man imidlertid passe på med kun at hæfte sig ved deres »interne« politiske karriere – der eksisterer også en »ekstern« politisk karriere (Hibbing, 1993). Nytiltrådte borgmestre er jo ikke nødvendigvis helt politisk

uerfarne – selvom de ikke har forudgående borgmestererfaring, kan de jo have været medlem af Folketinget og dermed have politisk erfaring derfra. Da socialdemokratiets Frank Jensen efter kommunalvalget i 2009 overtog overborgmesterposten i Københavns Kommune, var han ny som borgmester, men jo på ingen måde ny som politiker, da han havde siddet i Folketinget fra 1987 til 2007 og i syv af årene været henholdsvis forsknings- og justitsminister. På tilsvarende vis gælder det de borgmestre, der stopper som borgmestre – de kan jo efterfølgende gøre karriere i Folketinget. Da Søren Pape Poulsen i september 2014 forlod borgmesterposten i Viborg Kommune, var det jo ikke for at forlade politik, men for at blive formand for sit parti Det Konservative Folkeparti og senere i 2015 medlem af Folketinget (og i 2016 tillige justitsminister).

En folketingskarriere kan imidlertid ikke kun ligge forud eller efter en borgmesterkarriere – den tredje logiske mulighed er, at de to karrierer overlapper. Eksempelvis var Peter Brixtofte i perioden 1990-2002 både borgmester i Farum (hvor han var blevet borgmester i 1986) og medlem af Folketinget for Venstre (sad i Folketinget i perioderne 1973-77, 1979-81 og 1990-2005). Denne måde at akkumulere politiske poster, så man sidder i flere politiske forsamlinger samtidigt, kaldes ofte *cumul de mandats*, og eksempelvis

Tabel 4: Gennemsnitsalder blandt førstegangsborgmestre og stoppende borgmestre (opdelt efter, om stop skyldes manglende genopstilling eller manglende genvalg). Pct.

År	Førstegangs-borgmestre	Ikke genopstillet	Genopstillet men ikke genvalgt	I alt stoppende borgmestre
1993	49,6	61,9	54,9	57,9
1997	50,7	61,2	56,5	58,7
2001	49,5	62,3	56,5	59,7
2005	50,9	61,8	56,0	57,3
2009	47,7	63,7	59,0	60,4
2013	48,3	60,6	59,4	59,8

Kilde: Borgmesterarkivet (Kjær og Opstrup, 2017a).

sidder hver fjerde ungarnske og hver sjette franske borgmester samtidig i deres nationale parlament (Kjær, 2006: 85).

Ser man på et givet tidspunkt på landets borgmestere, kan de således tidligere have siddet i Folketinget, sidde der ved siden af borgmesterposten eller på et senere tidspunkt komme til at sidde der. Nu er det jo af gode grunde ikke helt let at vide, hvor mange af de senest valgte borgmestere der på et tidspunkt måtte blive valgt til Folketinget – at Søren Pape Poulsen er den eneste indtil videre, betyder ikke, at andre ikke kan følge trop. Vi er gået tilbage til det år, vi i flere af artiklens andre analyser har brugt som startår, nemlig 1981, og fulgt de 275 borgmestere fra dengang for at se, hvor mange der sidenhen kom i Folketinget. Og vi har også taget kohorten af borgmestere fra valget midt imellem 1981 og 2013, nemlig 1997, ud og undersøgt deres folketingskarrierer. Resultaterne af denne meget simple sammentælling findes i Tabel 5.

Selv på baggrund af dette trods alt begrænsede datamateriale kan der peges på en række observationer. Helt overordnet ser borgmesterkarrieren i Danmark ud til at være ganske uforbundet med en folketingskarriere. For langt de fleste borgmestere er jobbet som borgmester en karriere i sig selv og ikke forbundet til en landspolitisk karriere. Akkumuleringen af poster (borgmesterpost og sæde i Folketinget) er ganske sjælden – mens Brixtofte i

1997 sad begge steder, var der efter valget i 2013 ikke nogle borgmestere med denne type af dobbeltmandater. Det skyldes ikke mindst, at de to siddende folketingspolitikere, der rent faktisk efter 2013-valget opnåede en borgmesterpost, nemlig Socialdemokratiets Jacob Bjerregaard i Fredericia Kommune og den konservative Benedicte Kiær i Helsingør Kommune, som konsekvens heraf begge nedlagde deres folketingshverv, samme dag som de startede i borgmesterjobbet.

Når dette er sagt, så kan der spores svage tegn på, at de to karrieresystemer er ved at blive lidt mere forbundne. Det er naturligvis som sagt for tidligt at vurdere, om Søren Pape Poulsen på et tidspunkt måtte få følge af andre af de efter det seneste kommunalvalg i 2013 valgte borgmestere i Folketinget. Men det ses af Tabel 5, at der nu er flere borgmestere end tidligere med en forudgående folketingskarriere – det er fortsat kun syv af borgmestrene, men det er relativt set en del flere end på de to tidligere nedslagstidspunkter. Hvorvidt dette har noget at gøre med reduktionen i antallet af kommuner i forbindelse med Strukturreformen i 2007, kan ikke afgøres på denne baggrund, men en borgmesterpost er jo nok ikke med kommunernes nye større størrelse blevet mindre politisk interessant end tidligere (om end de to nævnte eksempler fra Fredericia og Helsingør begge stammer fra kommuner, der ikke var involveret i en sammenlægning).

Tabel 5: Andelen af borgmestere valgt (genvalgt eller nyvalgt) i 1981, 1997 og 2013 som før, under eller efter havde, har eller har haft en folketingskarriere

	1981	1997	2013
Tidligere siddet i Folketinget	1,8	2,3	7,2
Samtidig sæde i Folketinget	0,0	0,4	0,0
Er senere kommet i Folketinget	2,6	3,1	(1,0)
Har aldrig siddet i Folketinget	95,6	94,2	(91,8)
I alt (N=)	100,0 (N=275)	100 (N=275)	100 (N=98)

Kilde: Borgmesterarkivet (Kjær og Opstrup, 2017a) og Folketingsarkivet (Kjær og Pedersen, 2004).

Livstidsstilling eller trædesten?

Borgmesterjobbet er på alle måder en usædvanlig beskæftigelse. Og i karrieremæssig henseende et job, der ikke bare for de enkelte borgmestre kan give anledning til vanskelige overvejelser, men også analysemæssigt kan være vanskeligt at få hånd om, da der også kan ligge et væsentligt element af politisk taktik i som borgmester at udtale sig om sine egne politiske fremtidsplaner. Udvalgte dimensioner af borgmestrenes karrierer er i denne artikel blevet beskrevet ved hjælp af data omkring deres indtræden og udtræden af borgmesterkontorerne, og det er naturligvis kun nogle af brikkerne til forståelsen af borgmesterkarriererne (for supplerende dimensioner se Berg og Kjær, 2005; Berg og Kjær, 2007a; Kjær og Opstrup, 2017b).

Om de siddende borgmestre har artiklen vist, at 42 procent af dem vandt posten efter ikke at have været borgmester i forrige valgperiode. Der er således en forholdsvis stor udskiftning på borgmesterkontorerne, hvilket – hvis borgmesterposten ses som en karrierestilling – resulterer i en betydelig jobusikkerhed for borgmestre, eftersom »ansættelseskontrakten« skal genforhandles hvert fjerde år først med vælgerne og sidenhen byrådskollegaerne. De, der ved det seneste valg måtte forlade borgmesterposten, havde i gennemsnit haft posten i 10 år – det er for øjeblikket længden på den gennemsnitlige borgmesterkarriere. De borgmestre, der i 2013 blev valgt som borgmestre for første gang, var i gennemsnit 48 år, mens gennemsnitsalderen blandt de borgmestre, som forlod posten, var 60 år. Endelig er det påvist, at en karriere som borgmester ikke er specielt forbundet med en politisk karriere i Folketinget – blandt de 98 borgmestre har kun syv tidligere haft sæde i landets parlament, og kun én har undervejs skiftet borgmesterposten ud med en landspolitisk karriere (om end flere naturligvis kan nå at komme til).

Ved at trække på oplysninger om borgmestre-

ne tilbage i tid er det imidlertid også muligt på baggrund af artiklen at vurdere om dette billede af borgmestrene har ændret sig på det seneste. Her viser det sig, at der er kommet en større udskiftningsrate, og at borgmesterposten er blevet en mere usikker karrierevej. Det afspejler sig imidlertid endnu ikke i, at borgmestrene forlader posten med mindre borgmestererfaring end tidligere. Og de er i gennemsnit kun blevet lidt yngre, når de forlader borgmesterjobbet. Det er for tidligt at vurdere, hvorvidt de nævnte eksempler som Touborg og Thygesen er første tegn på, at borgmesterposterne i højere grad vil blive trædesten frem for livstidsstillinger, men det er ikke en udvikling, som endnu er slået igennem.

Det er også endnu for tidligt endeligt at konkludere på, om borgmesterkarrierer og folketingskarrierer er på vej til at blive mere forbundne, men det er værd at lægge mærke til, at der ved 2013-valget blev valgt procentuelt flere borgmestre med erfaring fra Folketinget end tidligere. Det er stadig kun et lille mindretal af borgmestrene, som har politisk erfaring fra Folketinget, men det bliver interessant at følge, om den stigende forbundethed vil fortsætte. Det lykkedes ved kommunalvalget i 2013 ikke Dansk Folkeparti at erobre nogle borgmesterposter, men de steder, hvor de var tættest på, havde de spidskandidater, som sad (og sidder) i Folketinget (Kjær og Opstrup, 2017b). Og det bliver interessant at se, om de nu efter Strukturreformen større kommuner generelt bliver mere politisk attraktive for medlemmer af Folketinget, så der vil komme flere, der ligesom de nævnte Jacob Bjerregaard og Benedicte Kiær vil søge hjem til en borgmesterpost. Tidligere har den slags karriereskift ellers mest haft præg af en politisk retrætestilling efter f.eks. tabte interne partipolitiske magtkampe som i eksemplerne Frank Jensen og Peter Brixtofte.

Beskrivelsen af borgmestrenes karrierer åbner også for en række mere normative diskussio-

ner. Hvordan skal eksempelvis den større udskiftningsrate på borgmesterposterne vurderes? På den ene side går der jo værdifuld erfaring tabt, ligesom mere langsigtede politiske projekter af nye borgmestre bliver fravalgt til fordel for mere kortsigtede, hvis de opfatter, at karrierevejen er blevet mindre sikker. På den anden side kan netop cirkulationen af de politiske ledere være udtryk for, at der tilføres nyt ledelsesmæssigt blod, og at de indbyggede fordele, den siddende borgmester kan have i forhold til udfordrerens (se de såkaldte incumbency effects), ikke er alt for store, og at der derfor er en sund åbenhed i den politiske elites poster (Kjær og Pedersen 2004).

Der resterer også i den offentlige debat en normativ diskussion af, om borgmesterposten bør ses som en livstidsstilling eller en trædesten. Ønsker man den form for politisk professionalisering, der ligger i, at borgmester er noget, man er i ganske mange år? Eller ønsker man sig den form for ledelsesmæssig professionalisering, der ligger i, at borgmester er en ledelsesmæssig position, man påtager sig før og efter andre ledelsesmæssige jobs? Det vil også kunne have stor betydning for, hvilke personer der finder en borgmesterpost interessant.

Det bliver interessant at følge disse diskussioner, men det bliver ikke mindst interessant at følge, om det er diskussioner, som vil blive taget op i valgkampene. Vil vælgerne i stigende grad bede borgmestre og borgmestercandidater om i valgkampene eksplicit at forholde sig til deres egne politiske karriereplaner? Det kan gælde i forhold til de lidt ældre og meget rutinerede borgmestre, hvor der kan være vælgere, som allerede på forhånd ønsker at vide, om disse borgmestre ønsker at overlade roret til en yngre kronprins i løbet af valgperioden. Og det kan ikke mindst gælde i forhold til yngre og mindre rutinerede borgmestre, hvor der kan være vælgere, som ønsker at vide, om man kan se frem til, at de stiller sig til rådighed i få eller mange valg-

perioder. Der bliver nok i givet fald mere tale om et diskussionsemne end en afklaring – for nuværende er det sikkert de færreste borgmestre, som ønsker at gå ind i en valgkamp med en selvproklameret udløbsdato på deres lederskab. Men vi ved selvfølgelig ikke, om vælgerne på et tidspunkt måtte begynde at ønske sig netop den slags klare udmeldinger og dens slags borgmestre, som kommer med dem.

Referencer

- BEK 1530 (2016), *Bekendtgørelse om vederlag, diæter, pension m.v. for varetagelsen af kommunale hverv af 9. december 2016*.
- Berg, Rikke og Ulrik Kjær (2005), *Den danske borgmester*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Berg, Rikke og Ulrik Kjær (2007a), »Hvem har borgmesterkæderne på?« i Roger Buch og Jørgen Elklit, red., *Nye kommunalvalg? Kontinuitet og forandring ved valget i 2005*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 225-49.
- Berg, Rikke og Ulrik Kjær (2007b), *Lokalt politisk lederskab*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bhatti, Yosef, Kasper Møller Hansen og Ulrik Kjær (2017), »Ligner kommunalpolitikere deres vælgere?« i Jørgen Elklit, Christian Elmelund-Præstekær og Ulrik Kjær, red., *KV13 – Analyser af kommunalvalget 2013*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 221-48.
- Bhatti, Yosef, Ulf Hjelmar og Lene Holm Pedersen (2016), *Arbejdsvilkår for fuldtidspolitikere*, København: KORA.
- Elklit, Jørgen, Sune Welling Hansen og Robert Klemmensen (2017), »Kommunale konstitueringskoalitioner: Spiller 'kernekoalitioner' alligevel den centrale rolle?« i Jørgen Elklit, Christian Elmelund-Præstekær og Ulrik Kjær, red., *KV13 – Analyser af kommunalvalget 2013*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 305-322.
- Hibbing, John R. (1993), »The Career Paths of Members of Congress« i Shirley Williams og Edward L. Lascher, red., *Ambition and beyond - Career Paths of American Politicians*, Berkeley: Institute of Governmental Studies Press, pp. 109-138.
- Kjær, Ulrik (2006), »The Mayor's Political Career«, i Henry Bäck, Hubert Heinelt og Annick Magnier, red., *The European Mayor - Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*, Wiesbaden: VS Verlag, pp. 75-98.

- Kjær, Ulrik (2011), »The Depth of Parliamentary Elite Circulation: Long-Term Trends and Critical Elections in Denmark«, *Comparative Sociology*, 10(6): 873-86.
- Kjær, Ulrik (2012), *Borgmesterledelse – om at løbe mellem broen og maskinrummet og om kunsten at sidde for bordenden ved et rundt bord*, København: KL.
- Kjær, Ulrik og Mogens N. Pedersen (2004), *De danske folketingsmedlemmer – en parlamentarisk elite og dens rekruttering, cirkulation og transformation 1849-2001*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kjær, Ulrik og Niels Opstrup (2017a), *De danske borgmestre 1970-2017*, Kommunalpolitiske studier, Odense: Det samfundsvidenskabelige Fakultet, Syddansk Universitet.
- Kjær, Ulrik og Niels Opstrup (2017b), »Borgmesterpartierne og borgmestrene«, i Jørgen Elklit, Christian Elmelund-Præstekær og Ulrik Kjær, red., *KV13 – Analyser af kommunalvalget 2013*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 323-41.
- Larsen, Martin Vinæs og Asmus Leth Olsen (2017), »Hvem kan forudsige, hvem der bliver borgmester? Modellernes dumhed, massens klogskab?«, i Jørgen Elklit, Christian Elmelund-Præstekær og Ulrik Kjær, red., *KV13 – Analyser af kommunalvalget 2013*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 291-304.
- Madsen, Carsten Lê og Ulrik Kjær (2015), *De sidste sande amatører – kommunalpolitikere og deres rolle i det lokale demokrati*, København: Gyldendal.
- Murphy, Russell D. (1980), »Whither the Mayors – A Note on Mayoral Careers«, *Journal of Politics*, 42: 277-90.
- Ruchelman, Leonard (1970), *Political Careers – Recruitment Through the Legislature*, Rutherford: Fairleigh Dickinson University Press.
- Schlesinger, Joseph A. (1991), *Political Parties and the Winning of Office*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Steyvers, Kristof og Herwig Reynaert (2006), »From the Few are Chosen the Few ... On the Social Background of European Mayors« i Henry Bäck, Hubert Heinelt og Annick Magnier, red., *The European Mayor - Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*, Wiesbaden: VS Verlag, pp. 43-74.
- Weber, Max (1919/1946), »Politics as a Vocation« i Hans Gerth og C. Wright Mills, red., *From Max Weber: Essays in Sociology*, New York: Oxford University Press.

Hvis statsministeren misrøgter sit embede

Tim Knudsen, professor emeritus i statskundskab, tk@ifs.ku.dk

Peter Heyn Nielsen, cand.scient.pol., forfatter og adjunkt, pehn@ucc.dk

Poul Smidt, journalist, forfatter og cand.jur., PoulSmidt@hotmail.dk

Der kan tænkes mange grunde til, at en statsminister misrøgter sit arbejde. Der kan også tænkes mange måder at misrøgte det på. I dansk sammenhæng har der været formodninger om, at et par statsministre havde sindslidelser, der gik ud over deres arbejde. Det nyeste eksempel er Viggo Kampmann. Artiklen peger på, at der dog ikke er fundet lægelig dokumentation for en sindslidelse i statsministertiden. Desuden viser en dag til dag-rekonstruktion af hans arbejde i den mest kritiske periode i sensommeren 1961, at han arbejdede mere og bedre, end man umiddelbart skulle vente af en formodet syg mand. Men der var dog bekymrende uregelmæssigheder i Kampmanns embedsførelse, som blev holdt skjult for offentligheden, og som heller ikke blev håndteret af departementschefen. Artiklen anbefaler, at Statsministeriet med departementschefen i spidsen ruster sig til at håndtere eventuelle fremtidige kriser i forbindelse med statsministerens embedsudøvelse.

Ud af Danmarks hidtil 41 statsministre har to været formodet ramt af sindslidelsen manio-depressivitet (bipolær lidelse). Den første er D.G. Monrad under den skæbnesvangre krig i 1864. Et århundrede efter mandens død har en psykiater hævdet, at D.G. Monrads adfærd blandt andet under det ekstreme pres under krigen i 1864 viste, at han var manio-depressiv (Schioldan-Nielsen, 1983). Billedet af en sindssyg og ansvarsløs Monrad blev tilmed drevet langt ud over kendsgerningerne i TV-serien om 1864 fra 2014. Den anden angive-

ligt manio-depressive statsminister var Viggo Kampmann (1960-62). I det sidste tilfælde under den nugældende grundlov og institutionelle forhold, som ikke er så langt fra nutidens. Kampmanns case er derfor velegnet til at undersøge, hvilke institutionelle sikringer der er mod, at indehaveren af Danmarks mest magtfulde politiske post vanrøgter sit embede.

Statsminister på afveje

I en periode i sommeren 1961 arbejdede statsminister Viggo Kampmann ikke driftssikkert. Kun få vidste dengang, at Danmarks statsminister arbejdede uregelmæssigt, ikke var let at komme i kontakt med og tilmed uden videre ville rejse til Finland, tilsyneladende på grund af yngre finsk kvinde. Efterhånden gik fortællingen om Kampmanns usædvanlige adfærd i denne periode fra mund til mund og blev en almindeligt kendt historie. Historien har sammen med andre historier af anekdotisk karakter tegnet et billede af, at Kampmann ved siden af sit politikerliv førte et udsvævende liv. Med årene er der knyttet en fortælling om, at Kampmann var manio-depressiv, til historien. Forfatterne til denne artikel har hørt mundtlige vandreanekdoter om Kampmanns formodet udsvævende liv, som trodser enhver fantasi – og som vi ikke vil gengive, fordi de er helt ubekræftede.

Historien om »vulkanturen« i 1961 har bund i virkeligheden, men den er med tiden blevet pustet op til en myte, som er hvermandseje. Måske som en munter folkekomedie, der appellerer til det danske grin, eller som en forargelig historie, der bekræfter folks værste forestillinger om politikere, der skejer ansvaretsløst ud. Historien er bredt ud til at karakterisere Kampmanns politiske virke i en længere, ikke nærmere specificeret periode. Udokumenterede påstande om indlæggelser på den lukkede afdeling, som ikke er placeret nærmere tidsmæssigt, er blot et eksempel på, at Kampmanns formodede sygdom kom til fylde uforholdsmæssigt meget i billedet af Kampmann. Det er svært at forstå, at journalist Kaare R. Skou har skrevet: »I perioder var han simpelthen spærret inde på Kommunehospitalets psykiatriske afdeling« (Skou, 2008: 500). For Skou nævner ikke, at det var *efter* Kampmanns tid som statsminister og efterlader indtrykket af, at Kampmann tilmed flere gange var indlagt på en lukket afdeling, mens han var statsministeren. Andre har påstået, at Viggo Kampmann regerede Danmark fra den lukkede afdeling. Det er påvist som usandt (Smidt, 2016: 437ff.).

Poul Smidt har i sin Kampmann-biografi rejst spørgsmålet om, hvem der skal stoppe en statsminister, som ikke selv kan se, at han er indisponeret. Men han har ikke besvaret spørgsmålet i biografien. Han har heller ikke fremlagt lægelig dokumentation for, at Kampmann var syg. Og han har heller ikke foretaget en dag til dag-kortlægning af Kampmanns færd i den omdiskuterede periode. Inden vi når frem til at diskutere, hvad der kan gøres, hvis en statsminister ikke er i stand til at passe sit arbejde tilfredsstillende, behandler vi derfor med Poul Smidts medvirken følgende spørgsmål:

- Selv om det afgørende er, om en statsminister forsømmer sit arbejde, og ikke, hvorfor han eventuelt ikke gør det, mener vi, at de mange forestillinger om Kamp-

manns sind berettiger en indledende undersøgelse af, med hvilken sikkerhed det kan fastslås, at Kampmann var syg.

- Men vigtigere er det at belyse, i hvilket omfang Kampmann i den angivelige sygdomsperiode forsømte sit arbejde.
- Hvad gjorde omgivelserne i anledning af statsministerens formodede sygdom?

Et liv på vulkaner

Kan selv de dygtigste psykiatere altid usvigeligt sikkert diagnosticere og forklare, hvad der sker, når det kan se ud, som om det komplicerede menneskelige sind brister? Og kan de endog gøre det uden en direkte undersøgelse og måske længe efter menneskets død? Vi kan dog med en vis sikkerhed sige, at allerede i sin tid som finansminister (1950 og igen 1953 til 1960) tog Viggo Kampmann »vulkanture«, som statsminister H.C. Hansen kaldte det, når Kampmann forsvandt. I kortere, ikke nærmere præciserede perioder kunne han overgive sig helt til alkohol og festligt lag.

Viggo Kampmanns vulkanture var ikke voldsomme og mere langvarige end, at H.C. Hansen hellere levede med dem end, at han undværede sin idérige finansminister. H.C. Hansen var med sin affindelse med »vulkanture« med til at legitimere, at Kampmann lejlighedsvist fik lov til at stikke af fra det hele et par dage. Det blev accepteret, at blandt andre mindre ministersekretæren og ministerchaufføren bidrog til at holde »vulkanturene« skjult i stedet for at gøre noget ved dem. Denne trafik var også kendt af topembedsmanden i Finansministeriet, Erik Ib Schmidt, der var en god ven af Kampmann (Schmidt, 1993: 238).

Nemt var det ikke for fru Eva Kampmann. En historie er viderebragt af datteren Dorrit Kampmann: »I 1957, da min far havde en af sine manier, søgte min mor hjælp hos statsminister H.C. Hansen. Hun sagde, at hun ville skilles fra Viggo, men H.C. slog i bordet

og sagde, at sådan noget gjorde en socialdemokratisk minister ikke, hvorfor hun bare havde at finde sig i ham og prøve at forhindre ham i at lave ulykker. Så længe han passede sit arbejde, var det blot et privat anliggende« (Gerlach, 2001). I 1957 var Dorrit 11 år. Dorrits opfattelse af, at Kampmanns i 1957 var manisk, er en efterrationalisering, for først i 1961 fik Eva Kampmann den formodning, at hendes mand var manisk.

Da statsminister H.C. Hansen døde i 1960 og blev efterfulgt af Viggo Kampmann, var chefens bremse på Viggo Kampmann væk. 1960 gik godt, men i foråret 1961 klarede Kampmann nogle hemmelige landbrugsforhandlinger rigtig dårligt. Det var et led i en ophedet overenskomstsituation, hvor landbrugets arbejdsgivere, der på den tid endnu beskæftigede mange, krævede statslig kompensation for at give lønforbedringer. Kampmann gav mere efter for landbruget end nødvendigt, og han løj groft på et ministermøde og var helt igennem illoyal over for regeringspartnern, Det Radikale Venstre, og ikke mindst den radikale landbrugsminister Karl Skytte. Kampmann måtte vide, at han gennem forhandlingsforløbet og dets resultat underminerede sin stilling, fordi det måtte skabe mistillid til ham. Analysen af forhandlingsforløbet får Poul Smidt til at vurdere, at Kampmann her handlede helt uden for normal adfærd. Smidt nævner den mulighed, at Kampmann forestillede sig at være tilbage i besættelsestiden, for forhandlingerne var henlagt til en adresse, hvor der også havde været ført hemmelige forhandlinger under besættelsestiden (Thomsen, 1994; Smidt, 2016: 287 ff.). Om Kampmann virkelig havde en vrangforestilling i maj 1961, lader sig dog ikke fastslå. Han kan også være ramt af panik ved tanken om store konflikter på arbejdsmarkedet. Men mere uregelmæssighed fulgte i august 1961, da Kampmann gik på en »vulkantur«.

Vulkanturen i eftersommeren 1961

Den første længere beretning om vulkanturen

i 1961 kom fra hans ministersekretær Helge Hjortdal. Hjortdals beretning er meget upræcis (Hjortdal, 1999). Den er først nedskrevet 38 år efter. Med risiko for at erindringsforskydninger og mange års privat anekdotefortælling har sat sig i Hjortdals hukommelse. Hjortdal har desuden ved at udelade visse enkeltheder forsøgt at fortælle den med en vis diskretion. Virkningen er bare, at det så meget mere giver plads til fantasier om udsvævelser og grov forsømmelse af statsministerembedet. Det følgende er et sammendrag af Hjortdals beretning suppleret med senere oplysninger, som især stammer fra Poul Smidts Kampmann-biografi (Smidt, 2016).

Hjortdals historie begynder folkekomedieagtigt i august 1961. Statsministeren mødte efter ferien ikke frem i Statsministeriet som forventet, og ministersekretæren kunne ikke finde ham. Hvilken dato der er tale om, skrev Hjortdal ikke i sin beretning, men det må være mandag den 7. august 1961. Kampmann havde i de første dage i august været i København og i Sverige i forbindelse med ansøgningen om dansk optagelse i Fællesmarkedet. Han vendte ikke tilbage til Fanø. Skoleferien for Kampmanns børn sluttede først den 14. august. Fru Kampmann var den 7. august på Fanø.

Ministersekretæren påstår, at han måtte ringe til telefondamen i Sønderho. Telefondamen åbnede vinduet og råbte over til Kampmanns nærliggende sommerhus. Ifølge Hjortdal. Men allerede her skaber Hjortdal tvivl om sin troværdighed. For der var blevet installeret telefon i sommerhuset året før. Eva Kampmann tog telefonen og fortalte, at hendes mand ikke var kommet tilbage fra en tur til København. Hun havde ventet ham tilbage fredag aften (den 4. august). Hun vidste ikke, hvor han var.

Først på fjerdedagen dukkede Kampmann op i ministeriet, forstår vi på Hjortdal. Fjerdedagen er den 10. august. Dagen før var

den første danske ansøgning om optagelse i Fællesmarkedet sendt af sted. I flere uger dukkede Kampmann kun uregelmæssigt op i Statsministeriet uden nærmere forklaring på sine udeblivelser. Hjortdals beretning er meget upræcis med hensyn til omfanget af Kampmanns udeblivelser. Men der opstod rygter og sladder om, at han turede rundt i Københavns natteliv.¹ Journalister kom på sporet af statsministerens usædvanlige færden. Fra Poul Smidt og andre kilder ved vi, at det særlig gjaldt Ekstra Bladets Bent Juhl.

Ministersekretær Hjortdal forklarede på et ikke nærmere angivet tidspunkt statsministeren, at han for sin egen skyld for enhver pris måtte komme hver tirsdag kl. 9,30 for at forberede det efterfølgende ministermøde kl. 10. Ellers ville en journalist (Bent Juhl) skrive om ham. »Forberede« ministermøder, der endnu på den tid tog vigtige beslutninger, på mindre end en halv time? Det krævede en statsminister, der var hurtig i hovedet. Det var Kampmann.

Statsministeren kom kl. 9,30 en tirsdag. Hjortdal skriver ikke hvilken tirsdag. Viggo Kampmann lignede ikke en statsminister. Ministersekretæren gav ham en ren skjorte og lidt vand i ansigtet. Kampmann fandt dette forsøg på at få ham bragt i nærheden af statsministerklassen morsomt: »Man kan godt mærke, at du er vant til at vaske børn derhjemme«, fnisede han. Ministermødematerialet blev gennemgået i rekordfart, hvorefter Kampmann gik til ministermødet med et venligt »godmorgen« til journalist Bent Juhl, der kontrollerede, at alt gik, som det skulle. Juhl gik derfra med uforrettet sag. Straks efter ministermødet var Kampmann væk igen.

Sådan gik angiveligt nogen tid. Ministersekretær Hjortdal og ministerchauffør Jessen havde problemer med at dække over Kampmann over for ministre, embedsmænd og offentligheden.

Ministersekretæren har fortalt, at han sad på egen hånd og ekspederede blandt andet sager om udnævnelser af både generaler og gejstlige. Han løj over for fagministrene om, at statsministeren var enig med dem, når de indstillede en person til en stilling. Det blev de glade for at høre. Med mellemrum kørte Kampmanns diskrete og loyale chauffør statsministeren til et møde her eller der (Smidt, 2016: 306 f.).

Helge Hjortdal: »I Kampmanns omgangskreds i disse uger befandt sig nogle finske personer, og det var tilsyneladende Kampmanns agt ved passende lejlighed at lette sig for det arbejdspress, han havde været udsat for i sin statsministerperiode« (Hjortdal, 1999: 169f). Ministersekretæren mener altså, at der var tale om »at lette sig« for statsministerens arbejdspress.

De »finske personer«, som Hjortdal her med diskret mangel på præcision omtaler, har andre kaldt »to glade finske damer« (Falbert og Ingemann, 2011: 119). Især en »glad dame« ved navn Maria K., som hun kaldes i Poul Smidts Kampmann-biografi. Hende havde Kampmann ifølge Smidt mødt, da han i starten af 1961 var til konference for de europæiske socialdemokratier i Schweiz. Senere på året kom den unge Maria K. til Danmark og genså Kampmann. Man overvejede i efterretningstjenesten, om Maria K. var en spion, der måske endda havde et forhold til en anden nordisk politiker sideløbende med et forhold til Kampmann. Det blev dog ikke dokumenteret, at hun var spion (Smidt, 2016).

Vi følger Hjortdals beretning lidt endnu: En regeringsomdannelselse i september 1961 skulle markeres ved en afskedsmiddag for to afgående radikale ministre, Jørgen Jørgensen og Bertel Dahlgaard, på restaurant Josty den 4. september. Værtsparet var statsministeren og fru Eva Kampmann. Men det lykkedes kun med største besvær at få bragt Viggo og Eva Kampmann til restauranten (Kaarsted, 1992:

218). Vi kan til Hjortdals fortælling nu føje, at Kampmann måtte hentes hos Maria K. og bringes hjem til Eva. Det var svært at få den hårdtprøvede statsministerfrue overtalt til at deltage. Hun tog dog modstræbende med af hensyn til de to gamle radikale. Kampmann var modsat Eva i højt humør (Hjortdal, 1999: 173 f.). Statsministerparret kom et kvarter for sent.

Hjortdal skrev også, at Kampmann en dag indfandt sig »i Kastrup Lufthavn med henblik på at tage flyet til Helsingfors sammen med det finske selskab« (Hjortdal, 1999: 169 ff.). Datoen fremgår ikke af Hjortdals beretning, men det omtales før middagen i Josty. Det rigtige må dog være, at det var efter Josty, måske en dag eller to senere, fordi Maria K. nu var sendt til Finland. Men politimanden Christian Madsen, som under besættelsen og senere ofte havde arbejdet for Socialdemokratiet, holdt øje med Kampmann. Madsen slog alarm. Hjortdal instruerede den socialdemokratiske partisekretær Niels Matthiasen om at tage ud i lufthavnen og foreholde Kampmann, at han ikke måtte forlade Danmark uden kongens tilladelse. Ministre kan ikke uden videre rejse: Der skal være sørget for en vikar, og man skal kunne komme i kontakt med dem under en eventuel krise. Hjortdal forsikrede Matthiasen om, at der var en kerne i Kampmann, som ville lytte til fornuften og ansvars stemme. Hjortdal fik ret. Da Kampmann blev indhentet i lufthavnen, fik han af Matthiasen at vide, at han skulle have kongens rejsetilladelse. Viggo skal have slået sig på låret med knytnæven og sagt: »Kongen! Ærgerligt, dér var det sted, hvor det har svipset« (Hjortdal, 1999: 169).

Ministersekretæren holdt løbende kontakt med den plagede fru Kampmann. I hendes forståelse var Viggo manisk og følte sig som verdensmesteren, der kunne tåle alt og vidste alt. På et ikke nærmere præciseret tidspunkt lykkedes det familien at få kontakt med Kampmann og få ham indlagt diskret på

hospital. Om nogen læge overhovedet nåede at undersøge Kampmann nærmere, er tvivlsomt. For næste morgen var Kampmann forduftet. Datteren Dorrit Kampmann: »Han var væk en hel uge, hvor ingen vidste, hvor han var« (Gerlach, 2001). I al fald vidste Kampmanns nærmeste familie ikke rigtig, hvor han var. Dorrit Kampmanns udsagn giver ingen sikkerhed om, hvornår den kortvarige indlæggelse fandt sted. Hos Hjortdal nævnes den før Kampmanns forsøg på at stikke af til Finland (Hjortdal, 1999: 169). I sin biografi af Viggo Kampmann har Poul Smidt placeret den, efter at Maria K. er sendt hjem.

Smidt fortæller også, at Maria K. skal have modtaget 25.000 kr. fra en socialdemokratisk »cigarkasse« for at rejse og blive væk fra Kampmann (Smidt, 2016: 314). 25.000 kr. var et anseligt beløb dengang, hvor en arbejdsmand tjente omkring 250 kr. om ugen. Beløbet var altså tæt på to års arbejdsmandsløn. Blandt politifolk gik en historie om, at Maria havde sat sig til modværge, og den private udvisning havde ført til, at hendes hånd eller arm blev brækket (Smidt, 2016: 314).

Sammenfattende ser det ud til, at »vulkanturen« kan placeres i perioden efter sommerferien i 1961 til ind i september 1961. Den begynder antagelig den 7. august 1961 og synes at rinde ud efter middagen den 4. september og Kampmanns efterfølgende forsøg på at forsvinde til Finland.

På baggrund af Hjortdals og Poul Smidts arbejde kan vi se, at Kampmann gav anledning til fem manifeste eller potentielle problemer i forhold til statsministerembedet:

- 1) Hjortdal gav sig kritisabelt til at ekspedere embedsbesættelser på egen hånd. Her burde Hjortdal have gået til departementschefen med problemet. Departementschefen burde i så fald have bedt statsministeren om selv at ekspedere sagerne (Kamp-

mann viste sig jo trods alt lejlighedsvist i Statsministeriet).

- 2) Kampmann overholdt ikke reglen om at få kongelig tilladelse til at rejse ud af Danmark og orienterede heller ikke Statsministeriet på forhånd. Men Kampmann blev husket på forsømmelsen, og han rejste ikke.
- 3) Viggo og en alt andet end glad Eva Kampmann kom for sent til middagen på Josty. Et kvarter mere med ventende fotografer kunne have skabt en åbenlys skandale for statsministerembedet.
- 4) Statsministeriet kunne i et ikke nærmere angivet omfang ikke få kontakt med Viggo Kampmann.
- 5) Maria kunne have været spion. Eller en afpresser.

Var Kampmann syg og i så fald på hvilken måde?

Mange stats- eller regeringsledere har skejdet ud i alkohol og/eller kvinder. De søgte flugt og afspænding fra al den spænding, de levede i. Thorvald Stauning, Jens Otto Krag, Willy Brandt, John F. Kennedy, you name them. Robert Reich hed en arbejdsminister, da Bill Clinton var amerikansk præsident. Reich kunne ikke fatte, at Clinton satte sit præsidentembede på spil med en ung pige, Monica Lewinsky. Den eneste måde at forstå det på, mente Reich, var, at manden på toppen altid er fuldstændig alene, selv i forhold til sin kone. Ensomheden får ham til at søge bekræftelse og flugt hos en anden.²

En anden reaktion på presset på den ensomme mand på toppen så vi hos den norske statsminister Kjell-Magne Bondevik, der en morgen i 1998 vågnede og ikke orkede at stå ud af sin seng. Han var ramt af depression. Han ville straks gå af, men blev overtalt til at nøjes med en pause på 3½ uge.

Der er ingen grund til at betvivle, at Kampmann gennemlevede depressioner senere i sit liv, men i nærværende sammenhæng er det

vigtigt, at der ikke er uomtvistelige lægelige tegn på depression før, Kampmann var færdig som aktiv politiker.³ Primærkilderne til »diagnosen« manio-depressiv er Kampmann selv og Eva Kampmann. Viggo Kampmann koketterede selv med, at han var manio-depressiv. En mani eller blot uetisk adfærd kan efterfølgende give skyldfølelse. Det kan dulme samvittighedskvalerne at undskylde sig med sygdom.

Hjordtal fik fra Eva Kampmann det indtryk, at Kampmann var manio-depressiv uden depressioner! »Han var manio-depressiv og vist nok med det særlige karakteristikon, at der først og fremmest var tale om maniske perioder.« Denne diagnose skal Eva Kampmann i 1961 være nået til efter at have talt med et par psykiatere, der ikke havde talt direkte med Viggo (Hjordtal, 1999: 168 f.). Det kan selvsagt have været en trøst for hende, at ægteemandens utroskab antagelig skyldtes en sygdom. Men det ser ud som en »fjerndiagnosticering«, som siden et forsøg på at fjerndiagnosticere den amerikanske præsidentkandidat Barry Goldwater i 1964 anses som uetisk i amerikansk psykiatri. De danske læger har næppe heller nævnt det som andet end en mulighed i Kampmanns tilfælde.

Der kendes ingen beretninger fra andre om, at Kampmann havde haft egentlige depressioner. Embedsmanden Jens Christensen fulgte Kampmann tæt fra fyrrerne og helt frem til hans afgang som statsminister. Christensen mente, som Poul Smidt også har fremhævet det, at man senere *hævdede*, at Kampmann var manio-depressiv. »Jeg har kun oplevet ham som manisk. Hvis han nogensinde var depressiv, var det i hvert fald på et niveau, der svarede til det højeste aktivitetsniveau hos os andre« (Bendix m.fl., 2011: 8; Smidt, 2016: 316).

Kampmann er blevet kaldt et kuglelyn (Larsen, 2009). Det er træffende, også fordi der ikke findes en anerkendt videnskabelig for-

klaring på kuglelyn. Det særlige ved Kampmann var, at han i perioder arbejdede ualmindeligt intenst. I andre perioder gik han på »vulkantur«. Hans »vulkanture«, mens H.C. Hansen var statsminister, kan næppe have været mere end to-tre dage, ellers ville H.C. Hansen nok have reageret. Erik Ib Schmidt skriver netop om, at det kunne ske, at Kampmann tilbragte *et par døgn* i »Københavns underverden« (1993: 238). To-tre dage er ikke nok til en mani eller en depression. Var han en kvartalsdranker, der havde fået for vane at afreagere oven på meget intense arbejdsperioder med druk, eventuelt sex og en god del uansvarlig adfærd? Hjortdal var som nævnt inde på, at Kampmann flygtede fra det pres, som det er at være statsminister. Bagefter kunne det være bekvemt at undskylde sig med, at han jo var »syg«.

Mange maniske mennesker rammes af vrangforestillinger om, hvem de er, og hvordan virkeligheden er beskaffen. I ældre tider kunne de tro, at de var Napoleon. Pudsigt nok er det i vore dage ikke usædvanligt, at de tror, at de er ufejlbarlige statsministre. Men Kampmann var jo statsminister. Og i årevis havde han haft image som troldmanden, der løste problemer, som ingen andre kunne klare. Han var manden, der flere gange havde modtaget stående ovationer i den socialdemokratiske folketingsgruppe, han havde skaffet sit parti stemme- og medlemsfremgang. At han i hjemmet havde ladet falde bemærkninger om sin egen dygtighed, behøver ikke at være dokumentation for, at han var syg.

Der findes to slags manier, bipolar mani I og bipolar mani II, hypomani. Mani I er alvorligere end hypomani. Mani I kan omfatte psykotiske symptomer, såsom vrangforestillinger og hallucinationer. Mani I giver »væsentligt forringet livskvalitet. Den maniske person vil oftest blive indlagt på hospitalet på grund af sværhedsgraden af symptomerne.«⁴ Hypomani omfatter *ikke* psykotiske symptomer. Hypomani kan forstyrre den daglige livsfø-

relse i *let* grad. Kampmann passede for det meste sit arbejde. Deciderede vrangforestillinger findes ikke i kilderne om Kampmanns vulkantur. Der er heller ingen beretninger om den utålmodige aggressivitet, som kendetegner nogle maniske. Måske mest sandsynligt er det, at han var manisk i lettere grad. Han kan desuden have haft lyst til at flygte fra de mange pligter. Lysten kan have været understøttet af alkoholmisbrug – og for den sags skyld af forelskelse.

Viggo Kampmann var kun indlagt en enkelt nat. Var der behov for behandling og fik han den?

Uklarheden om Kampmanns behandling

Dorrit Kampmann: »Han begyndte dog at gå hos en psykiater, Estrid Ottesen, der hjalp os til at forstå, at han var syg. Men nogen egentlig behandling af sin manio-depressive sygdom fik han aldrig – og ville heller ikke have det. Han var på en måde glad for sine manier; han fortalte engang, at vi bare skulle vide, hvor morsomt det var at være manisk« (Gerlach, 2001: 5).

Dorrit Kampmann mente altså ikke, at Kampmann nogen sinde fik en egentlig behandling for manio-depressivitet. Psykiateren »hjalp« til gengæld familien med at forstå, at Kampmann var syg. At han var syg, var det mest socialt passende, som Eva Kampmann kunne klamre sig til og trøste sig med i den situation, nu han havde ydmyget hende ved at give efter for den unge Marias tiltrækningskraft. Og ved også at give efter for sin lyst til at stikke af fra det hele. Viggo gik ind på at søge behandling. Men var han seriøs? En morgen skal han være kommet fra en konsultation, og ifølge ministersekretær Hjortdal sagde han med et smil og et glimt i øjet: »Jeg tror aldrig, jeg får gjort ham normal« (Hjortdal, 1999: 171).

Psykiateren i denne anekdotiske fremstilling var ifølge Hjortdal en *mand*. Men Dorrit

Kampmann talte om en navngiven *kvindelig* psykiater. Det bidrager yderligere til usikkerhed, at Svend Auken har nævnt en anden kvindelig behandler end Estrid Ottesen, Aukens egen mor, Kirsten Auken, der var en kendt læge.⁵ Hukommelser og andenhåndsberetninger er usikre.

Var Kampmann tynget af ansvar og store forventninger? Sandsynligvis. Var han med sine 51 år i en alder, hvor mænd ofte har midtvejskriser? Ja! Giver midtvejskriser sig nogle gange udslag i, at mænd kaster sig over en yngre kvinde? Ja! Viste han tegn på at være manio-depressiv? Ingen har kendt til depressioner hos ham før efter hans ministertid. Var han manisk i 1961? Der kendes ingen lægefaglig dokumentation af det, og han blev ifølge datteren aldrig behandlet for det. Men Eva Kampmann troede på den forklaring, og fordi Viggo i al fald på skrømt gik ind på den forklaring på hans mangeårige alt andet end hensynsfulde adfærd over for sin hustru. Egentlige psykotiske symptomer kan ikke med sikkerhed findes beskrevet i kilderne. Men det er ikke uforståeligt, at et måske overanstrengt menneske med et hæsblæsende arbejde som statsminister (et embede, han aldrig havde ønsket) kan rammes psykisk. Sammen med et alt andet end harmonisk familieliv kunne det have givet en midtvejskrise. I form af hvad en psykiater måske ville kalde en hypomani.

Men det er slet ikke afgørende for den offentlige interesse, hvad der præcis var fat med Kampmann. Det afgørende er, om han passede sit arbejde. Ved læsning af Hjortdals beretning kan man komme til at tro, at det kneb voldsomt med det i 1961. Også Dorrit Kampmann mente det. Hun var i 1961 kun 15 år. Der er ingen tvivl om, at hun identificerede sig med sin mor og var vred på sin far, som hun senere afbrød forbindelsen med i flere år. Og hendes erindringer er først blevet nedskrevet årtier senere. Hun har husket perioden i 1961 som den første mani, »der rigtig

fik indflydelse på hans arbejde. Han mistede sin dømmekraft, og hans selvvurdering fik for fuld udblæsning« (Gerlach, 2001: 5).

Sådan var altså Dorrit Kampmanns erindring mange år efter. Men hvor meget forsømte Kampmann sit arbejde?

Arbejdede Kampmann?

Poul Smidt meget roste Kampmann-biografi, der udkom i 2016, bidrog som nævnt til at præcisere billedet af forløbet, men Smidt foretog ikke en dag til dag-kortlægning af Kampmanns færd i den kritiske periode, som synes at falde i august og et stykke ind i september 1961. Dermed heller ikke med en præcisering af, hvor galt det stod til. Derfor gives i det følgende nærmere indtryk af, hvad Kampmann foretog sig som statsminister og partiformand i denne periode på basis af indsamlede oplysninger.

Vi har fire kategorier af oplysninger om Kampmanns færd: 1) Oplysninger om aftaler, som stammer fra ministerkalenderen. Desuden er der oplysninger om aftaler i en særlig dag til dag-liste, som blev brugt i Statsministeriet. Endelig er der en aftaleliste til fru Kampmann. 2) Oplysninger fra aviser, der bekræfter Kampmanns tilstedeværelse ved nogle af de arrangementer og aftaler, som Statsministeriet har registreret. 3) Oplysninger, som alene kom i aviserne. 4) Ministerielle mødereferater, som angiver Kampmanns tilstedeværelse.

Med undtagelse af annonceringer om arrangementer, han skulle deltage i, giver aviserne information om hans faktiske færd. Det samme gælder oplysninger fra ministerielle mødereferater. Oplysningerne om de fleste af hans aftaler blev noteret i Statsministeriet, men det er ikke givet, at han altid holdt de planlagte aftaler. I nogle tilfælde viser avisomtaler eller mødereferater dog, at han gjorde det. Partisekretær Niels Matthiasen, som var den i partiet, der fulgte Kampmanns

færden tættest, kan i andre tilfælde have sørges for en erstatning ved politiske møder. Massiv udebliven fra aftaler må dog være utænkelig uden tydelige reaktioner i samtiden.

Her er så vores samlede billede af Kampmanns færden fra ultimo juli til ind i september 1961:

31. juli 1961 ministermøde, hvor det besluttedes at følge Storbritannien i forsøget på optaget i Fællesmarkedet. Derefter var Kampmann til møde i Udenrigspolitisk Nævn om samme emne.

1. august en række aftaler i Kampmanns kalender. Uden overstregninger.

2. august nordisk statsministermøde i Falkenberg i Sverige, hvor man drøftede de europæiske markedsspørgsmål sammen med de skandinaviske LO-ledere (Ritzau, 3. august 1961).

3. august ekstraordinært møde i Folketinget om ansøgningen til Fællesmarkedet. Kampmann ytrer sig. Udenrigsminister Jens Otto Krag fremlægger regeringens redegørelse. Desuden møde i regeringens økonomiudvalg.⁶

4. august fortsat debat i Folketinget. Ikke helt sikkert om Kampmann var til stede, han tager ikke ordet. Men det virker usandsynligt, at han ikke var der, når emnet var så stort. Det er et yderligere indicium på hans tilstedeværelse, at Jens Otto Krag den 5. august skriver i sin dagbog, at Kampmann takkede ham for indsatsen i forbindelse med Fællesmarkedet. »Og jeg tror, han mente det«, føjede Krag til (Smidt, 2016: 302).

7. august interviewes Kampmann om cirkus-skat. Udtalelsen refereres dagen efter (Ny Dag).

8. august sender Kampmann ifølge flere aviser dagen efter et lykønskningstelegram til den sovjetiske, leder Nikita Krushev. (Russerne har fået en mand i rummet) (Ny Dag, 9. august 1961).

11. august 1961 møde i regeringens økonomiudvalg.⁷ Kampmann blev samtidig genvalgt som bestyrelsesmedlem i Fonden Sønderho for lokalområdet på Fanø, hvor Julius Bomholt var næstformand og ordstyrer på generalforsamlingen (Vestjyden, 12. august 1961). Kampmann var ikke selv til stede (Fanø Ugeblad, 12. august 1961). Men han må have givet Bomholt tilsagn om at modtage genvalg.

12. august 1961 er aftalerne i Kampmanns håndskrevne kalender streget over. Til gengæld figurerer der tre ikke overstregne aftaler i en dag-til-dag aftaleoversigt.

13. august holdt han ifølge aviser en tale i Rønne, hvor han som regeringsleder skød den politiske sæson i gang. (Bl.a. Aarhus Stiftstidende, 14. august 1961).

14. august kl. 15,30 talte han til Dansk Textilarbejderes Forbunds kongres. Aktuelt giver dagen efter, at Kampmann på textilarbejdernes kongres har holdt en tale om den storpolitiske situation og om de forventede forhandlinger om indtrædelse i Fællesmarkedet. Han modtager samme dag en deputation, der vil have anerkendt DDR (Land og Folk, 16. august 1961). Samme dag talte han og deltog i en debat på et tre timer langt møde med 700 partimedlemmer om fællesmarkedet (Fyns Socialdemokrat, 17. august 1961).

15. august skulle han til møde kl. 10,00 i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Han skulle også spise frokost med de socialdemokratiske ministre i Statsministeriet (Aftaleliste i Statsministeriet). Ministermøde fra kl. 14 til 15.45 (Ministerkalenderen og ministermøde-referat).

16. august skulle han ifølge medierne mødes med en koreansk delegation (Reuter). Mødet optræder i Kampmanns kalender allerede den 15. august. Der er den 16. august en mængde aftaler i ministerkalenderen. Ingen af dem er overstreget.

17. august skulle han og fru Kampmann til reception hos på den indonesiske ambassade (Aftaleliste til fru Kampmann). Flere aftaler i ministerkalenderen. Ingen af dem er overstreget. En del korrespondance fra Statsministeriet.

18. august: Tre aftaler i ministerkalenderen. Ingen overstregninger. Der er desuden en del brevkorrespondance med Kampmann som afsender.

19. august: En del brevkorrespondance afsendt. Ikke overstregede møder aftalt kl. 9.30 og kl. 11.00. Bl.a. møde med minister Kaj Bundvad og departementschef H.H. Koch (Ministerkalenderen og ministermødereferat). Aftale med forfatteren Karl Bjarnhof kl. 19 (Aftaleliste til fru Kampmann).

20. august: Søndag.

21. august: Alle aftaler i ministerkalenderen er streget over med en bølgestreg over hver aftale. Der er skrevet »aflyst« øverst. Også i dag-til-dag oversigten er alle aftaler overstreget. »Aflyst« i toppen.

Muligvis kontakt med Ny Dag, der den 22. august bringer en udtalelse fra Kampmann samt en notits om at Kampmann skal tale i Nakskov d. 18. september.

22. august: Kampmann og Kaj Bundvad med den radikale top om regeringens fremtidige sammensætning (Aalborg Stiftstidende, 23. august 1961). En række aftaler i ministerkalenderen. Ingen af dem er streget over. Kl. 19.00 står der i aftalelisten til fru Kampmann: »Kredsfest hos statsministeren privat«.

23. august: I aftalelisten står, »kl. 12.00: BT-legatuddeling på d'Angleterre«. Et par timer senere overrakte han ifølge aviser legater på Fremads Forlag. Det foregår i Søpavillonen (Aktuelt 24. august 1961). Med fru Kampmann skulle han til reception på den rumænske ambassade (fru Kampmanns aftaleliste). Møde i regeringens økonomiudvalg.⁸ Ifølge Berlingske Tidende den 23. august skal Kampmann mødes med en iransk regeringsøkonom. Mødet fandt iflg. kalenderen sted kl. 16.15. I øvrigt en række aftaler i ministerlisten. Ingen overstregninger.

24. august var Kampmann til åbning og frokost i Nordisk administrative forbund, Snapstinget (Aftaleliste i Statsministeriet, Berlingske Tidende og Ny Dag). Manus til talen findes i Rigsarkivet. Kl. 19.30 aftale med Soc. Dem. Forbund, Kolding (Aftaleliste i Statsministeriet). Manus til talen findes i Rigsarkivet.

25. august »kl. 13.00: Forretningsudvalgs-møde i folketingsudvalgsmøde i folketingets ministerværelse.« Samme dag kl. 15.00 er han både ifølge aftalelisten til fru Kampmann og aviser til hovedbestyrelsesmøde i Socialdemokratiet om den kommende regeringsomdannelse (Vendsyssel Tidende, 26. august 1961).

26. august har han både en middagsaftale med forfatteren Karl Bjarnhof og en middagsaftale med repræsentanter for Nordisk Administrativt Forbund, hvor han også holder tale. Manus til tale i Rigsarkivet. Samme dag holder han også tale ved et dansk-slesvig-holstensk stævne (Land og Folk, 27. august 1961).

27. august kl. 13 er han ifølge både aftalelisten til fru Kampmann og avisreferater med kong Frederik til Fagenes Fest på Østerbro Stadion (Aktuelt 28.8.1961). Her skulle Kampmann holde tale. Samme dag skulle han ifølge Aalborg Stiftstidende 24. august

1961 holde tale i Vildsund. Det er ikke af avisreferater bekræftet, at han kom.

28. august kl. 10.00 holdt han tale ved træindustriarbejder forbundets kongres i Folket Hus, Enghavevej 40 (Ny Dag, 29. august 1961). Samme dag endnu et møde med radikal deltagelse om regeringens omdannelse (Dagens Nyheder, 29. august 1961).

29. august var der ifølge aviser og et referat ministermøde kl. 10.30, og et møde med den socialdemokratiske folketingsgruppe om regeringssamarbejdet med De Radikale (Dagens Nyheder og Holstebro Dagblad, 30. august 1961). Samme dag skulle han ifølge oversigten til fru Kampmann også tale kl. 15 ved Jernbaneforeningens tillidsmandskursus på Nyborg Strand.

30. august var der flere og langvarige møder i regeringens forsvarsudvalg (Aktuelt og Ærø Venstreblad, 31. august 1961).

31. august er han til et møde for topministre (Ny Dag, 31. august 1961). Ministermøde kl. 14.30 til 15.15, hvor regeringsaftalen mellem partierne præsenteres for de øvrige ministre (Ministermødereferat). Men ifølge oversigten til fru Kampmann skulle han samme dag kl. 15 tale for »Fælledsrådet for danske Tjenestemand- og funktionærorganisationer«. Det må antages at være aflyst. Samme aften talte han ved en regeringsmiddag til ære for den franske udenrigsminister.

1. september meddelte han De Radikales hovedbestyrelse, at regeringssamarbejdet kunne fortsætte. Samme dag mødes han med den franske udenrigsminister (Berlingske Tidende, 2. september 1961). Han deltog samme dag i en fernisering på Charlottenborg (Horsens Folkeblad, 2. september 1961).

2. september kl. 10.30 til et jubilæumsarrangement på Carlsberg (Aftaleliste og Dagens Nyheder, 3. september 1961). Senere på

dagen tale ved Fagenes Fest i Skanderborg (Horsens Folkeblad, 4. september 1961).

3. september (søndag) sendte han afbud, da han skulle holde tale på »Unge Hjem«, Skade pr. Højbjerg. Afbuddet skyldes regeringens omdannelse. (Aalborg Stiftstidende, 4. september 1961). En planlagt tale ved Videbæk socialdemokratiske forenings 50 års jubilæum i Videbæk er antagelig heller ikke holdt.

4. september fandt den famøse middag på Josty sted, som var tæt på blive katastrofal for Kampmanns omdømme. Tidligere på dagen havde han ført forhandlinger med De Radikale (Aktuelt 5. september 1961). Det er måske omkring den 5. september Maria sendes til Finland (men vi ved det ikke!).

5. september møde i regeringens økonomiudvalg kl. 9.15.⁹ Ministermøde 10.30 til 11.25. Kampmann holdt møde med den radikale Hilmar Baunsgaard (Vestkysten, 5. september 1961). Det desuden velbeskrevet i aviser, at der var møde i Udenrigspolitisk Nævn, ministermøde og møde med Karl Skytte. Om aften var han i radioen sammen med Karl Skytte.

6. september kl. 9.00 skulle Kampmann tale på Roskilde Højskole (Aftaleliste). Herefter ser det ud til, at Viggo Kampmann stadig har et ganske højt aktivitetsniveau. Der var dog ifølge Hjortdal den afvigelse fra normaliteten, at Kampmann på Eva Kampmanns opfordring om mandagen gik til nogle konsultationer hos en psykiater.

7. september var Kampmann optaget af regeringsomdannelsen. Julius Bomholt bliver kulturminister. Regeringens vigtigste udvalg, Økonomiudvalget, blev nysammensat. Samme dag kl. 12.00 skulle Kampmann spise frokost med reklamefolk i anledning af en international reklamekonference. Ifølge oversigten til fru Kampmann skulle han her tale i

fem minutter. Ministermøde kl. 14 til 14.35. Han deltog også på denne dato i et politisk debattmøde i Brøndbyøster (Ekstra Bladet, 8. september 1961).

8. september sender Kampmann brev til dir. A.W. Nielsen med tak for, at denne overtager hvervet som formand for Grønlandsfonden. En række ikke overstregede aftaler i Kampmanns kalender.

9. september en række ikke overstregede aftaler i kalenderen.

10. september talte han ifølge flere kilder ved en ungdomskonference.

Herfra beskriver vi Kampmanns færdens mindre detaljeret.

11. september kl. 15.00 holdt han ifølge fru Kampmanns aftaleliste pressemøde i Statsministeriet om Vanførefonden.

12. september viste han Finansudvalget rundt på Marienborg.

13. september spiste han frokost med den russiske udenrigsminister. Samme dag skulle han ifølge fru Kampmanns oversigt tale kl. 20.00 for Frit Forum, Haslev Seminarium om velfærdsstaten.

14. september deltog han ifølge aviser i indvielsen af Det tyske Kulturinstitut. Der var nye aftaler den 18., 19. og 20. september. Den 22. september var han til debat på Louisiana (Politiken diverse datoer). Kampmann havde aftaler den 23. 24., 26., 28., 29. 30. september og skulle til konfirmation den 1. oktober. Den 28. september bringer Ekstra Bladet en slags dementi af, at han ifølge Land og Folk skulle have talt om en anerkendelse af DDR.

Åbningstalen den 3. oktober giver ham stor omtale i medierne.

5. oktober skrev Ekstra Bladet om stærk kritik af VK i den socialdemokratiske gruppe, fordi han havde bebudet huslejstigninger. Han vikarierede som udenrigsminister for Krag, der var i New York, hvorefter Kampmann den 9. oktober rejste på officielt besøg i Manchester.

Det er en fejl, at Poul Smidt har angivet, at Hjortdal den første dag efter ferien trak en tyk streg i ministerkalenderen og skrev AFLYST (Smidt, 2016: 305). Det er først den 21. august, der er streget aftaler over og skrevet »aflyst«. På det tidspunkt var Kampmann ifølge kilderne i arbejde. Det eneste tidspunkt, hvor en hel række dage enten er overstreget eller helt uden aftaler i ministerkalenderen, er dagene 24. til 28. oktober, begge dage inklusive. Det ser ud som planlagte fridage.

Det står trods visse usikkerheder klart, at Kampmann fra begyndelsen af august til ind i september 1961 i vidt omfang passede sit arbejde som statsminister og partileder, selv om han ikke kunne overholde alle aftaler i forbindelse med parti- og fagforeningsarrangementer som følge af regeringsomdannelsen. Gennemgangen viser tilmed, at han var med i for meget. Han anså både småt og stort for at være foreneligt med at være statsminister. Hvorfor er det statsministeren, ikke finansministeren, der udtaler sig om et så specielt emne som cirkusskat (selv om udtalelsen ikke tog lang tid)? Med al respekt for Iran kunne mødet den 23. august med en iransk regeringsøkonom også være taget af en anden minister. Sært provinsielt virker det også, at han var med i fonden i Sønderho. Også andre opgaver kunne have været overvejet overladt til andre.

Det har tidligere været ukendt, at der i anden halvdel af august 1961 i undertiden bilaterale forhandlinger mellem Kampmann og den radikale Karl Skytte blev udarbejdet et egentlig nedskrevet regeringsgrundlag, som blandt andet indebar, at Det Økonomiske Råd skulle oprettes (1962) som et blandet organ af kor-

porativ karakter og med fagøkonomer (herunder »de økonomiske vismænd«). Forligsorganisationen skulle styrkes. Der blev også lagt op til at rette op på de under højkonjunkturer voksende skævheder på boligmarkedet. Desuden ville man sørge for at byggemodellerne mere af hensyn til det hurtigt voksende byggeri. I aftalen indgik også Kampmanns kongstanke om kildeskat. Pensionisternes stilling skulle styrkes (Ministtermødereferat, 31. august 1961). Kampmann forestod desuden en ministerrokade og oprettet et Kulturministerium. Intet af det nævnte tyder på en psykisk sygs færd.

De mange aktiviteter uden helt evidente symptomer på alvorlig psykisk sygdom forklarer delvist, at andre ikke greb ind. Statsministeren arbejdede jo. Men det undskylder ikke omgivelserne. Det er ikke godt nok, hvis en statsminister er svær for Statsministeriet at få kontakt med, når der sendes ansøgning til Fællesmarkedet, når vigtige embeder skal besættes, og når der bygges Berlin-mur, og det danske militær udleverer skarp ammunition. Det er ikke godt nok, at statsministerens forbindelse til Maria kunne udgøre en sikkerhedsrisiko. Det er ikke godt nok, hvis en ministersekretær giver sig til at erstatte statsministeren og griber til at lyve over for andre ministre.

Hvem kunne have grebet ind? Hvem burde have grebet ind?

Hvem skulle have grebet ind?

Mange kunne have taget affære.

Pressen, den fjerde statsmagt, har ikke ære af historien om Kampmanns formodede mani. Flere af den tids journalister har i tilbageblik øvet kritik mod mediernes tavshed (Journalisten, 1. juli 2009). Og ikke kun Ekstra Bladets Bent Juhl var på sporet. Også på det socialdemokratiske Aktuelt må man have haft en anelse om historien. Den 24. august 1961 bragte Aktuelt en nærmest surrealistisk

notits. En journalist spurgte Eva Kampmann, om det var rigtigt, at statsministerfruen havde stillet senge til rådighed for nogle turister. Eva Kampmann svarede syrligt: »Ja, vi får en turist på besøg herhjemme en sjælden gang. Men ellers ser vi ikke meget til ham.« Journalisten spørger, hvem det er. »Min mand!«, lød svaret.

En senere tids medier ville uden tvivl også have bragt historien. Men i 1961 var politikere og politiske journalister meget sammen-spiste. Den enkelte journalist og den enkelte politiker gik i mange flere år op ad hinanden på Christiansborg end i vore dage. Det logeagtige forhold mellem politikere og politiske journalister gjorde, at man ikke skrev om politikeres livsstil. Heller ikke når livsstilen gik ud over deres arbejde. I nutiden varer kontakter mellem journalister og politikere sjældent så længe, at de fører til en tilsvarende dyb gensidig afhængighed, selv om der selvsagt foregår handler mellem politikere og journalister for at få dem til at holde nogle historier tilbage.

Så er der efterretningstjenesterne og deres ministre: Kampmann var en tikkende sikkerhedsbombe. Maria K. kunne have været en sikkerhedsrisiko. Både politiets og forsvarrets efterretningstjeneste vidste besked om Maria K. og Kampmann (Smidt, 2016: 316 og 327). Men blev forsvarsministeren orienteret? Vi ved det ikke. Justitsminister Hans Hækkerup blev orienteret senest i november 1961, men han brugte sin viden til intern socialdemokratisk magtkamp for at promovere sin bror Per (Smidt, 2016: 324). Handelsminister Lars P. Jensen blev som den måske første minister meget tidligt opmærksom på, at noget var galt, og kontaktede Hjørtedal for at høre, om han kunne hjælpe. Det blev til lidt moralsk opbakning til Hjørtedal. Mere skete ikke fra handelsministerens side (Smidt, 2016: 326).

Så er der ministersekretæren: Han håndterede sager, som burde have været håndteret

af statsministeren selv, og løj om det (Smidt, 2016: 306 f.). Den 10. august 1961 aflevere Danmark ansøgningen om optagelse i Fællesmarkedet. Det er utænkeligt, at statsministeren ikke skulle godkende formuleringen af denne ansøgning. Men det er meget, meget tvivlsomt, om han reelt deltog i ansøgningens præcise formulering. Den 13. august 1961 fandt en verdenshistorisk begivenhed sted, bygningen af Berlin-muren begyndte. I det danske militær begyndte man at uddele skarp ammunition.¹⁰ Men Danmark havde under en højspændt international krise tilsyneladende en indisponeret statsminister, som ikke var til at få fat i.

Der er ingen tvivl om, at en departementschef skal råde og støtte sin minister, huske ham på hans pligter og råde om, hvad han ikke skal gøre. Hvorfor omtaler ministersekretæren ikke departementschefen i sin beretning om Kampmanns forsvinden? Ministersekretæren holder normalt tæt kontakt med departementschefen. Tilsyneladende har der ikke i Statsministeriet været drøftelser af problemet med ministeren, og tilsyneladende har departementschefen ikke løftet en finger. Det duer ikke, hvis en ministersekretær i misforstået ministerloyalitet står helt alene med at indskærpe en statsminister dennes pligter. Departementschefen er nummer to i ministeriet og bør tage denne svære opgave på sig. Også selv om det kan indebære en risiko for, at ministeren bliver vred. Om fornødent må departementschefen gøre andre i regeringen situationens alvor klar, så man sammen med kongen og kabinetssekretæren kunne overveje at erklære statsministeren syg og lade statsrådsrækkefølgens nummer to fungere, indtil situationen afklares også parlamentarisk. I dette tilfælde ville det have været udenrigsminister Jens Otto Krag, der skulle være reserve. At departementschefen ikke involverede sig, kan skyldes, at den tids departementschefer ikke nødvendigvis behøvede at tage et tungt ansvar på sig, de var svære at forflytte. Departementschef Jørgen Elkjær-Larsen var i 1952

indsat af Venstres statsminister Erik Eriksen og formodedes at være venstremand. I Erik Eriksens tid havde Elkjær-Larsen deltaget i fortrolige rådslagninger mellem Erik Eriksen og inderkredsen af ministre (Kaarsted, 1989: 63). Men noget tilsvarende skete ikke i de socialdemokratiske regeringer. Hvorfor havde tre socialdemokratiske statsministre ikke skaffet sig en anden, som man kunne have tillid til? Der er altid en stiltiende overenskomst mellem ministre og embedsfolk. Måske turde Kampmann ikke udfordre Elkjær-Larsen, fordi Elkjær-Larsen kendte til Kampmanns udskejelser. Til gengæld for at vende blikket væk fra statsministeren håbede Elkjær-Larsen måske, at statsministeren ville lade ham og de øvrige embedsfolk i fred uden at fjerne sagsområder fra dem.

Endelig er der statsoverhovedet som det sidste bolværk før Folketingets mistillidsvotum (og Rigsretten), hvis en statsminister kommer på gale veje. Moderne europæiske monarker forestår formelt ministrenes udnævnelser og deres afskedigelser. Det er altså dem, der er de formelle principaler for ministrene. Og så orienteres regenten jævnlige af regeringscheferne om »rigets stilling«. Endelig kan regenten betragtes som et holdepunkt, hvis en uventet national katastrofe skulle indtræffe: En besættelse af en fremmed magt, et forsøg på et statskup, eller at statsministeren får et anfald af sindssyge.

Vi ved ikke, om Kampmann i den omtalte periode overhovedet kom til sine regelmæssige onsdagsmøder hos kongen. Han har formentlig gjort det i al fald i et vist omfang, og det må antages, at kongen ikke har fundet Kampmanns opførsel påfaldende. Ellers burde Frederik IX have talt indgående med statsministeren om dennes ansvar. Men det var statsoverhovedet som statsministerens formelle chef, der bremsede Kampmann fra at forlade landet. Statsoverhovedet *fungerede* som det sidste bolværk. Uden at løfte en finger og uden at vide det.

Endelig er der Kampmann selv. Kampmann var ikke god til at sige nej til opgaver, der kunne have været uddelegeret til andre ministre, folketingsmedlemmer og embedsfolk. Og han rettede ikke op på Statsministeriet, selv om det var en ringe støtte for ham. Til gengæld belastede det ham med en lang række småsager, som meget vel kunne ligge i andre ministerier. Det kan have bidraget til en mental overanstrengelse, som han måtte flygte fra. Han formåede dog i september 1961 at komme af med naturfredningen, som blev overført til det nydannede Kulturministerium. Det skete trods modstand fra Statsministeriets departementschef. Dermed kom Kampmann af med den største gruppe af de sager, som hørte bedre hjemme i et fagministerium. Men det faldt i efterfølgeren Jens Otto Krag's lod at gennemføre en reform af Statsministeriet i 1964/65, således at det først og fremmest blev det sekretariat for statsministeren, det burde være.

Ministeriet er forpligtet til at bremse en vildfaren minister

Hvis en nutidig eller fremtidig statsminister af en eller anden grund ikke skulle være i stand til at leve op til minimumskravene for sin embedsførelse, er det højst sandsynligt, at medierne ville reagere anderledes end i 1961. Men det kan ikke være tilfredsstillende for statsapparatet, hvis det i en sådan situation ikke reagerer før medierne.

Det er dog ikke givet, at andre ministre vil gribe ind til fordel for de nationale interesser. Heller ikke de ministre, som har en efterretningstjeneste som ansvarsområde. Casen med Kampmann illustrerer, at de kan være mere optaget af andre forhold – herunder af politiske karriereinteresser og magtforhold i et regeringsparti.

Formelt er et statsoverhoved en regeringschefs principal og bør reagere, hvis statsministeren vanrøgter sit embede. Vi har da også i de senere år set præsidenter i blandt andet

Italien og Rumænien rette kritik mod regeringschefers regeringsførelse. Men det er en almindelig antagelse i statskundskaben, at en formelt ansvarsfri monark ikke har så stærk en position vis-à-vis regeringslederen som en valgt præsident. Og en dansk regents kontakt med statsministeren er ikke altid så tæt, at regenten nødvendigvis vil være opmærksom på eventuelle uregelmæssigheder, før længe efter at de er begyndt.

Statsministeriets embedsfolk har derimod den tætte og daglige kontakt med statsministeren. I Statsministeriet vil man uundgåeligt bemærke uregelmæssigheder. I vore dage har ikke alene ministersekretærene (der er i modsætning til 1961 flere ministersekretærer i ministersekretariatet i Statsministeriet), men også departementschefen en løbende kontakt med ministeren. Departementschefen er den øverste embedsmand med den højeste løn. Departementschefen er også mere end nogen anden forpligtet til at bremse en vildfaren minister. For departementschefens rolle i vore dage er ikke blot at rådgive og hjælpe ministeren, men også at advare sin minister mod fejl og misrøgt af embedet. Er det sikkert, at det sidste vil ske, hvis det skulle blive aktuelt?

I vore dage er rollekravene til departementschefer store og vældigt tilspidsede, selv om de ikke altid er så veldefinerede. Flere tidligere departementschefer mener, at rollekravene er så store og sammensatte, at rollen slår revner (Koch og Knudsen, 2014; Loft og Rosted, 2016). Tamil-sagen statuerede i 1990'erne, at en departementschef har pligt til at sige fra over for en minister, der overskrider grænserne for sit embede. Der blev rettet en omfattende kritik mod den daværende departementschef i Justitsministeriet, som mistede sin stilling (Christensen, 1997: 332 og 350). Men senere sager har rejst tvivl om, hvorvidt departementschefer altid formår at bremse ministre, der begår fejl (Koch og Knudsen, 2014). Der er dog aldrig udfærdiget egentlige

stillingsbeskrivelser med samlet og præcis oversigt over pligterne for departementschefer. Og når det drejer sig om en statsminister, nytter det ikke rigtigt at pege på, at der under Tamil-sagen opstod en antagelse om, at en departementschef med en ustyrlig minister bør henvende sig om problemet i Statsministeriet (Christensen, 1997: 400). Alligevel må det antages, at det som i Tamil-sagen kan blive ansvarspådragende, hvis Statsministeriets departementschef ser passivt til under alvorlige svigt fra statsministerens side. Men en klarere beskrivelse af departementschefens pligter kunne være en forbedring.

Casen med Kampmann viste, at det i 1961 kunne forekomme, at en embedsmand går for langt i misforstået trang til at beskytte sin minister ved at overtage dele af statsministerens arbejde i sager, som ikke er embedsmændens. I vore dage har vi haft et eksempel på noget lignende. Det var ikke heldigt, da Statsministeriets økonomiuddannede departementschef i 2011 tilkaldte den juristuddannede departementschef i Justitsministeriet for sammen med hende at tale Henrik Sass Larsen fra at blive minister i den dengang tiltrædende S-R-SF-regering. Formentlig for at aflaste den tiltrædende statsminister, Helle Thorning-Schmidt, der lige kom fra to ugers hårde forhandlinger om regeringsdannelsen, for en næppe behagelig samtale. De to departementschefer så det ikke som liggende uden for angiveligt partipolitisk neutrale embedsmænds arbejde at gå ind i det, som var Socialdemokraternes interne spørgsmål om at skuffe en forventning om en ministerpost, der var skabt i oppositionstiden. Departementscheferne fik ikke gjort det klart for Sass Larsen, om der var tale om en sikkerhedsgodkendelse eller statsministerens politiske afgørelse. De fik derimod uden nærmere hjemmel givet Sass Larsen indtryk af, at oplysninger om, at Sass havde haft et enkelt møde og lidt sms-kontakt med en rocker, var tavshedsbelagte. Han trak sig derefter som kommende minister (Politiken 30.9.2011).

Departementscheferne fik siden kritik fra ombudsmanden blandt andet for ikke at have givet fuld klarhed om Sass Larsens retsstilling og om tavshedspålægget (Ombudsmandens beretning, 2012: Sag nr. 2012-13). Justitsministeriet frigav efter ombudsmandens kritik de angiveligt belastende, men ret tynde oplysninger om Sass Larsen, som gjorde, at han ikke blev minister. Men som naturligvis havde givet anledning til udbredte rygter og spekulationer, som kun kunne være til skade for Sass Larsen og hans politiske karriere. Et år senere vedstod Helle Thorning-Schmidt, at hun politisk havde afvist at gøre Sass Larsen til minister. Senere igen fik han så alligevel en ministerpost.

Ordnningen med, at statsministeren modtager oplysninger om ministeremner, blev indført på baggrund af, at statsminister Jens Otto Krag i 1964 havde udpeget en fiskeriminister uden at vide, at den pågældende minister var blevet idømt en bøde i en gammel bagatelsag. Sagen blev gravet frem i forbindelse med ministerudnævnelserne, og det førte til, at ministeren hurtigt blev udskiftet (Kaarsted, 1992: 287 f.). Ministerskiftet havde juridisk set ikke været nødvendigt, det var en rent politisk afgørelse. For at undgå gentagelser fik Krag indført screeningen af ministeremner, så statsministeren kunne inddrage eventuelle politisk belastende oplysninger i sine overvejelser. I 1981 var der anmærkninger om et andet ministeremne, Ole Espersen, men statsminister Anker Jørgensen afgjorde suverænt, at Espersen godt kunne blive justitsminister. For hverken en efterretningstjeneste eller en departementschef afgør i det danske demokrati, hvem der kan blive minister.

Vi er med Sass Larsen in mente desværre ikke overbevist om, at Statsministeriets nuværende eller kommende departementschefer altid fejlfrit vil guide ministeren. Moderne embedsfolk er i høj grad gearet til at hjælpe og beskytte deres ministre. Måske lige så meget, som Viggo Kampmanns ministersekretær var

det i 1961. Vi håber dog, at vi med denne artikel har givet et lille bidrag til at ruste Statsministeriet bedst muligt til at håndtere de udfordringer, som man kan få på en krævende og vigtig arbejdsplads, hvor det bare ikke må gå galt i en kritisk situation. Lejlighedsvis gennemtænkning af forskellige scenarier med eventuelle kommende statsministre (man kunne stimulere fantasien ved at give dem fiktive navne som »Berlusconi« eller »Trump«) kunne øve Statsministeriet i ikke bare at beskytte statsministeren, men også Danmark.

Noter

1. Se eksempelvis Hans Engell i Ekstrabladet 18.8.2016.
2. TV-udsendelse om Clintons præsidenttid set i DR august 2016.
3. Poul Smidt har på grund af familiens indvendinger ikke set Kampmanns udskrivningsjournaler.
4. Her efter Netpsych.dk om mani 22.11.2016.
5. Oplyst af Poul Smidt.
6. Økonomiministeriet: Departementschef Kurt Hansens embedsarkiv, Rigsarkivet.
7. Økonomiministeriet: Departementschef Kurt Hansens embedsarkiv, Rigsarkivet.
8. Økonomiministeriet: Departementschef Kurt Hansens embedsarkiv, Rigsarkivet.
9. Økonomiministeriet: Departementschef Kurt Hansens embedsarkiv, Rigsarkivet.
10. Iflg. Uffe Ellemann-Jensen.

Litteraturliste

Bendix, Michael, Sven Riskær og Klaus Winkel (2011), »Som jeg nu husker. 46 års arbejde i Udenrigsministeriet. Jens Christensen fortæller«, hæfte ved JC's 90-års dag 30. juli.

- Christensen, Jens Peter (1997), *Ministeransvar*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Falbert, Bent og Morten Ingemann (2011), *41 statsministre – fra oven og nedefter*, København: Ekstra Bladets Forlag.
- Gerlach, Jes (2001), *En statsministers manio-depressive sygdom*, Psykiatriinformation, 2001.
- Hjortdal, Helge (1999), *Tre røde konger*, København: Gyldendal.
- Kaarsted, Tage (1989), »Af departementschefernes historie«, i Statsministeriets jubilæumsudvalg, red., *Statsministeriet i 75 år*, København: Statsministeriet 1989, pp. 59-68.
- Kaarsted, Tage (1992), *De danske ministerier 1953-1992*, København: PFA pension.
- Koch, Pernille og Tim Knudsen (2014), *Ansvarer der forsvandt*, København: Samfundslitteratur.
- Larsen, Thomas (2009), »Kuglelynet Kampmann – Ideernes og løsningernes mand«, i Henning Grelle og Helle Leilund, red. *Statsministre – Otte socialdemokrater*, København: Arbejdermuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
- Loft, Peter og Jørgen Rosted (2016), *Hvem har ansvaret? Revner og sprækker i det danske embedsmandssystem*, København: Gyldendal Public.
- Ombudsmanden 2012: *Beretning*.
- Schioldann-Nielsen, Johan (1983), *D.G. Monrad – en patografi*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Schmidt, Erik Ib (1993), *Fra psykopatklubben*, København: Gyldendal.
- Skou, Kaare R. (2008), *Land at lede*, København: Lindhardt & Ringhof.
- Smidt, Poul (2016), *Viggo Kampmann: Modig modstandsmand, klog finansminister og ustyrlig statsminister*, København: Gyldendal.
- Thomsen, Birgit Nüchel (1994), »Leveringsstrejken og landbrugsforliget«, i Birgit Nüchel Thomsen, red., *Temaer og brændpunkter i dansk politik efter 1945*, Odense: Odense Universitetsforlag.

Boganmeldelse

Niels Lauritsen (2017)

Brudflader. Afrika og Danmark,
Skriveforlaget, 231 sider, 199,95 kr.

Udviklingspraktikeren møder udviklings-systemet

Har en jysk en Rotary klub eksempelvis indsamlet 50.000 kr. til at »hjælpe de fattige i Afrika«, vil den være nået et godt stykke på vej mod målet, hvis den startede med at henvende sig til en mand som Niels Lauritsen. Med 45 års projekterfaring, heraf halvdelen af tiden i et utal af forskellige lande i Afrika, er Niels Lauritsen inkarnationen af en udviklingspolitisk projektmand – en praktisk mand med begge ben plantet solidt i fornuftens muld.

Konkret kunne han finde på at tage en bil ud til landsbyen Mwello i distriktet Tororo i Uganda for at indlede drøftelser med de lokale. Hvad har de behov for? Ønsker de hjælp til at få opfyldt deres behov? Giver det mening på langt sigt at investere i det pågældende behov? Vil landsbyen i fællesskab kunne udnytte investeringen til at igangsætte andre projekter på egen hånd? Tingene skal diskuteres godt igennem, og gensidige forventninger skal afstemmes. Niels Lauritsen skal desuden, med kendskab til de lokale sprog, skikke og kultur, forsøge at aflæse

de budskaber der sendes i hans retning, og han skal være klar til at byde ind med meget konkrete løsninger. Hvis han leverer udstyr, hvem i landsbyen vil så grave, hente sten og bygge fundamentet? Hvis projektet kommer op at køre, hvem er parat til at tage over, når Niels Lauritsen ikke længere er til stede? Der er, med andre ord, tale om udvikling på det helt grundlæggende niveau: at hjælpe andre mennesker til at kunne hjælpe sig selv. Det er hands on-udvikling. Niels Lauritsen taler med de mennesker, der er direkte berørt; han investerer udviklingsmidler, men han investerer også sig selv; han etablerer tillidsrelationer, bygger op og udvikler.

Som praktisk mand i et komplekst udviklingspolitisk miljø har der været mange udfordringer at overkomme. Én ting er, at man som projektmand kommer derud, hvor der er folk i nød. Man færdes på hospitaler, hvor der er krigsinvalidere og lemlæstede, børn og unge, kvinder og mænd i hobetal, med en klar viden om, at der kun er kapacitet til at give et fåtal eller sågar ingen af disse den behandling de har behov for. Man færdes i landsbyerne, hvor lokale kulturer og traditioner har fastlåst mande- og kvinderoller på en måde, så piger systematisk behandles dårligere end kvæget. Som udviklingspolitisk praktiker ser man tørke og oversvømmelse, nød

og elendighed, vold og trusler i ét væk. Man må også ofte træffe nogle svære valg baseret på nogle simple cost-benefit-analyser. For eksempel må man bare erkende, at det som oftest er svært eller direkte umuligt at nå ud til de allermest sårbare; at man må lade en stor mængde gå til grunde for i det mindste at kunne hjælpe nogle få: »Fagets praktikere ved, at det er næsten umuligt at nå ud og ned til de allerfattigste, så man må nøjes med noget mindre, hvis man vil have en bedre og hurtigere effekt af bistanden, en bedre omkostning til effekt-rate« (p. 187).

Hvor grænseoverskridende denne konstante konfrontation med livets skyggeside end måtte forekomme at være, så er det tilsyneladende ikke dér, man som udviklingsmedarbejder udfordres allermest. Når alt kommer til alt, er man til stede netop disse steder for at yde et lille bitte bidrag til at finde løsninger. Og gribes arbejdet an med snusfornuft og årelange erfaringer i rygsækken, kan der faktisk spores fremskridt her og der.

Det er helt andre forhold, der tærer på praktiske udviklingsmedarbejdere som Niels Lauritsen – nemlig alle de fejl og katastrofer, der finder sted på grund af dumhed, udygtighed, ondskab, ligegyldighed, grådighed, politisk korrekthed og naivitet. Dem står den praktiske mand hjælpeløs over for. Og det tærer.

Det giver derfor god mening, at Niels Lauritsen i sin erindringsbog bruger mest plads på at beskrive og forklare de forhold, der efter hans mening bør ændres i udviklingspolitikken. Det forekommer mig, at bogen fungerer som en slags selvterapi, der tillader, at årtiers undren, skuffelse og nogle gange indestængt raseri får næsten frit udløb. Bogen er således ikke en praktisk mands opskrift på, hvordan man bedriver udviklingspolitik på det helt decentrale niveau. En sådan bog vil Niels Lauritsen med alle de mange års erfaring, fra alle mulige sektorer og fra flere forskellige danske civilsamfundsorganisationer, som ek-

sempelvis Dansk Røde Kors og Mellemfolkeligt Samvirke sagtens kunne have skrevet. Han vil kunne have skrevet den utekniske, »no bull-shit« grønspættebog med oplystning af alle de tricks og fiduser, han har lært gennem sit lange professionelle virke i felten. Den bog, han derimod har skrevet, kan først og fremmest ses som en – til tider desperat – advarende pegefinger om, at tiden er kommet til, at vi reflekterer grundigt over, hvorvidt vi hjælper og hvem vi hjælper. Fungerer vores udviklingsbistand, og kan det forekomme, at udviklingsbistanden nogle gange mest hjælper os selv og vores egen selvtilfredshed i Danmark?

Problemerne kan findes mange steder. Bogen er bygget noget ustruktureret op – i brudflader – og intenderer ikke at give en sammenhængende analyse. Men gennem bogen vender Niels Lauritsen hele tiden tilbage til tre aktører, som burde kunne gøre det bedre: civilsamfundsorganisationerne, danske politikere og regeringerne i modtagerlandene – de gode, de onde og de grusomme.

De »gode«: professionaliserede civilsamfundsorganisationer

Udviklingssektoren er blevet »massiv« (p. 19), og særligt civilsamfundsorganisationerne fylder godt op. Disse mange organisationer – udviklingsmafiaen, om man vil (p. 189) – præsenterer ofte sig selv og betragtes i offentligheden som »ordentlige organisationer« (p. 113). Men der er grund til at være skeptisk. Én ting er, at deres ideologiske og som oftest venstresnoede grundlag fra 1960'erne og 1970'erne i bedste fald er naivt og i værste fald direkte skadeligt for udviklingen i de afrikanske lande. En anden ting er, at de løbende er blevet professionaliseret (læs bureaukratiseret) i en så udstrakt grad, at en meget stor del af tiden og ressourcerne nu bliver anvendt på at promovere sig selv i de nationale og internationale medier eller på selvadministration. Niels Lauritsen vurderer, at kun omkring 40 pct. af det samlede udvik-

lingspolitiske budget anvendes på at levere en konkret ydelse til en konkret målgruppe (p. 18). Helt galt går det, når man i Afrika kan se de danske regionale repræsentanter for Røde Kors »køre rundt i meget store og dyre biler, bo i meget dyre, lejede boliger, have børn i en dyr international skole og uden for kontortid have medlemskort til golf- eller sejlklub, og det samtidig med, at repræsentanten over for det lokale selskab manede til mådehold og budgetreduktioner i partnerstøtten og programporteføljen« (p. 133).

De »onde«: overfladiske politikere

De danske politikere hører til en anden gruppe af syndere i dansk udviklingspolitik. Politikerne skifter målsætninger og udviklingspolitisk strategi så ofte, at det er vanskeligt for praktikerne helt at vide, hvad den aktuelle målsætning er og dermed tilsvarende vanskeligt at rapportere hjem om fremskridt. Praktikerne bliver mere eller mindre tvungen til at fikle med indberetningerne. Når man eksempelvis har brugt tid og ressourcer i felten på at opbygge et vandforsyningssystem og efterfølgende bliver bedt om at vurdere resultaterne i forhold til »rettigheder«, »demokratisering«, »empowerment af kvinder« og »den grønne dagsorden«, så må man anvende »praktikerens sminkedåse« og udvise lidt kreativitet i skrivelserne, der sendes hjemad (p. 184). Niels Lauritsen beklager, at klassiske udviklingspolitiske prioriteter, der faktisk kan leveres med succes, og som kan måles med stor sikkerhed – det kunne eksempelvis være rent vand, vandforsyning, sanitet, sundhed, og uddannelse – stille og roligt glider i baggrunden i den danske bistandsprioritering (p. 128) for at blive erstattet af luftige målsætninger, der tilsammen kan give en fuld plade i »Bullshitbingo« (p. 201). Helt galt går det, når politikerne taler om, at »det vigtigste formål med ulandsbistanden er at skabe langsigtet bæredygtig udvikling i de fattige lande« (p. 186). Det er ifølge Niels Lauritsen en intetsigende politikerfloskel, som i virkeligheden bruges som undskyldning for, at intet sker. Det lange

sigst bliver til en evighed, og man får på fornemmelsen, at de danske politikere er mere interesserede i Danmarks renommé i FN end i, hvad der virker i det praktiske udviklingspolitiske arbejde blandt mennesker i nød.

De »grusomme«: korrupte regeringer

De helt store syndere i Niels Lauritsens beretning er dog modtagerlandenes regeringer. Han har intet godt at sige om nogen afrikansk myndighedsperson. Tværtimod forekommer det ham, at der er opstået en lovmæssighed om, at når man har været i regering i en kort årrække, så institutionaliseres korrupsionen i en så massiv udstrækning, at regeringen vil bruge alle – som i alle – midler til at forblive på magtens trone. Det værste er dog, ifølge Niels Lauritsen, at Danmark med sin udviklingsbistand ofte er med til at holde disse korrupte regeringer ved magten. Her støtter han op om nobelprismodtageren Angus Deaton, der i 2015 bl.a. fik prisen for at hævde, at hvis bistanden er stor nok, lytter regeringerne mere til, hvad donorerne siger, end hvad deres egne befolkninger ønsker; og jo mere udemokratisk og korrupt et land er, desto mere negativ effekt har bistanden (pp. 172-3). Kenya – en dansk donordarling – er et godt eksempel. En revisionsrapport fra 2015 gjorde opmærksom på, at der kun kan redegøres for en fjerdedel af de samlede offentlige udgifter, og Transparency International konkluderer, at landet figurerer som nummer 154 ud af 183 lande på korrupsionsskalaen. Niels Lauritsen vurderer samlet set, at mindst 20 pct. af landets statsbudget går tabt i korrupsion, hvilket svarer til 25 milliarder kroner årligt, eller omkring 250 gange mere end den danske bistand til landet per år (p. 169-70). Samme år besøger daværende udenrigsminister Kristian Jensen Kenya og fortæller, at Danmark vil opretholde bistandsprogrammerne i landet, og højtideligt erklærer, at landet er nået langt og har et stort potentiale. Her erklærer Niels Lauritsen sig helt og aldeles uenig: »Er det det samme Kenya, han har besøgt, som det jeg kender og har arbejdet i? Mener han det,

er han bekendt med, hvad der ellers foregår i landet, eller bliver han trukket rundt ved næsen af embedsfolkene eller ambassaden« (p. 190). Hvordan kan det så være, at Danmarks bistand fortsætter, tilsyneladende uanfægtet af, om det går godt eller skidt? Svaret er ifølge Niels Lauritsen, at »der er indbygget en behagelig inert i denne bistand. Når den først er kommet på plads, med programmer, projekter, kontorer, udsendt og lokalt personale, boliger med egen elektricitetsforsyning og pigtrådshegn, skolegang sikret for børnene, ambassadebygningen bekostet med millioner i ekstra sikkerhedsforanstaltninger og så videre, så trækker man sig ikke bare fra det ene år til det andet« (pp. 175-6).

Slå aldrig budbringeren ihjel

En skeptisk læser vil måske indvende, at Niels Lauritsen skulle tage og skrive om noget, som han har en mere indgående indsigt i end de strukturelle og makropolitiske forhold i udviklingspolitikken. Det virker eksempelvis lidt outdated at påstå, at dansk udviklingspolitik i dag holdes uden for almindelig politisk debat. I de senere år er det nærmere et område, der er blevet voldsomt politiseret. Han skulle have holdt sig til at gengive de mange

»war-stories« og »cases«, som han må have oplevet på sin vej. Han skulle have skrevet sin grønspættebog for udviklingspraktikere.

En mere imødekommende læser vil derimod nok fastholde, at netop Niels Lauritsen, der i sit virke har fået en indgående indsigt i de mest centrale mekanikker i komplekse praktiske udviklingsprocesser, også har optjent en ret til at fortælle højt, klart og som oftest bramfrit, hvor skoen trykker i dansk udviklingspolitik. Vi bør lytte godt efter og være mere imødekommende over for budbringeren, også når budbringeren medbringer beskeder, som i deres essens er ganske ubehagelige.

Både den skeptiske og den imødekommende udviklingspolitiske interesserede og bekymrede læser vil dog i Niels Lauritsens bog finde en autenticitet, der i sig selv gør den læseværdig.

Martin Marcussen
Professor
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet
mm@ifs.ku.dk

Abstracts

What lies behind the career politician? From bureaucratic to technocratic professionalization of politics

Anders Esmark, associate professor,
Department of Political Science,
University of Copenhagen, ae@ifs.ku.dk

The article analyzes the professionalization of politics represented by the career politician. This approach initially follows Weber's classical analysis of the rise of the professional politician as an expression of the bureaucratization of the political system. However, the article argues for a pervasive shift in the logic of professionalization from *bureaucratization* to *technocratization*. This transition has crucial implications for the key question behind the educational background and career track of the professional politician: how is it possible to maintain the 'unprofessional' politics of the called politician in response to advancing professionalization? Both bureaucratic and technocratic dominance of the political system represent problems in this respect, but the latter has substantially modified and radicalized this challenge, which is a key reason for the current advance of populism.

From "politician" to "policy professional" – An analysis of Danish politicians' career tracks after their tenure in parliament, 1981-2015

Mark Blach-Ørsten, professor (mso),
Department of Communication and Art,
University of Roskilde, oersten@ruc.dk

Ida Willig, professor (mso),
Department of Communication and Art,
University of Roskilde, idaw@ruc.dk

Leif Hemming Pedersen, external lecturer,
Department of Communication and Art,
University of Roskilde, Roskilde Universitet,
hemming@ruc.dk

In 1996, Danish politician Erling Olsen pointed out that more politicians were leaving the parliament to work as lobbyists. In the international literature, this traffic is described as a "revolving door" between politics and lobbying. Swedish studies describe the development as an increasing marketization of political knowledge and emphasizes that the revolving door not only works between politics and the PR industry, but also in relation to positions in think tanks, unions and interest organizations. This article presents the results of a study of Danish politicians' career paths after leaving

the Danish parliament. The study shows that the vast majority of politicians who left politics in the period from 1981 to 2015 found employment outside the fields associated with the revolving door phenomenon. However, the study also identifies a limited market for political knowledge. In this market, knowledge of the political system and access to the political system are sought after qualities.

The Career Turned Upside Down? The Impact of Seniority for Achieving Political Leadership Position in the Danish Parliament

Flemming Juul Christiansen,
associate professor, Department of
Social Sciences and Business,
University of Roskilde, fjc@ruc.dk

This article investigates the impact of seniority in the Danish parliament for achieving leadership positions inside the parliamentary party groups or as government ministers, and whether a change has occurred over time. Theoretically, seniority is expected to be associated with the build-up of relevant resources to achieve leadership but due to broader societal changes, other resources may also have become important, and age a disadvantage. 1575 MPs are studied after nine general elections between 1953 and 2015. Seniority is not only measured in absolute time values but also relatively within each party group. The results show that seniority both previously and today has a great impact on achieving political leadership positions, also with control for other variables. However, the impact of seniority was reduced after 1970. Before the 1970s chance of leadership increased with seniority, also after many years, whereas thereafter the likelihood increases until after 16 to 20 years, and thereafter declines. Throughout the period, the likelihood of achieving leadership positions decreases with age for MPs at same seniority level.

Candidate Recruitment in Political Parties

Karina Kosiara-Pedersen, Ph.d.,
associate professor, Department of Political
Science, University of Copenhagen,
kp@ifs.ku.dk

Asmus Harre, BA scient.pol., student
assistant, Department of Political Science,
University of Copenhagen,

Political parties dominates candidate nomination in the Danish representative democracy, and recruitment mainly takes place within party organizations. The first step on the ladder of recruitment, that is, getting a membership card, is to a larger extent taken by men, older, longer educated, higher income. They place themselves more to the extreme on the left-right dimension, and they have a higher degree of political interest and efficacy. A fifth of the party members indicate that they are willing to stand for election if encouraged by their party. Among members, men are more likely to be a potential candidate. However, education and income does not matter, and younger members are more likely. This applies that the representativeness is not skewed to a larger extent on all parameters. Potential candidates disagree more with their party, and have a larger degree of political interest and efficacy.

Party Change in the Danish Parliament, 1953-2015

Marie Kaldahl Nielsen, PhD-student,
Department of Political Science, University
of Aarhus, mariekaldahl@ps.au.dk

Helene Helboe Pedersen, associate
professor, Department of Political Science,
University of Aarhus, helene@ps.au.dk

Legislative party switching is controversial because it challenges the electoral contract

made between voters and representatives. Party switching also potentially changes the balance of power between legislative parties without involving a democratic election. This article offers the first systematic investigation of legislative party switching in Denmark. It presents new data collected on party switching in the Danish national parliament from 1953 to 2015. The article shows that party switching is rare in Denmark. Only 72 party switches are registered. But the number of party switches is on the rise. The article also shows that party switching tends to be associated with costs for the party switcher in terms of re-election. Finally, the article argues, that a limited number of party switches –as witnessed in Denmark- can be interpreted as a democratic strength rather than a democratic weakness of the system, as it provides a guard against unlimited party leadership control.

Mayor for Life?

Ulrik Kjær, professor,
Department of Political Science,
University of South Denmark,
ulk@sam.sdu.dk

Niels Opstrup, postdoc.,
Department of Political Science,
University of South Denmark,
nop@sam.sdu.dk

The Danish mayors' political careers are described based on a dataset including all mayors who have been in office between 1970 and the most recent election in 2013. It is demonstrated that even though many mayors have a quite long tenure in mayoral office a considerable number of mayoralities are won and lost at each local election. And the trend is that more mayors are facing elec-

toral defeat today compared to a few decades ago. Since the average mayoral career is approximately ten years long, the job as mayor is in most cases not for life. The mayoral careers are not interconnected to the political career at the national level – very few mayors combine their local office with being a MP. However, after the latest local elections of 2013 a small increase in the numbers of MPs pursuing a mayoral career was observed.

If the PM neglects his office

Tim Knudsen, professor emeritus in political science, tk@ifs.ku.dk

Peter Heyn Nielsen, cand.scient.pol.,
author and assistant professor, pehn@ucc.dk

Poul Smidt, journalist, author,
PoulSmidt@hotmail.dk

There may be many reasons and possibilities for a Prime Minister to neglect his office. Two former Danish Prime Ministers have been suspected to suffer from mental illness, which may have affected their work during their time in office. This article examines the latest of these two cases, i.e. Viggo Kampmann (PM 1960-62). It is concluded that contrary to rumors there has never been presented medical evidence for mental illness during Kampmann's premiership. Nevertheless, there were certain irregularities in 1961, although he managed to carry out most central duties related to his office. No one seriously intervened to bring the irregularities to end. Not even the permanent secretary in the PMO. It is highly recommended that the modern PMO should improve its capabilities to guide and even intervene if the PM neglects or misconducts his office.